

**Маркази тадқиқоти стратегии
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон**

**Центр стратегических исследований
при Президенте Республики Таджикистан**

**Strategic Research Center at the
President of the Republic of Tajikistan**

ТОҶИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӯЗ

ТАДЖИКИСТАН И СОВРЕМЕННЫЙ МИР

TAJIKISTAN AND CONTEMPORARY WORLD

№ 3 (37)

Душанбе – 2013

Муассис: Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Учредитель: Центр стратегических исследований при Президенте Республики Таджикистан

Founder: Strategic Research Center at the President of the Republic of Tajikistan

Главный редактор: *Б. МАХМАДОВ*

Редколлегия: *М. ДИНОРШОЕВ, К. ОЛИМОВ,
Ш.РАХИМЗОДА, Д.ДЖАББОРОВ, М. МАХМАДАМИНОВ,
А. БОБОЕВ, Х. ХОЛИКНАЗАРОВ, С. САФАРОВ,
Ф. МУМИНОВА, А. РАХНАМО, Ф. УМАРОВ (ответственный секретарь)*

Технический редактор: *Х. МИРЗОЕВ*

Журнал «Таджикистан и современный мир» включен в Перечень ведущих рецензируемых журналов и изданий Высшей Аттестационной Комиссии (ВАК) Министерства образования и науки Российской Федерации.

Зарегистрирован в Министерстве культуры Республики Таджикистан.

Свидетельство о регистрации № 008/мч от 8 апреля 2009 года.

Подписной индекс журнала: 77968

Адрес редакции: 734025, Республика Таджикистан,
г.Душанбе,

пр.Рудаки, 40

Тел: (992 37) 221-11-00, 221-16-36

E-mail: info@mts.tj

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

МУНДАРИЧА

СИЁСАТ

СУХАНРОНИИ ПРЕЗИДЕНТИ КИШВАР
БАХШИДА БА МУНОСИБАТИ РӮЗИ
ИСТИҚЛОЛИЯТИ ДАВЛАТӢ 8

Ҳ. А. РАҲНАМО

ДАҲ ДАСТОVARДИ АСОСИИ ЭМОМАЛӢ
РАҲМОН ҲАМЧУН РОҲБАРИ ДАВЛАТ: 27

Ҳ. ХОЛИКНАЗАРОВ,

АЗ «ПАНҶГОНАИ ШАНХАЙ» БА СОЗМОНИ
ҲАМКОРИИ ШАНХАЙ – ТАЪРИХ ВА ИМРӮЗ 48

ИҚТИСОД

Ф.М. МУМИНОВА,

МАСъАЛАҲОИ АМАЛИСОЗИИ СИЁСАТИ
ИҚТИСОДИИ МИНТАКАВӢ ДАР ҶУМҲУРИИ
ТОЧИКИСТОН 84

ЭЛНАЗАРОВ Д.

РУШДИ РАВНДИ ИСТИФОДАИ ВАСИЛАҲОИ
АНДОЗУ БУҶАВИИ ТАНЗИМИ ИНКИШОФИ
ИҚТИСОДИЁТИ ҶУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН 108

Ф.М. МУМИНОВА, Т.Д. БАРОТОВ, А.И.

ОДИНАЕВ,

ДАСТОVARД ВА САМТҲОИ ТАЪМИНИ РУШДИ
ИҚТИСОДИИ ҶУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН 123

П.А. ШАМОЛОВ,

ҶАНБАҲОИ НАЗАРИЯВИИ МИНТАҚАҲОИ
ОЗОДИ (МАХСУСИ)-И ИҚТИСОДӢ ДАР
ҶУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН 141

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ ——————

КИШОВАРЗӢ

А.И. ОДИНАЕВ,
РУШДИ СОҲАИ КИШОВАРЗӢ ДАР
ТОЧИКИСТОН: ВАЗӢИ ИМРӮЗА ВА ДУРНАМО 152

МУҲОЧИРАТИ МЕҲНАТӢ

С.Т. МИРЗОЕВ,
МУШКИЛОТИ РАВАНДИ МУҲОЧИРАТИ
МЕҲНАТӢ ДАР ФЕДЕРАТСИЯИ РОССИЯ
ҲАЛШАВАНДА АСТ..... 167
БА ТАВАҶУҲИ МУАЛЛИФОН 177

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӼЗ

СОДЕРЖАНИЕ

ПОЛИТИКА

**ВЫСТУПЛЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА СТРАНЫ ПО
СЛУЧАЮ ХХII-ОЙ ГОДОВЩИНЫ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ НЕЗАВИСИМОСТИ 8**

**Х. А. РАХНАМО,
ДЕСЯТЬ ОСНОВНЫХ ДОСТИЖЕНИЙ
ЭМОМАЛИ РАХМОНА, КАК РУКОВОДИТЕЛЯ
ГОСУДАРСТВА 27**

**Х. ХОЛИКНАЗАРОВ,
ОТ «ШАНХАЙСКОЙ ПЯТЕРКИ» ДО
ШАНХАЙСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ
СОТРУДНИЧЕСТВА – ВЧЕРА И СЕГОДНЯ 48**

ЭКОНОМИКА

**Ф.М. МУМИНОВА,
ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ РЕГИОНАЛЬНОЙ
ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ
В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН 84**

**ЭЛНАЗАРОВ Д.
РАЗВИТИЕ ПРОЦЕССА ПРИМЕНЕНИЯ
НАЛОГОВО-БЮДЖЕТНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ
РЕГУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ
РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН 108**

**Ф.М. МУМИНОВА, Т.Д. БАРОТОВ, А.И.
ОДИНАЕВ,
ДОСТИЖЕНИЯ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ
ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН ... 123**

**П.А. ШАМОЛОВ,
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СВОБОДНЫХ**

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

(СПЕЦИАЛЬНЫХ) ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОН В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН	141

СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО

А.И. ОДИНАЕВ, РАЗВИТИЕ ОТРАСЛИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В ТАДЖИКИСТАНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВА	152

МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ

С.Т. МИРЗОЕВ, ПРОБЛЕМЫ ПРОЦЕССОВ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ НА ТЕРРИТОРИИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ РАЗРЕШИМЫ.....	167
К СВЕДЕНИЮ АВТОРОВ	177

CONTENT

POLICY

SPEECH OF PRESIDENT OF COUNTRY ON THE OCCASION OF CELEBRATION OF THE STATE INDEPENDENCE OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN	8
H.A. RAHNAMO, TEN MAJOR RAHMON'S ACHIEVEMENTS AS AHEAD OF STATE	27
KHOLIQNAZAROV KH., FROM THE “SHANGHAI FIVE” TO THE SHANGHAI COOPERATION ORGANIATION – THE PAST AND PRESENT	48

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

ECONOMY

F.M. MUMINOVA

REALISETION PROBLEMS OF REGIONAL
ECONOMIC POLICY IN THE REPUBLIC OF
TAJIKISTAN 84

ELNAZAROV. D

DEVELOPMENT PROCESS OF TAX – BUDGET
MANAGEMENT TOOLS OF ECONOMIC
DEVELOPMENT OF TAJIKISTAN 108

F.M. MUMINOVA, T.D. BAROTOV, A.I. ODINAEV.

ACHIEVEMENTS AND DIRECTION OF THE
ECONOMY
OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN 123

P.A. SHAMOLOV,

THE THEORETICAL ASPECTS OF FREE (SPECIAL)
ECONOMIC ZONES OF THE REPUBLIC OF
TAJIKISTAN 141

CULTURE

A.I. ODINAEV,

DEVELOPMENTS OF BRANCH OF
AGRICULTURE IN TAJIKISTAN: CURRENT
STATE AND PROSPECT 152

LABOR MIGRATION

MIRZOEV S.T.,

THE PROCESS OF THE LABOR MIGRANTS
PROBLEMS
AT THE RUSSIAN FEDERATION ARE SOLVEBLE.. 167
FOR AUTHORS ATTENTION 177

УДК 341.231 (575.3)

**СУХАНРОНИИ ПРЕЗИДЕНТИ КИШВАР
БАХШИДА БА МУНОСИБАТИ РЎЗИ
ИСТИҚЛОЛИЯТИ ДАВЛАТӢ**

07.09.2013 10:19, шаҳри Душанбе

Ҳамватанони азиз!

Ҳозирини гиромӣ!

Гузашти вақт беш аз пеш собит менамояд, ки ҳастии ҳар давлату ҷомеа, рушди озодона ва сарбаландии ҳар як фарди он маҳз ба истиқлолияту озодӣ ҳамчун кафолати асосии бақои миллатҳо вобастагии мустақим дорад. Ҳамин дастоварди бузург дар тӯли таърихи башарият имкон фароҳам овардааст, ки мардумони ҷаҳон соҳиби ҳаққи табииву таърихии худ бошанд.

Мояи ифтихори мардуми Тоҷикистон аст, ки мо баъди садсолаҳои зиёд маҳз ба шарофати ин неъмати бебаҳо, яъне истиқлолияти давлатӣ бо дарназардошти анъанаву суннатҳои таърихии аҷдодиамон ва бо истифода аз таҷрибаи кишварҳои мутамаддину пешрафта бистуду сол қабл ба бунёди давлатдории миллии худ оғоз кардем.

Аз ин лиҳоз, истиқлолият барои мо яке аз муқаддастарин арзишҳои миллӣ ба ҳисоб меравад. Зоро ин дастоварди бузург натиҷаи талошу муборизаҳои фарзандони бонангӯ номуси тоҷик ба хотири амалӣ намудани ормони чандинасраи ҳалқамон, яъне эҳёи давлатдории миллии тоҷикон мебошад.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Мардуми Тоҷикистон Рӯзи истиқолияти давлатии кишварро чун нишонаи қадршиносиву арҷгузорӣ ба ин санаи тақдирсози миллӣ ҳар сол ҳамчун ҷашни бузурги умумимиллӣ дар фазои бошукӯҳи идона таҷлил менамоянд ва шукrona мекунанд, ки давлати соҳибистиколу Ватани соҳибихтиёر доранд.

Имрӯз, ки мо дар арафаи бистудуюмин солгарди ин ҷашни бузург ҷамъ омадаем, тамоми мардуми шарифи Тоҷикистон ва кулли ҳамвatanони бурунмарзиамонро ба ин муносибат самимона табрик гуфта, орзумандам, ки ин ҷашни фарҳунда ба хонадони ҳар як сокини Ватани маҳбубамон файзу сурuri идона ва баҳту саодати поянда оварад.

Соҳиби давлати мустақил шудан ва ихтиёри давлатдориро ба дасти худ гирифтан барои тоҷикон рӯйдоди воқеан сарнавиштсоз мебошад. Зоро миллате, ки тақдири имрӯзу фардои давлат ва сарзамини худро дар ихтиёर дорад, аз саодати бузурге бархурдор аст.

Фояи истиқолият ҳамчун яке аз руқнҳои бунёдии озодии инсон дар тамоми давру замонҳо ҷузъи таркибии андеша ва ҳувияти миллии мо будааст.

Чунонки аз сарнавишти бисёр қавму миллатҳои сайёра бармеояд, соҳибистиколӣ насиби ҳар ҳалқ намегардад. Зоро ба даст овардани соҳибистиколӣ ва барпо намудани давлати соҳибихтиёր гайр аз ин, ки бо имконияти таърихии ҳар ҳалқу миллат иртибот дорад, инчунин аз ҳар фарди миллат бедориву ҳушӯрӣ, эҳсоси гарми ватандӯстиву ватандорӣ, кору фаъолияти содиконаву соғдилона ва саъю қӯшиши доимиро талаб мекунад.

Дар ҷаҳони пуртазод ва пур аз муҳолифатҳо, ки истиқолияти Тоҷикистон ба ҷунин давра баробар омад, мо бо ҳифзи ҳусусиятҳои милливу таърихии ҳалқамон

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

роҳу равиши хосаи худро дарёфтем ва имрӯз бо ин роҳ, яъне бунёди давлати демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дуняви дилпурона пеш меравем.

Модели хоси давлатдории миллии Тоҷикистони соҳибистиклолро ҷаҳони муосир эътироф намуд ва кишвари мо мақому манзалати шоистаи худро дар ҷомеаи башарӣ пайдо кард, ки ин бузургтарин дастоварди мо дар интиҳои асри XX ва ибтидои садсолаи XXI маҳсуб мешавад.

Имрӯз Тоҷикистон дар шоҳроҳи рушди устувор ва таҳқими пояҳои истиқлолияти давлатӣ ва аркони давлатдории миллӣ қарор дорад.

Дар чунин марҳала тамоми кӯшишу талошҳои мо бояд ба он сафарбар карда шаванд, ки истиқлолият дар радифи “миллат”, “ватан” ва “ваҳдат” ба мағҳуми ҷудо нашавандай ҳастиву шуур, ҷаҳонбинӣ ва арзиши бунёдии зиндагии ҳар як шаҳрванди кишвар мубаддал гардад.

Мусаллам аст, ки дарки амиқи моҳияти истиқлолияту озодӣ барои пойдории давлат ва бақои миллат аҳамияти фавқулода дорад. Зоро маҳз ин неъмати бузурги худодод барои ҳар яки мову шумо имкон фароҳам овард, ки номаи тақдири худро бо дasti худамон нависем ва ба хотири фардои ободу осудаи худ ва фарзандонамон заҳмат қашем. Мо бояд ҳамеша дар хотир дошта бошем, ки ҳамаи камиву костиҳо ва мушкилоти зиндагӣ дар муқоиса бо неъмати истиқлолу озодӣ ҳечанд. Зоро миллате, ки истиқлолу озодӣ дорад ва ихтиёри давлатдорӣ дар дasti ҳудаш аст, имконият ҳам дорад, ки масъалаву мушкилоти зиндагиро ҳудаш ҳаллу фасл намояд.

Ҳамон тавре ки ёд доред, баробари ба даст овардани истиқлолият мардуми мо ба гирдоби мухолифату низоъҳои дохилий ва оқибат ба ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

гирифтор гардид ва кор ба ҷо расид, ки масъалаи ҳастии миллату давлати тоҷикон зери хатар қарор гирифт. Яъне хатари пароканда шудани миллати тоҷик ва аз байн рафтани давлати тоҷикон ба воқеияти бисёр талху даҳшатноки рӯз табдил ёфта буд.

Вазнинтарин талафоти мо дар он рӯзҳо ба ҳалокат расидани даҳҳо ҳазор шаҳрвандонамон буд, ки дар натиҷа ҳазорон нафар модарону занон аз фарзандону шавҳарони худ ва даҳҳо ҳазор нафар қӯдакон аз падару модар, яъне парастори худ маҳрум шуданд.

Бар асари воқеоти мудҳиши он рӯзҳо як миллион нафар шаҳрвандони мо ғуреза шуданд, иқтисодиёт пурра ҳароб гардида, садҳо ҳазор манзили истиқоматӣ, ҳазорон мактабу беморхонаҳо ва дигар иншооти иҷтимоӣ сӯхтанд ё валангир шуданд ва хисороти моддӣ аз даҳ миллиард доллари амрикӣ гузашт. Ба сари мардуми кишвар бори гарони ғаму андӯҳ, тарсу ҳарос ва ноумедӣ аз фардои зиндагӣ бор гардид.

Дар чунин шароити ниҳоят сангину фоциабор ягона воситаи аз вартаи парокандагӣ ва маҳвшавӣ начот додани миллату давлат ҳарчи зудтар хотима бахшидан ба ҷангу ҳунрезӣ, ба ҳамдигарфаҳмиву ризоият даъват кардани мардум, сарчамъ намудани миллати тоҷик ва фароҳам овардани заминаҳои ваҳдати миллӣ буд. Зоро бе давлати миллии соҳибистиклол тамоми орзуву омоли таърихии миллати тоҷик ва ҳадафу барномаҳои насли имрӯзу фардои он маънои худро аз даст медод.

Хушбахтона, мо бо пуштибонии самимона ва бо такя ба хиради сулҳҷӯёнаву таҳаммулгароёнаи мардуми шарифи Тоҷикистон ин раванди сарнавиштсозро вусъат бахшидем, сулҳу салоҳро дар кишварамон таъмин кардем, фирориён ва ғурезаҳои иҷбориро ба Ватан ва маҳалли

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

зисташон баргардонидем ва ба барқарорсозии харобаҳои ҷанг оғоз намудем.

Маҳз аз ҳамин хотир, қатъи хунрезӣ, расидан ба сулҳу субот ва вахдати миллӣ яке аз нахустин дастовардҳои таърихӣ ва арзиши муқаддаси оғози даврони истиқлол мебошад, ки танҳо бо майлу ҳоҳиши мардуми сулҳоҳу таҳаммулгарои тоҷик мұяссар гардид, яъне ин дастоварди таърихӣ, пеш аз ҳама хизмати бузурги ҳалқи тоҷик мебошад.

Ин марҳала, дарвоҷеъ, як дарси фаромӯшнопазири ҳаётӣ ва мактаби бузурги ҳудогоҳии миллӣ буда, моро водор месозад, ки сабақҳои талҳи низои доҳилӣ ва ҷанги таҳмилии шаҳрвандиро ҳаргиз аз хотир набарорем.

Дастоварди дигари давраи мазкур эҳё ва барқарор намудани аркони давлатдории миллӣ ва ниҳодҳои асосии он буд. Мо тавонистем дар қӯтоҳтарин муҳлат бо дастгирии мардуми шарифи ҳуд соҳти конститутсионӣ ва фаъолияти соҳтору мақомоти фалаҷшудаи ҳокимиятро барқарор карда, амалан дар ҷои ҳолӣ Артиши миллиро таъсис дихем ва ба ташкили шоҳаҳои нави ҳокимият ва дигар соҳторҳои низомиву мақомоти ҳифзи ҳуқуқ оғоз намоем.

Қабули Конститутсияи Тоҷикистон дар таърихи давлатдории мо саҳифаи наверо оғоз намуда, асосу пойдевори давлати соҳибистиколи Тоҷикистон гардид. Минбаъд такмили Конститусияи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо роҳи ворид намудани тағйири иловаҳо имкон фароҳам овард, ки дар кишвар парламенти касбии дупалатагӣ таъсис дода шавад. Инчунин инсон ва ҳуқуқу озодиҳои ў арзиши олий эълон шуда, раъйпурсии умумиҳалқӣ ва интихобот ҳамчун шакли олии ифодаи бевоситаи ҳокимияти ҳалқ эътироф гардид.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Қобили зикр аст, ки он солҳо Тоҷикистон миёни ҷумҳуриҳои собиқ шӯравӣ дуюмин давлате буд, ки ба тариқи раъйпурсии умуниҳалқӣ Конститутсияи қишвар ва баъдан таъсиси парламенти қасбии дупалатагиро бо роҳи интихоботи озод ва бо майлу ироди мардум қабул намуд.

Шаҳрвандони Тоҷикистон аввалин маротиба имкон пайдо намуданд, ки озодона ва бо дарки масъулияти баланди шаҳрвандӣ дар назди наслҳои гузашта, ҳозира ва оянда самтҳои стратегӣ ва дурнамои рушди ҷомеаро барои даҳсолаҳои минбаъда мустақилона муайян намоянд.

Дар заминай асосҳои ҳуқуқии фароҳамгардида тӯли ин солҳо ҷанд марҳалаи ислоҳоти сиёсӣ ва идоракуни давлатӣ гузаронида шуда, ҷиҳати таъмини самаранокӣ ва шафғофияти фаъолияти дастгоҳи давлатӣ соҳтори идоракунӣ бо воқеияти ҷомеа мувоғиқ гардонида шуд.

Дӯстони азиз!

Тавре борҳо зикр кардаем, даҳсолаи аввали давлатдории миллии мо асосан ба ҳалли масъалаҳои сиёсӣ, аз ҷумла ба эътидол овардани вазъияти қишвар, баргардонидани гурезаҳо, бо хонаву ҷой таъмин кардани онҳо, бесилоҳ гардонидани гурӯҳҳои мусаллаҳи гайриқонунӣ, ҳалли масъалаҳои дар Созишномаи умумии истиқори сулҳ ва ризоияти миллӣ муайяншуда сарф гардида, танҳо пас аз соли 2000-ум ба давлату Ҳукумат мұяссар гардид, ки ба таври ҷиддӣ ҳалли масъалаҳои иқтисодиву иҷтимоиро роҳандозӣ намояд.

Бояд хотирнишон намоям, ки соли 1996, яъне замоне, ки ҳанӯз низоъҳои дохилӣ идома доштанд, бори аввал Барномаи якуми ислоҳоти иқтисодӣ дар қишвар қабул

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

карда шуд ва раванди амалӣ намудани чорабинихо ҷиҳати гузариши иқтисодиёти мамлакат ба муносибатҳои бозаргонӣ оғоз гардид.

Ба эътидол омадани вазъи сиёсӣ ва суръат гирифтани ислоҳоти иқтисодӣ дар ҳамаи соҳаҳои иқтисоди миллӣ имконият дод, ки коҳишёбии маҷмӯи маҳсулоти дохилий нигоҳ дошта шавад ва соли 1997 аввалин маротиба аз оғози истиқлолият болоравии маҷмӯи маҳсулоти дохилий нисбат ба соли 1996 ба андозаи 1,7 фоиз мушоҳида гардид.

Дар нимаи дуюми соли 2000-ум рӯйдоди хеле муҳим, ки дар даврони истиқлолият ба вуқӯъ пайваст, ба муомилот баровардани яке аз нишонаҳои давлати соҳибистиклол - пули миллӣ, яъне сомонӣ буд, ки он ба болоравии нишондиҳандаҳои макроиқтисодӣ дар тамоми соҳаҳои иқтисодиёти мамлакат ва раҳоии кишвар аз буҳрони иқтисодӣ, инчунин беҳдошти ҳолати молиявӣ, муътадил гардидани буҷети давлатӣ ва вазъи иқтисодиву иҷтимоии кишвар мусоидат намуд.

Ҳамин тавр, дар 13 соли охир суръати афзоиши маҷмӯи маҳсулоти дохилий ҳамасола ба ҳисоби миёна 7-8 фоизро ташкил дод ва дар соли 2013 ҳаҷми он ба 42,1 миллиард сомонӣ баробар мегардад, ки ин ба ҳар сари аҳолӣ 5263 сомониро ташкил дода, нисбат ба соли 2000-ум 19 баробар зиёд мебошад.

Дар ин давра Ҳукумати кишвар тавонист, ки муҳимтарин заминаҳои рушди устувори иқтисодиётро гузошта, ба хотири таҳқими давлатдории миллӣ дурнамо ва барномаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ ва илмиву фарҳангиро таҳияву амалӣ созад.

Дар давраи зикршуда низоми боэътимоди молияи давлатӣ, ки пояи асосии фаъолияти иқтисоди бозорӣ ва

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

заминаи зарурӣ барои эътидолу болоравии тамоми соҳаҳои иқтисодиёт ва иҷтимоиёт мебошад, фароҳам оварда шуд. Ҳачми буҷети давлатӣ нисбат ба соли 2000-ум 48 баробар афзоиш ёфта, дар соли 2013 ба 12,1 миллиард сомонӣ баробар мегардад.

Дар баробари рушди иқтисодиёт ва афзоиши имкониятҳои буҷети давлатӣ мо пайваста зиёд намудани маблағгузории соҳаҳои иҷтимоиро ҳамчун самти афзалиятнок таъмин намуда истодаем.

Масалан, маблағгузории соҳаҳои асосии иҷтимоӣ – маориф, тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолӣ, аз ҷумла нафақа дар 12 соли охир аз 35 то 55 баробар афзоиш дода шуд.

Амалӣ намудани ҳадафҳои стратегӣ ва афзалиятҳои миллӣ, густариши ислоҳоти иқтисодӣ, андешидани тадбирҳо оид ба таъмини суботи иқтисодӣ дар кишвар боиси рушди иқтисодиёт ва паст шудани камбизоатӣ гардид. Аз рӯи натиҷаҳои таҳқиқоти охирин сатҳи камбизоатӣ дар давраи солҳои 2000-2012 аз 81 фоиз ба 38,3 фоиз коҳиш ёфтааст.

Ҳукумати мамлакат охири соли 2012 Стратегияи баланд бардоштани сатҳи некӯаҳволии мардуми Тоҷикистонро қабул намуд, ки ҳадафи асосии он дар баробари паст кардани сатҳи камбизоатӣ дастгирӣ ва фароҳам овардани шароити мусоид барои ташаккули табақаи миёнаи аҳолӣ ва дар ин асос таъмин намудани рушди устувори иқтисодиёти кишвар мебошад.

Дар стратегияи мазкур нигоҳ доштани тамоюлҳои мавҷудаи мусбат дар рушди соҳаҳои иқтисодиёт, ҷалби сармояи хориҷӣ ба иқтисоди кишвар, таъмини устувории қурби пули миллӣ, муътадил нигоҳ доштани сатҳи тавар-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРҰЗ

рум ва зиёдшавии даромадҳои воқеии пулии аҳолӣ пешбинӣ гардидааст.

Аз рӯи нишондодҳои санади зикршуда дар сурати рушди миёнасолонаи маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ дар сатҳи 7,5 фоиз коҳиши таваррум то 7 фоиз ва сатҳи камбизоатӣ то 31 фоиз дар назар аст.

Бояд гуфт, ки дастовардҳои Тоҷикистони соҳибистиқлол дар самти татбиқи се ҳадафи стратегӣ – таъмини истиқолияти энергетикӣ, аз бунбасти коммуникатсионӣ раҳӣ бахшидани кишвар ва ҳифзи амнияти озуқаворӣ назаррас мебошанд ва тайи солҳои охир беҳтар шудани вазъи соҳаҳои саноат, энергетика, кишоварзӣ, нақлиёт ва роҳсозӣ, коммуникатсия ва технологияи иттилоотиро ҳамватаённи азизи мо хуб эҳсос мекунанд.

Дастоварди дигари замони соҳибистиқлолии кишвар барқарорсозӣ ва ташкили заминаҳои бунёдии соҳаи илму маориф, аз ҷумла азnavsозии инфрасоҳтори соҳа, ба раванди таълиму тарбия ворид намудани технологияҳои мусосир ва ҷорӣ кардани шаклу усулҳои замонавӣ, инчунин омодасозии кадрҳо буд, ки мо ин тадбирҳоро ба хотири заминагузорӣ ба таъмини ояндаи неки давлатдории миллӣ ва наслҳои нави ҳалқамон амалӣ карда истодаем.

Дар замони истиқолият теъдоди муассисаҳои таҳсилоти олии қасбӣ се баробар, шумораи умумии донишҷӯёни мактабҳои олиӣ ҷорӣ баробар ва номгӯи ихтисосҳое, ки дар мактабҳои олии кишвар аз рӯи онҳо кадр тайёр карда мешавад, қариб ҷорӣ баробар афзоиш ёфтааст.

Дар баробари ин, мо вазифадорем, ки бо дарназардошти афзоиши аҳолӣ бунёди муассисаҳои нави таълимиӣ

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

ва фароҳам овардани шароити заруриро барои таълиму тарбияи насли наврас ва ҷавонон боз ҳам вусъат диҳем.

Ҳозирини гиромӣ!

Имрӯз Тоҷикистон ҳамчун давлати соҳибиستиклол ҷойгоҳи хоси худро дар арсаи байналмилалӣ пайдо кардааст. Ҳоло давлати мо дар сиёсати хориҷии худ соҳибташаббус мебошад, ки аз ҷониби ҷомеаи ҷаҳонӣ пазируфта шудани ҷандин пешниҳодҳои глобалии он далели возехи ин гуфтаҳост.

Дар ин радиф соли гузашта Тоҷикистон ба узвияти Созмони Ӯмумиҷаҳонии Савдо пазируфта шуд ва ҳоло кишвари мо узви комилхуқуқи муҳимтарин созмонҳои байналмилалии сиёсиву иқтисодӣ ва фарҳангӣ мебошад. Расидан ба ин ҳадаф на танҳо дастоварди муҳими иқтисодӣ, балки пирӯзии муҳими сиёсӣ ва дипломатии Тоҷикистон дар сатҳи байналмилалист.

Имрӯз, яъне баъд аз бисту ду соли соҳибхтиёрии тоҷикон бо тамоми масъулият метавон гуфт, ки маҳз ба шарофати истиқлолият мо тавонистем раванди ҳудшиносӣ ва ифтихор аз давлатдории миллиро ба сатҳи сиёсати давлатӣ расонем.

Акнун ҳар шаҳрванди Тоҷикистони соҳибиستиклол метавонад бо сарфарозӣ худро фарзанди миллати кӯҳанбунёду фарҳангсолор ва соҳибдавлати тоҷик муаррифӣ карда, аз ватану ватандорӣ ва аз рамзу муқаддасоти миллии хеш - Парчаму Нишон ва Суруди миллӣ ифтихор намояд.

Ҷомеаи мо имрӯз дар шароити таҳаввулоти босуръат ва бисёр мураккаби ҷаҳони муосир қарор дорад, ки дар он раванду тамоюлҳои гуногуни манғӣ низ ҳастанд ва

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

метавонанд ба истиқолият, поҳои давлатдорӣ, вахдати миллӣ ва гузашта аз ин, ба ҳастии миллат хатар эҷод намоянд.

Бо густариши ин раванду тамоюлҳо, ки тибқи таҳлилу пешгӯихо дарозмуддат ҳоҳанд буд, таҳдиду хатарҳои ҷиддӣ ба амнияти минтақа ва ҷаҳон боқӣ мемонанд. Ҳатто имрӯз бо истифода аз нерӯ ва дигар воситаҳои ҳаробиовар, аз ҷумла тавассути аъмоли терористиву ифратгарӣ ва фаъолияти гурӯҳҳои ҷиноятпешаи трансмиллӣ, инчунин бо роҳи тавсеаи муборизаҳои иттилоотӣ қӯшиши даҳолат намудан ба умури дохилии давлатҳои мустақил густариш пайдо кардааст.

Аз ин рӯ, дар шароити торафт афзудани хатару таҳдидҳои ҷаҳони муосир масъалаи таъмини амнияти милливу давлатӣ аҳамияти аввалиндарача ва ҳаётӣ пайдо мекунад ва ҷунин вазъ ҳамаи қормандони соҳтору мақомоти давлатӣ, аз ҷумла мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва соҳторҳои низомӣ, тамоми хизматчиёни давлатӣ, инчунин ҳар як фарди бонангӯ номуси миллатро водор месозад, ки аз ҳарвақта дида бештар масъулиятшинос ва ҳушёру зирақ бошанд.

Ҳақиқати бебаҳс аст, ки раванди ҷаҳонишавӣ дар баробари мусоидат кардан ба пешрафти бесобиқаи илму техника, қашфиёти технологӣ, рушди босуръати иқтисодиёт ва ҳамгирии қишварҳо ба ҳаёти иқтисодиву иҷтимоӣ ва фарҳангии мамлакатҳое, ки тараққиёти ноустувор доранд, ҳатари ҷиддӣ эҷод мекунад. Ин равандро метавон ба селоби бузургу босуръате ташбеҳ дод, ки дар роҳи ҳуд ҷашмаҳо ва рӯдҳои хурдро ба комаш фурӯ мебарад.

Дар ҷунин шароит Тоҷикистон ҳамчун давлати мустақил ба масъалаҳое рӯ ба рӯ мегардад, ки ояндаи

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

ҳифзи ҳувияти миллӣ ва давлатдории тоҷикон ба чигунагии ҳалли онҳо вобастагии амиқ дорад.

Дар марҳалаи ҷаҳонишавӣ талоши ҳалқу давлатҳо, баҳусус барои шинохт ва ҳифзи асолату ҳувият, муқаддасоту арзишҳои миллӣ ва сирати иҷтимоиву маънавӣ авҷ мегирад. Аз ин ҷиҳат, арҷгузорӣ ба арзишҳои ҳаётиву созандай миллӣ ва истифодаи оқилонаи онҳо якҷо бо дастовардҳои навин дар раванди тақвияти асолат ва ҳувияти миллӣ аҳамияти хоса касб менамояд.

Ҷавҳари ҳудшиносии миллӣ аз дӯст доштани Ватан, модар, забон, таърих ва арзишҳои таърихиву фарҳангӣ сарчашма гирифта, ба ташаккули шахсиятҳои дорои ҷаҳонбинии солиму пешрафта боис мегардад.

Аз ин лиҳоз, мо тарғиби суннату анъанаҳо ва арзишҳои волои таъриху фарҳангии миллатамонро танҳо бо мақсади парваридани эҳсоси ҳудшиносӣ дар қалбҳои мардуми ҳуд ва наслҳои оянда ба роҳ мондаем.

Ҳозирини арҷманд!

Дар суханронии ҳуд ба муносабати 20-умин солгарди Ичлосияи 16-уми Шӯрои Олий ва Паёми имсола ба Маҷлиси Олий самтҳои асосии сиёсати давлатии Тоҷикистонро дар марҳалаи кунунӣ ва ояндаи наздик ба таври мушаҳҳас ва муфассал эълон карда будам. Ҳоло меҳоҳам андешаҳои ҳудро доир ба бâъзе ҳадафҳо ва барномаҳои дигари рушди минбаъдаи давлат иловатан иброз намоям.

Тавре эълон намудаем, дар марҳалаи нав низ масъалаи ҳифзи дастоварди бузургтарини таърихии ҳалқи мо, яъне ҳифзу таҳқими давлату давлатдории миллӣ ҳамчун масъалаи муҳими умумимиллӣ ва давлатӣ боқӣ мемонад.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРҰЗ

Яке аз роҳҳои мусоидат ба таҳқими давлату давлатдории миллӣ дар зеҳну шуури мардум ташаккул додани тафаккури давлатӣ, тарбияи ҷавонон дар рӯҳияи ифтихор аз давлатдории миллӣ, ватандӯстиву ватанпарастӣ ва мусоидат ба рушди илму маориф дар кишвар мебошад, ки бояд дар қалби ҳар сокини Тоҷикистон, сарфи назар аз миллат, дину маҳзаб ва мавқеи сиёсиву иҷтимоии ўчой гирифта бошад.

Аз ин лиҳоз, моро зарур аст, ки дар сатҳи давлатӣ маърифати сиёсӣ, масъулияти шаҳрвандӣ ва ҳушёрии сиёсии мардумро ба дараҷаи зарурӣ баланд бардорем. Зоро мардуми огоҳ, дорои маърифати баланди сиёсӣ ва ҳукуқиро ҳеч нерӯи ғаразнок фирефта наметавонад ва ҳудогоҳиву ҳисси баланди ватанпарастии мардум яке аз пояҳои асосии амният ва суботи сиёсии кишвар ба ҳисоб меравад.

Агар мо хоҳем, ки ояндаи Ватан ва мардуми онро боз ҳам ободу осуда бинем, бояд пояҳои сиёсиву иқтисодӣ ва иҷтимоиву фарҳангии давлати мустақили Тоҷикистонро ҳамаҷониба таҳқим бахшем.

Ин вазифаи ватандорӣ ва қарзи фарзандии ҳар шаҳрванди баору номуси Ватан аст.

Воситаи дигари таҳқими давлатдории миллӣ бо роҳи сафарбар намудани ҳамаи захираву имкониятҳо пайгирана тақвият бахшидани нерӯи иқтисодии кишвар дар шароити афзоиши босуръати аҳолӣ ва шиддати бесобиқаи рақобат дар низоми иқтисодии ҷаҳони муосир мебошад.

Расидан ба сатҳи навини пешрафт ва рушди иқтисодӣ тарбия кардани боз ҳазорон нафар кадрҳои миллии соҳибкасбу баландиҳтисос ва ба талаботи меъёрҳои ҷаҳони муосир ҷавобгӯйро тақозо дорад. Зарур аст, ки ин

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

вазифаи муҳимтарин низ дар сатҳи матлуб ичро карда шавад.

Барномаи дигари усулии мо дар марҳалаи рушди устувор тадриҷан фароҳам овардани шароит барои зиндагии сазовори мардуми кишвар мебошад. Таъмини ин ҳадаф дар тамоми давраи соҳибистиколӣ самти асосии сиёсати иҷтимоии мо буд ва минбаъд низ чунин мемонад.

Барои пешбуруди муваффақонаи сиёсати нави иҷтимоӣ ва расидан ба ҳадафҳои гузашташуда зарур аст, ки инсон ва ҳимояи манфиатҳои ў ба мақоми боз ҳам баландтар бардошта шавад.

Боиси қадрдониву сарфарозист, ки мардуми шарифи Тоҷикистон дар тӯли солҳои истиқлолият бисёр рӯзҳои саҳт ва маҳрумияту маҳдудиятҳои зиёдеро таҳаммул карданд ва Ватану давлати худро ҳифз намуда, суботу оромии онро таъмин сохтанд. Имрӯз бори дигар бо ифтихор иброз медорам, ки маҳз ба шарофати азму иродаи устувор, таҳаммулгароӣ ва хиради мардуми шарифамон мо тадриҷан ба шоҳроҳи рушди устувор баромадем.

Ҳадафҳои бузургу стратегии мо – таъмини истиқлолияти энергетикӣ, аз бунбости коммуникатсионӣ раҳоӣ бахшидани кишвар ва ҳифзи амнияти озуқавории мамлакат танҳо ба хотири таъмини зиндагии шоиста барои ҳар як шаҳрванди Тоҷикистон нигаронида шудаанд.

Бо татбиқи сиёсати иҷтимоие, ки инсон дар маркази он қарор дорад, мо минбаъд низ саъю талош хоҳем кард, ки мардуми шарифи Тоҷикистон худро соҳиби иззату эҳтиром ва таҳти гамхории доимии давлат бинанд, татбиқи хуқуқу озодиҳояшонро воқеан эҳсос намоянд ва

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

дар маҷмӯъ, зиндагии шоиста дошта бошанд. Такроран изҳор медорам, ки мардуми мо сазовори ҳама гуна ғамхориву дастгирӣ мебошанд ва ҳуқуқи пурраи маънавӣ доранд, ки зиндагии аз имрӯза беҳтару осудатар дошта бошанд.

Ҳамватанони азиз!

Соли ҷорӣ барои қишвари мо аз он ҷиҳат низ муҳим мебошад, ки дар ин сол интихоботи Президенти мамлакат баргузор мегардад.

Мардуми шарифи Тоҷикистон имрӯз амиқ дарк кардаанд, ки мо роҳи рушди демократиро пеш гирифтаем ва интихобот дар ҳаёти ҷомеаи мо ҳамчун рукни муҳими низоми демократӣ пазируфта шудааст. Аз ин лиҳоз, мо бояд ба интихобот ва баргузоршавии он ба мисли як падидай маъмулии демократӣ муносибат намоем. Ман ин андешаро дар суханрониву воҳӯриҳои худ мунтазам таъкид месозам ва ҷонибдори самимии он ҳастам.

Дар даврони истиқлолият мо тамоми чораҳоро андешидем, ки ҷомеаи қишварамон фарҳангӣ интихобот ва интихоби огоҳонаро зина ба зина азҳуд намояд. Бовар дорам, ки интихоботи навбатии президентӣ низ нишондиҳандай фарҳангӣ баланди сиёсии шаҳрвандӣ ва интихоби огоҳонаи мардуми Тоҷикистон хоҳад гардид.

Ман аз онҳое, ки меҳоҳанд номзадии худро ба ин ҷорабинии муҳим пешниҳод намоянд, ҳоҳиш дорам, ки ба ин маърака бо маданияти баланди сиёсӣ ва масъулияти комили ватандорӣ муносибат намоянд. Интихоботи мо набояд ба майдони мочароҷӯиву ҳангоматалабӣ, балки ба минбари муаррифии барномаҳои комил, андешаҳои созанд ва имкониятҳои зеҳни арзишманд табдил ёбад, ки

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

мардум тавонанд ҳуқуқи конститутсиониашонро озодона ва бо майлу иродай худ амалӣ намоянд.

Бори дигар таъкид месозам, ки ин чорабинӣ бояд дар чаҳорҷӯбай қонун ва шаффоғу озод баргузор гардад, то ин ки мардуми Тоҷикистон имконияти иштирок ва интихоби номзади арзандаро ба ин мақоми олий дошта бошанд.

Итминон дорам, ки интихоботи навбатӣ намунаи беҳтарини амалисозии ҳуқуқҳои конститутсионии шаҳрвандон мегардад ва мардум роҳбари худро озодона, бо майлу иродай хеш интихоб мекунанд ва ин чорабинии муҳими сиёсӣ низ ба сарчамъии миллат, таҳқими ваҳдати миллии мардуми кишвар ва болоравии обруи халқи тоҷик ва давлати соҳибиستиклоли Тоҷикистон дар арсаи байнамилалӣ мусоидат менамояд.

Халқи мо дар фазои истиқлолият ва демократия ҷандин маъракаи интихобиро муваффақона гузаронид ва итминон дорам, ки интихоботи навбатӣ ин дафъа низ ҳамчун як имтиҳони ҷиддии демократияи ҷавони Тоҷикистон ва чун нишонаи пешрафти давлат ва халқи мо шаффоғу озодона хоҳад гузашт.

Ҳозирини гиромӣ!

Истиқлолият ва соҳибиҳтиёри дар назди мо - шаҳрвандони Тоҷикистон вазифаи басо пурифтиҳор, вале бисёр пурмасъулияти таъриҳӣ, яъне бунёди давлати мутамаддини ҷавобгӯ ба орзуву ормон ва манфиатҳои халқи кишвар ва эҷоди аркони давлатдории муосирро пеш гузошт. Ин лаҳзаҳо мо метавонем дилпурона изҳор намоем, ки аз уҳдаи иҷрои ин вазифаи таъриҳӣ сарбаландона баромадем.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

Сулҳу суботи пойдор ва вахдати ҷовидонаи миллӣ барои мо имконият фароҳам овард, ки татбиқи даҳҳо барномаву нақшаҳои давлатии рушди иқтисодиву иҷтимоӣ ва фарҳангии қишвари озоди худро ба роҳ монда, обрӯву эътибор ва мақому ҷойгоҳи сазовори байналмилалии Тоҷикистони азизамонро дар арсаи ҷаҳон таъмин намоем.

Мо бо дастгиригу пуштибонии мардуми солору хирадмандамон имрӯз барои татбиқи муваффақонаи нақшаву барномаҳои минбаъдаи худ, ки ҳадафи онҳо нерӯмандии давлати соҳибистиклолу соҳибихтиёри Тоҷикистон ва таъмини зиндагии шоиставу босаодати ҳар ҳонадони тоҷик мебошад, ҳамаи имкониятҳои заруриро дорем.

Ман итминони комил дорам, ки асри XXI чун даврони қишвардории Сомониёни шарофатманд асри Тоҷикистони соҳибистиклол, асри созандагиву бунёдкорӣ ва пешрафтҳои бузурги миллати қуҳанбунёди мо ҳоҳад гардид.

Зоро роҳи дурусте, ки мову шумо ба хотири бунёди ҷомеаи демократӣ, ҳуқуқбунёд ва дунявию иҷтимоӣ интихоб кардаем ва ҳадафҳои бузурге, ки пеш гузоштаем, рушди устувори сиёсӣ, иқтисодиву иҷтимоӣ ва маънавии ҷомеаи моро барои ояндаҳо кафолат медиҳанд.

Шубҳае нест, ки ба хотири идомаи нек пайдо кардани ин роҳи интихобкардаамон мардуми хирадманду сарбаланд, бонангӯ номус ва бофарҳангӯ соҳибмаърифати мо сулҳу суботи ҷомеа ва вахдати миллиро боз ҳам таҳқим бахшида, ба натиҷаву дастовардҳои аз имрӯза бузургтар ноил ҳоҳанд шуд.

Мо хуб медонем, ки дар зиндагии мардумамон ҳанӯз мушкилоту масъалаҳои зиёд дорем, вале ҳалқи азизи

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Тоҷикистон бовар дошта бошад, ки мо барои ҳалли масоилу мушкилоти мавҷуда нақшаву барномаҳои неку созандаро тарҳрезӣ кардаем ва барои иҷрои онҳо захираву имкониятҳои кофӣ ва муҳимтар аз ҳама, азму иродai қавӣ дорем.

МО дар Ватани биҳиштосои худ бо меҳнати соғдилонау содиқона ва кору фаъолияти созандаву ободгаронаи ҳалқи бузургамон дар солҳои наздиктарин барои ҳар фарди кишвар зиндагии шоиста, рӯзгори обод ва ҷомеаи хушбахтро эъмор ҳоҳем кард.

МО ба ҷаҳониён собит ҳоҳем кард, ки миллати воқеан мутамаддину заҳматкаш, ободгару созанда ва сулҳҳоҳу вахдатгаро ҳастем. Ва Тоҷикистони азизу маҳбубамонро минбаъд низ дар арсаи ҷаҳон ҳамчун давлати демократӣ ва озоду пешрафта муаррифӣ ҳоҳем кард.

Ман ба ин итминони комил дорам ва мову шумо дар ояндаи наздик, албатта, ба орзумон ҳоҳем расид. Зоро мо ҳалқи сарбаланду заҳматкаш ва матиниродаву ватандӯст дорем.

МО ҳалқе дорем, ки истиқлолияту озодиро нишонае аз талошу муборизаҳои ҳазорон нафар фарзандони фарзона, бонангӯ номус ва далеру гаюри худ ҳисобида, тамоми саъю талош ва ҳиммату гайрати хешро ба хотири ҳифзу пойдории ин неъмати бебаҳо сафарбар месозад.

Ман ба ҳалқи азизи худ, яъне ҳалқе, ки Ватанашро баробари ҷонаш дӯст медорад, итминони комил дорам, ҳалқи худро самимона дӯст медорам ва бо чунин ҳалқи заҳматкашу матинирода ва сарбаланду ҳимматбаланд ифтихор мекунам.

Бори дигар ҷашни бузурги озодиву соҳибистиқлолиро ба ҳар фарди Ватан, ҳамаи ҳамвatanони бурунмарзиамон ва ҳамаи шумо, ҳозирини арҷманд, самимона табрику

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРҰЗ ——————

тахнийят гуфта, орзуманди он ҳастам, ки истиқлолияти давлати тоҷикон то абад устувору поянда бошад.

Бигзор, парчами озодӣ бар фазои Ватани аҷдодии мо то ҷовидон парафшон бошад!

Бигзор, хуршеди озодиву истиқлолият ба ҳонадони ҳар фарди кишвари маҳбубамон – Тоҷикистон то абад файзу баракат ва нурӯ зиё бахшад!

Ҷаҳни озодиву истиқлол муборак бошад, ҳамвatanони азиз!

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

ДАҲ ДАСТОВАРДИ АСОСИИ ЭМОМАЛӢ РАҲМОН ҲАМЧУН РОҲБАРИ ДАВЛАТ:

ё чаро мардуми Тоҷикистон бори дигар ба ӯ овоз медиҳад?

X.A. Раҳнамо,

Сардори раёсати таҳлил ва ояндабини сиёсати хориҷии
Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Интихоботи Президентии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки рӯзи 6 ноябри соли ҷорӣ баргузор мешавад, дар воқеъ анҷоми як марҳилаи муҳимми таърихию сиёсӣ ва оғози марҳилаи сифатан нави рушди давлатдории миллии тоҷикон мебошад. Иштироки огоҳонаи ҳар шаҳрванд дар ин ҷорабинии муҳимми сиёсӣ нишондиҳандай масъулияти ҳар шаҳрванд дар баробарои сарнавишти давлату миллати худ ва дар баробари имрӯзу фардои хеш аст.

Бо ташаббуси Иттифоқи Ҷавонони Тоҷикистон, Иттифоқҳои қасабаи мустақили Тоҷикистон ва Ҳизби ҳалқии демократии Тоҷикистон номзадии Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон низ барои ширкат дар ин интихобот пешбарӣ шудааст. Номзадии Эмомалӣ Раҳмон ба мақоми Президентии кишвар ҳамчунин аз тарафи аҳли ҷамоатчигии мамлакат чӣ дар пойтаҳт ва чӣ дар шаҳру вилоятҳои ҷумҳурӣ дастгирии васеъ ёфта, қиширҳои гуногуни аҳолӣ ҳимояти худро аз шахсият ва фаъолияти ӯ изҳор медоранд.

Сабаб чист, ки ташкилотҳои мӯътабари сиёсӣ ва ҷамъиятии ҷумҳурӣ ва қиширҳои гуногуни аҳолӣ бори дигар хостори номзадии Эмомалӣ Раҳмон буда, ҳоҳони боз як марҳилаи дигар ҳамчун Президенти кишвар фаъолият намудани ӯ гаштаанд? Дар пеш будани интихоботи

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

президентӣ ва пешбарӣ шудани номзадии Эмомалий Раҳмон имкон медиҳад, ки мо як марҳилаи томми фаъолияти ин шахсиятро ҷамъбаст намуда, хуносагирӣ намоем, ки дастовардҳои усулии ўаз чӣ иборат мебошад. Зоро маҳз таҳлили беғаразона ва боинсофонаи фаъолияти ўнишон медиҳад, ки ҷаро мардуми Тоҷикистон дубора ҳоҳони дар ин вазифаи пурмасъулият будани маҳз Эмомалий Раҳмон мебошанд.

Албатта, дастовардҳои Эмомалий Раҳмон дар давраи фаъолияташ ҳамчун Сардори давлат бисёр зиёданд, вале ин ҷо фақат ба даҳ дастоварди бунёдие, ки барои сарнавишти давлату миллати мо аҳаммияти бисёр муҳимм доранд, ишора мешаванд:

Дастоварди якум: Талошҳои пайгирионаи Эмомалий Раҳмон боис гашт, ки **давлатдории миллии тоҷикон аз вартаи нобудӣ наҷот ёбад**. Ин масъала муҳимтарин ва усулитарин дастоварди таърихи мусосири мост, зоро бе доштани давлати миллии мустақили худ тамоми орзую омоли таърихии миллат ва тамоми ҳадафу барномаҳои насли имрӯзу фардои он маънои худро аз даст медод. Зоро баъди ҳазор сол таърих барои мо имкон дод, ки бо номи худ давлати миллии худро дошта бошем. Аз ин рӯ, агар дар он тӯфоне, ки дар рӯзҳои аввали истиқтолият бадҳоҳони давлатдории тоҷикон барпо намуда буданд, давлати мо аз даст мерафт, рӯҳи ниёғони мо ва миллати шарифи мо моро ҳаргиз намебахшиданд.

Эмомалий Раҳмон дар вазъияте ба роҳбарии давлат интихоб шуд, ки кишвар дар оташи ҷанг месӯҳт ва давлат ба гирдоби нобудӣ фурӯ мерафт. Аз ин хотир, баробари ба дӯш гирифтани масъулияти роҳбарии кишвар ў барномаи кории аз пеш тайёршуdae надошт, зоро вақте хонаи инсон оташ мегирад, дигар ҷои барномарезӣ нест, он ҷо барно-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

маро худи вазъият таъйин мекунад. Яъне, дар чунин ҳолат барномаи аввалин худи хомӯш кардани оташ, начот додани хона ва начот додани аҳли хонавода мебошад. Дар он лаҳзаи ҳассоси таърихӣ барномаи роҳбарияти нави Тоҷикистон низ фақат як чиз буд: хомӯш кардани оташи ҷанг, начот додани давлат аз нобудӣ ва начот додани миллат аз парокандагию бадбахтӣ.

Хушбахтона, ҳамаи мо шоҳидем, ки ин вазифаи таърихӣ ичро гашта, **давлатдории миллии тоҷикон аз вартаи нобудӣ начот ёфт**. Ва шояд фақат худи ҳамин масъала кифоят кунад, ки Эмомалӣ Раҳмон чун яке аз ҷеҳраҳои қалидӣ ва мондагори таърихи ҳалқи тоҷик эътироф гардад.

Дастоварди дуюм: Фаъолият ва талошҳои Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун Сардори давлат боис гашт, ки **тамомияти ҳудудии Тоҷикистон ҳамчун кишвари ягонаи мустақил ҳифз карда шавад**. Гарчӣ давлати нави мустақили тоҷикон худ ҳамагӣ дар як пораи қӯҳистонии сарзамини бузурги аҷдодии ҳалқи тоҷик таъсис гаштааст, вале дар он рӯзҳо боз ҳам нақшаҳои тақсими ин давлат ва аз он ҷудо намудани вилояту ноҳияҳои алоҳида дар миён буд. Ин тарҳро на танҳо нирӯҳои хориҷӣ, балки баъзе аз сиёсатмадорон ва нирӯҳои сиёсии дохилий низ ҷонибдорӣ намуда, дар ин самт қадамҳои амалий низ гузошта буданд.

Шояд ҳамагон хуб дар ёд доранд, ки дар он рӯзҳо ҳатто пойтаҳти кишвар шаҳри Душанбе ҳамчун хонаи умеди тоҷикистониён моҳияти сиёсӣ ва рамзии ҳудро қариб аз даст дода буд. Дар натиҷа, на танҳо мардуми оддӣ ва донишҷӯён, балки ҳатто зиёйёну фарҳангиёне, ки даҳҳо сол дар пойтаҳт зиндагӣ мекарданд, Душанберо тарқ намуда, ба маҳаллу зодгоҳи бобоии худ баргашта

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

буданд. Ҳамин тавр, **хатари воқеии парокандагии Тоҷикистони ягона пеш омада буд.**

Вале, хушбахтона, бо шарофати иродай ҷиддии Эмомалий Раҳмон ин хатар бартараф гашта, **ягонагии Тоҷикистон таъмин карда шуд.** Ва ин дастоварди дигарест, ки номи ин фарзанди ҳалқи тоҷикро дар таърихи давлатдории миллии тоҷикон абадан сабт мекунад.

Дастоварди сеюм: Эмомалий Раҳмон тавонист, ки дар муддати барои таърих бисёр кӯтоҳ системаи мукаммал ва муосири давлатдориро барқарор намуда, **аркони давлатдории миллӣ ва ниҳодҳои асосии давлатдории моро эҳё на-мояд.** Барои он, ки вазъияти онрӯзai давлатдории Тоҷикистонро дуруст ба ёд орем, як ҷумла аз гузориши раиси онвақтаи Шӯрои Олии қишвар Ақбаршоҳ Искандаров дар иҷлосияи 16-уми Шӯрои Олиро иқтибос меорем, ки гуфта буд: «*Имрӯз дар қишвар органҳои конституционӣ амалан фалаҷ шудаанд... Агар ин вазъият идома ёбад, хатари он мавҷуд аст, ки Тоҷикистон аз ҳаритаи ҷуғроғиёни ҷаҳон умуман нест шавад.*» Ин буд вазъияти воқеии қишвар дар рӯзҳои аввали интиҳоби Эмомалий Раҳмон.

Ҳоло бисёр қасоне дар шароити орому осудаи имрӯза даъвои раҳбарию сарварӣ доранд, вале дар он рӯзҳо, ки қишвар дар коми оташ буд, вазъият то дараҷае мураккаб, ки бисёриҳо ҳатто ба ояндаи қишвар бовар надоштанд, аз гирифтани масъулият метарсиданд, ҳатто ба гирифтани вазифаи вазирий розӣ намешуданд... Дар ин давра на танҳо органҳои марказии ҳокимияти давлатӣ, балки дар аксарияти минтаҳаҳои қишвар органҳои маҳаллии ҳокимият низ пурра фалаҷ шуда буданд, ки барқарорсозии онҳо низ кори осон набуд.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Ва, хушбахтона, Эмомалий Раҳмон дар кӯтоҳтарин замон тавонист, ки органҳои конститутсионии давлатдориро барқарор намуда, ниҳодҳои фалаҷшудаи давлатдориро эҳё намояд. Тайи ин муддат Тоҷикистони соҳибистиқлол соҳиби соҳтори мукаммали идорӣ, ҳукумати коршоям, порлумони касбӣ, артиши миллӣ, ниҳодҳои босалоҳияти қудратиу амниятӣ ва дигар рукну абзорҳои зарурии давлатдории худ гашт.

Дар ин масъала бояд гуфт, ки маҳз ташаккул ёфтани системаи давлатӣ ва маҳз ҳамчун механизми ягона ба кор даромадани низоми давлатдорӣ **яке аз заруратҳо ва нишондиҳандаҳои асосии барпо шудани давлат ва давлатдорӣ ба ҳисоб меравад**. Зоро маҳз системаи ташаккулёфтаи давлатӣ метавонад кори муназзами институти давлат ва бакои давлатдориро таъмин намояд. Бинобар ин, дар сатҳи муосиртарин эҳё ва барқарор нумадуни системаи мукаммали давлатдории тоҷикон яке аз дастовардҳои муҳимми дигари Эмомалий Раҳмон, балки яке аз хидматҳои муҳимтарини ӯ барои давлату миллати мо мебошад. Қасоне, ки ба сиёsat ва давлат аз назари касбӣ менигаранд, то чӣ дараҷа ҳаётӣ будани ин дастовардро ба хубӣ дарк менамоянд.

Дастоварди чорум: Талошҳои бисёр ҷиддии Эмомалий Раҳмон боис гашт, ки мардуми мо аз вартаи ҷангӣ дохилии хонумонсӯз раҳо гашта, ба ваҳдати миллӣ расад. Идеяи сулҳ, оштии миллӣ ва афву ҳамдигарбахшӣ аз муҳимтарин паёмҳое буд, ки Сарвари давлат ҳанӯз дар рӯзи аввали интихобаш ба миён гузошта буд ва ин паём ҷавҳари тамоми барномаю фаъолияти баъдии ӯро ташкил намуд.

Ҳамагон дар ёд доранд, ки Эмомалий Раҳмон дар ҳузури вакилони иҷлосия ва дар пешгоҳи ҳалқи шарифи

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Точикистон савганд ёд карда буд, ки агар лозим шавад, ба ивази ҷони худ сулҳу вахдатро ба Тоҷикистони азиз бозмегардонам ва то даме, ки як гурезаи тоҷик дар хориҷ ба сар мебарад, ӯ ором зиндагӣ наҳоҳад кард. Имрӯз ҳамагон шоҳидем, ки он суханон як шиори холии сиёсӣ набудаанд, балки он фарёди самимии як фарзанди ҳалқи тоҷик буд, ки дарди ҷонкоҳи миллат ва андешаи начоти ватан тамоми вуҷудашро фаро гирифта буд.

Вале, гарчӣ мардуми шарифи Тоҷикистон ташни сулҳу вахдат буданд, аммо тарроҳони хориҷӣ ва дохилии ин ҷанги хонумонсӯз ба ин осонӣ аз нақшаҳои худ даст намекашанд. Ин буд, ки ба Эмомалӣ Раҳмон солҳо лозим гашт, то ба иҷрои яке аз паёмҳои марказии худ, яъне барқарории сулҳ ва вахдати миллӣ ноил гардад. Барои расидан ба ин ҳадафи муқаддас ба роҳбарияти давлат лозим омад, ки ҳудуди як миллион гурезаро ба хонаҳояшон баргардонад, даҳҳо ҳазор манзили вайроншударо барқарор созад, ҳазорҳо маконҳои ҷамъиятӣ ва нуктаҳои истифодаи умумӣ, мисли мактабҳо, муассисаҳои тиббӣ, купрӯқҳо, нуктаҳои таъмини об, корхонаҳо ва ғайраро эҳё ва барқарор намояд.

*Дар бораи бозгаши гурезагони тоҷик сухан гуфта, ме-
тавон ҳодисаero ёдрас намуд, ки соли гузашта рух доду ҳар
як шаҳси ватандӯстро зери таъсири амиқ гузошт:
Мӯйсафеди 104 сола, ки ҳанӯз соли 1937 аз минтақаи Кӯлоб
ба Афғонистон гуреза шуда будааст, аз давлати
Тоҷикистон илтимос намуд, ки ба ӯ иҷозати бозгаши ба
ватан дода, барояш шаҳрвандии Тоҷикистонро баргардо-
над. Яъне, ин пирамард на аз ҷумлаи гурезагони солҳои 90-
ум, балки аз гурезагони солҳои 30-ум, яъне давраи
барқарории ҳокимияти Шӯравӣ мебошад, ки аксари онҳо
дигар ба ватан баргашига натавониста, дар гарбиҳ даргу-
заштанд. Вақте намояндагони давлат бо ӯ сӯҳбат наму-*

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

данд, маълум гашт, ки ў бо вучуди гузаштани қарib 70 сол як рӯз ёди ватанро аз хотир набароварда, то имрӯз фақат бо орзуи бозгаши дубора ба ватанаши зистааст. Ва аз ҳама ҷолибтар ин буд, ки ў сабаби чунин умри дарозаи, яъне ба **104(!)** даромаданашро чунин шарҳ додаст, ки шабурӯз дуо мекардааст, ки Ҳудованд то мушарраф шудан ба дидори ватан ва то дубора бӯса задан ба хоки ватан ҷонашро нағирад. Ва гарҷӣ ин пирамард дар Афғонистон дар шароити сахти амниятӣ ва иҷтимоӣ зиндагӣ доштааст, vale умеди бозгаши ба ватан умри ўро чунин тӯл додааст. Яъне, **мехри ватан ва орзуи хоки ватан ҳатто чунин нирӯ дорад.** Магар як инсони ватандӯст метавонад чунин ҳодисаро бе ашки ҷашм шунавад... Аз ин рӯ, вақте масъалаи бозгаши ва шаҳрвандии ин падари пир ба миён гузашта шуд, Эмомалӣ Раҳмон маҳз рӯҳи ҷашминтизори ҳазорон гурезаи тоҷик дар солҳои 20-ум ва солҳои 90-ум дар орзуи ватан ҷондодаро пеши рӯй оварда, ба таври рамзиӣ ба ў шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистонро ато кард...

Ин аст, ки бозгардонии гурезагон аз хориҷ яке аз ҳассостарин лаҳзахои раванди сулҳи тоҷикон ва шояд аз ҷумлаи шарифтарин амалҳое бошад, ки дар таърихи муосири ҳалқи тоҷик бо роҳбарии Эмомалӣ Раҳмон анҷом шуд...

Ҷойи ифтихор аст, ки имрӯз таҷрибаи сулҳи тоҷиконро ҷомеаи ҷаҳонӣ ҳамчун як мактаби бузурги сулҳофарӣ ва ҳалли низоъҳо эътироф намуда, мавриди омӯзиши ҳамаҷониба қарор медиҳад.

Дастоварди панҷум: Чор дастоварди зикршуда, боис гаштанд, ки заруратҳои ҳаётии давлату миллат ба таври устувор таъмин гашта, масъалаи начоти миллӣ ҳалли худро ёбад. Ва дар ин раванди мураккабтарини таъриҳӣ, ки масъалаи буду набуди давлату миллат ҳал мешуд,

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун шахсияти дорои хусусиятҳои баланди роҳбарӣ зуҳур карда, ба пешвои мардумӣ ва лидери умумимилӣ табдил ёфт. Муҳимтарин хусусияти шахсияти сиёсии ӯ дар он буд, ки дар симои ӯ тамоми рӯҳия ва хусусиятҳои беҳтарини ҳалқи тоҷик ифода ёфта, ӯ дар муҳити мардумӣ ҳамчун падидай ҳудӣ, ҳамчун баҳше аз ҳуди мардум, ҳамчун «порае аз пайкари ҳалқ» пазируфта шуд. Ҳамин тавр, бо зуҳури Эмомалӣ Раҳмон мардуми Тоҷикистон соҳиби пешво ё лидери ягонаи миллӣ гашт ва дар натиҷа яке аз муҳимтарин масъалаҳои миллӣ ва таърихии давлатдории мо, яъне **масъалаи лидери сиёсии миллат ва пешвои эътирофшудаи давлатӣ ҳалли муносиби ҳудро пайдо намуд.**

Масъалаи лидери миллӣ ва пешвои эътирофшудаи давлатӣ як мавзӯи бисёр ҳаётии давлатдорӣ буда, дар мавриди он таваҷҷӯҳ ба нуктаҳои зерин бисёр муҳимм аст:

Якум, масъалаи лидери миллиро набояд бо падидоҳои манғие чун шахсиятпарастӣ, автроитаризм, мадҳу ситоиши роҳбар ва гайра иштибоҳ гирем. Лидери миллӣ шахсиятест, ки маҳз бо ифои нақши воқеии сарнавиштсоз барои давлату миллати ҳуд сазовори эътирофи умумимилӣ гашта, масъалаи пешвоии ӯ ба таври табиӣ ва воқеӣ аз тарафи ҷомеа қабул мегардад. Лидери миллӣ ба таври сунъӣ ё бо мадҳу сухан соҳта намешавад, балки он маҳсули як марҳилаи таърих, натиҷаи дар роҳи давлату миллат ҷонбозӣ ва аз ҳуд гузаштагии шахсият, инъикоси воқеияти ҷомеа ва натиҷаи эътирофи воқеии мардум аст.

Дуюм, таҳлили ҳодисаҳои солҳои 90-уми асри гузашта нишон медиҳад, ки дар он солҳо ҷомеаи мо илова бар мушкилоти дигар ба бӯхрони лидери умумимилӣ низ

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

рӯбарӯ гашта буд. Ҳар як гурӯҳи аҳолӣ аз пайи лидерони ҳизбӣ, гурӯҳӣ ва маҳаллии худ рафта, дар айни замон, ин пешвоён бошанд, ҳамдигарро умуман эътироф намекарданд. Ҳамин тавр, ҷомеа ба гирдobi ҷанги шаҳrvандӣ фурӯ рафт ва он фоҷеаи миллӣ пеш омад. Бинобар ин, агар дар он марҳила шахсияти дар сатҳи умумимилӣ эътирофшудае вуҷуд медошт, ки бо тамоми часорат ва иродai қавӣ зимоми идораи мамлакатро ба дӯш мегирифт ва ҳамчун кафили ҳифзи давлатдорӣ, суботи ҷомеа ва ваҳдати миллӣ тамоми нирӯҳои сиёсиро дар атрофи худ ҷамъ меовард, шояд пеши роҳи ҷанги шаҳrvандӣ гирифта мешуд. Ин аст, ки дар баъзе марҳилаҳои таърихӣ ҳузури лидери миллӣ барои миллат ва давлат ба як масъалаи сарнавиштсоз табдил мешавад.

Сеюм, набояд чунин пиндошт, ки масъалаи лидери миллӣ як масъалаи кӯҳна буда, ба ҷомеаҳои анъанавии асрҳои гузашта даҳл дорад. Зоро, аз назари илми сиёsat, зуҳури лидери умумимилӣ ва пешвои эътирофшудаи давлатӣ як зарурати бисёр ҷиддии давлатдорӣ ва давлатсозӣ буда, на танҳо дар гузаштаи дур, балки дар таърихи ҷаҳони муосир низ ҳастию бунёди аксари давлатҳои пешрафтаи ҷаҳон ба номи шахсиятҳои алоҳидаи рамзӣ ва калидӣ вобаста аст. Чунин шахсиятҳо дар марҳилаҳои ҳассостарини таърихи давлатҳои худ зуҳур карда, на танҳо масъалаи буду набуд, балки роҳи минбаъдаи рушди ин кишварҳоро муайян намудаанд. Масалан, таъриху давлатдории Иёлоти Муттаҳидаи Амрико бо номи Чорҷ Вашингтон, таъриху давлатдории муосири Франсия бо номи Шарл Де-Голл, таъриху давлатдории муосири Хитой бо номи Мао Зе Дун, таърихи давлатдории муосири Туркия бо номи Камол Отатурк ва гайра пайвастагии зич доранд. Дар кишварҳои атрофи мо бошад, касе наметавонад нақши калидии В.Путин дар

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

начоту эҳёи давлатдории Рушия мусир ва ё нақши таъйинкунандаи Н.Назарбоев дар ташаккул ва рушди давлатдории миллии қазоқҳоро инкор намояд.

*Чорум, ҳамчунин бисёр зарур аст, ки масъалаи лидери сиёсии миллат бо масъалаи вучуди шахсиятҳои фарҳангӣ, адабӣ, ҳунарӣ ва маънавии миллӣ иштибоҳ гирифта нашавад. Миллати тоҷик дар тӯли таърихи худ садҳо фарзандони бузургера парвариш намудааст, ки дар илму фарҳанг, донишу хирад ва илму ахлоқу на танҳо дар сатҳи минтақа, балки дар сатҳи ҷаҳонӣ эътибору эътироф ёфтаанд. Аммо садсолаҳои бедавлатӣ имкон намедод, ки мордори лидери сиёсии миллӣ ва пешвои эътирофшудаи давлатӣ бошем, зеро **чунин падида маҳз дар шароити давлати мустақилли миллӣ имконпазир аст.** Пас, худи ташаккули шахсияти давлатдор, худи ба майдон омадани давлатмард ва худи зухури лидери давлатию сиёсии миллат барои таърихи садсолаҳои охири мородиаи комилан нав буда, сатҳи сифатан нав ё **марҳилаи соҳибдавлатии рушди миллатро** ифода мекунад.*

*Панҷум, яке аз муҳимтарин нақшҳои лидери миллӣ ва пешвои давлатӣ дар сарнавишти давлатҳо аз он иборат аст, ки чунин шахсиятҳо бо донишу таҷрибаи бузурги худ **мактаби давлатдории миллиро поягузорӣ намуда, шароити ҳифз, рушд ва интиқоли арзишҳо ва анъанаҳои давлатдории миллиро фароҳам меоваранд.** Хушбахтона, имрӯз зери роҳбарии Эмомалӣ Раҳмон мактаби давлатдории миллии мусосири тоҷикон ташаккул ёфтааст, ки он яке аз омилҳои кафолатдиҳандаи рушд, субот, амният, давомоварӣ ва ҷовидонагии давлатдории мородиа мебошад.*

Хулоса, зухур ва ташаккули лидери сиёсии миллат на танҳо дастоварди Эмомалӣ Раҳмон, балки як достоварди бунёдии давлат ва миллати мородиа буд. Зеро, тавре таъкид

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

шуд, таърихи аксари кишварҳои ҷаҳон собит намудааст, ки ташаккули лидери сиёсии миллӣ ва пешвои эътирофёфтаи давлатӣ як зарурати асосии марҳилаи эҳё ва барқарории давлатҳо буда, зуҳури он тамоми таърихи минбаъдаи давлатҳо ва миллатҳоро муайян мекунад.

Дастоварди шашум: Тавре зикр шуд, зери роҳбарии Эмомалӣ Раҳмон **мактаби давлатдории миллии тоҷикон дар замони нав ташаккул ёфта**, ҷанбаҳои шаклӣ, сохторӣ, мазмунӣ ва арзишии он дар сатҳи муосиртарин ба вучуд оварда шуданд. Маҳз дар доираи ин мактаб соҳти нави давлатдории муосири тоҷикон, **яъне давлати демократии дунявии ҳуқуқбунёд** бунёдгузорӣ шуд. Ин идеяи меъварӣ аз аввалин рӯз аз тарафи роҳбари тозаинтиҳоби кишвар ҳамчун хатти ҳаракати ояндаи Тоҷикистон расман садо дод ва дар натиҷаи талошҳои зиёд соли 1994 дар моддаи якуми Конститусияи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ҳамеша сабт гашт.

Хушбахтона, дар ин муддат ба давлати мо муюссар гашт, ки як силсила меъёрҳои усулии низоми демократӣ, аз ҷумла, асосҳои демократии соҳти давлатдорӣ, моҳияти дунявӣ ва иҷтимоии давлат, муқаддас будани ҳуқуқу озодиҳои шаҳрвандон, принсипи гуногунфикарии сиёсӣ, фаъолияти порлумони касбӣ, бунёдҳои ҳуқуқии чомеаи шаҳрвандӣ, даҳлопазирии моликияти ҳусусӣ, таъмини адолати судӣ, баробарии ҳамагон дар назди қонун, баробарии ҳуқуқи занону мардон, асли озодии вичдону эътиқод ва ғайраро дар сатҳи Конститусияи кишвар асоси устувори қонунӣ бахшад.

Тавре Конститусияи кишвар муайян кардааст, дар Тоҷикистон ҳаёти сиёсӣ дар асоси гуногунфикарий ҷараён гирифта, шаҳрвандон метавонанд дар заминаи мавқеи сиёсӣ ва фикрии худ ташкилотҳои ҷамъиятий ва ҳизбҳои

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

сиёсӣ таъсис намоянд. Дар ин асос, имрӯз дар Тоҷикистон пояҳои устувири яке аз муҳимтарин институтҳои ҷомеаи демократӣ, яъне низоми бисёрхизбӣ гузашта шудааст, ки ҳоло дар ҷорҷӯби он ҳашт ҳизби сиёсӣ фаъолияти худро идома медиҳанд. Албатта, ҳар ҳизби сиёсӣ мавқеи сиёсӣ, ақидатӣ ё барномавии худро дорад ва моҳияти низоми бисёрхизбӣ низ дар ҳамин аст. Вале ҳамзамон бо ин, ҳизбҳои сиёсӣ бояд манфиатҳои миллӣ, арзишҳои бунёдии давлатдорӣ, нигоҳи аксарияти мардуми қишвар, суботу амнияти миллӣ, маслиҳатҳои умумидавлатӣ ва дар як сухан, доштани **мавқеи миллиро** фаромӯш насоланд.

Ҳамчунин, дар ин давра давлат зери роҳбарии Эмомалӣ Раҳмон тавонист дар масъалаҳои баланд бардоштани ҳуқуқи занон ва таъмини баробарҳуқуқии зану мард дар ҷомеа дастовардҳои муҳим қасб намояд. Имрӯз дар тамоми соҳаҳои ҳаёти Тоҷикистон занон нақши сазовори худро дошта, дар оянда низ ин сиёсати давлатӣ ба таври ҷиддӣ идома меёбад.

Хулоса, Тоҷикистон **ҳаракати орому устувири худро дар роҳи бунёди давлати демократии дунявии ҳуқуқбунёд идома дода истодааст**. Ду даҳсолаи гузашта нишон дод, ки интиҳоби ин роҳ интиҳоби дурусту дурбинона буда, ҳуди ҳамин идея ба яке аз заминаҳои асосии ҳаёти осоиштаи ҷомеа табдил ёфтааст.

Дастоварди ҳафтум: Дар ин давра ба Эмомалӣ Раҳмон муяссар гашт, ки **зерсоҳторҳои ҳаётии вахдати миллиро ба вучуд оварад**. Манзури аз ин зерсоҳторҳо пеш аз ҳама, соҳтани роҳҳои автомобилгард, тунелҳо, ҳатҳои интиқоли барқ, шабакаҳои умумии иттилоърасонии сартосарӣ ва ғайра мебошад. Бо ин мақсад роҳи оҳани Курғонтеппа-Қўлоб, роҳи мошингарди Кўлоб-Хоруғ-Кулма-Қароқурум, нақбҳои «Истиқлол», «Шаҳристон», «Шар-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

шар” ва “Чормағзакон”, хатти баландшиддати 500 КВт интиқоли барқи «Ҷануб-Шимол» ва гайра сохта шуда, роҳи автомобилгарди Душанбе-Қурғонтеппа ва шоҳроҳи Душанбе-Чаноқ, ки ҷанубу шимоли мамлакатро ба ҳам мепайвандад, пурра азnavsозӣ шуданд.

Бале, роҳҳо, тунелҳо ва купрӯқҳо пеш аз ҳама аҳаммияти иртиботию иқтисодӣ доранд ва ин нақши худро иҷро карда истодаанд. Вале ёд дорем, ки дар оғози ин барномаҳои азим баъзе аз дӯстон маънидорона мепурсиданд, ки дар ҳоле, ки қишвар мушкилоти ҷиддитари иқтисодӣ ва иҷтимоӣ дорад, ба соҳтумони чунин роҳҳо ва чунин воситаҳои иртиботии гаронқиммат чӣ ҳоҷат аст? Вале вакте ин роҳҳо, ин тунелҳо ва ин купрӯқҳо сохта мешуданд, Эмомалий Раҳмон дар замири худ илова бар ҳадафи иқтисодӣ, як барномаи бисёр ҷиддитар аз роҳсозию тунелсозӣ дошт; ӯ пеш аз ҳама, онро дар назар дошт, ки **ин роҳҳо ва ин тунелҳо чун рагҳои хунгарди як пайкари зинда қишвари моро ба қишвари ягона ва миллати моро ба миллати ягона табдил менамояд**. Зоро, қишваре, ки минтақаҳои он бо ҳамдигар соле дар тӯли 6 моҳ робита надошта бошад, қишваре, ки мардуми он дар тӯли солҳо натавонад ба минтақаҳои дигари қишвар сафар қунад, чӣ гуна метавонад ваҳдати худро ҳифз намояд. Ҳаҷз **робитай доимӣ ва рафтуомади ҳамешагӣ тафаккури мардумро аз сатҳи деҳаҳою маҳалҳою минтақаҳо берун оварда, ба сатҳи миллати ягона ташаккул медиҳад**.

Дар ин давра ба ҳукумати Тоҷикистон муюссар гашт, ки бо соҳтани ҳатҳои интиқоли барқи «Лолазор-Хатлон» ва «Ҷануб-Шимол» системаи ягонаи энергетикии қишварро барқарор намояд, ки он на танҳо як омили ваҳдат, балки як омили амнияти миллӣ низ гаштааст. Ҳамчунин, муюссар гашт, ки дар ниҳоят шабакаҳои саросарии иттилоърасонӣ дар сатҳи қишвар барқарор гардад. Дар

натича, имрӯз мавҷҳои шабакаҳои радиоӣ ва телевизонии Тоҷикистон тамоми нуктаҳои кишварро фаро гирифтаанд, ки ин низ яке аз зерсоҳорҳои ҳаётии вахдати миллӣ буда, барои ташаккули тафаккури ягонаи миллӣ нақши ҷиддӣ мебозад.

Хулоса, вахдати миллии мо бо зерсоҳторҳои зарурӣ низ таъмин гаштааст, ки бидуни он пойдории вахдатро тасаввур кардан мушкил буд. Ин ҳам яке аз дастовардҳои ҳаётист, ки зери роҳбарии Эмомалӣ Раҳмон кишвари мо ба он ноил гаштааст.

Дастоварди ҳаштум: Дар ин давра ба Эмомалӣ Раҳмон муяссар гашт, ки **соҳаҳои асосии ҳоҷагии ҳалқи мамлакатро эҳё намояд ва** ҷомеаи моро аз бӯхрони шадидтарини иқтисодӣ ва иҷтимоӣ берун оварад. Ин раванд дар се марҳила анҷом шуд:

Марҳилаи якум, марҳилаи таъмини фаврии мардум бо маводи озуқа, сарпаноҳ ва эҳтиёҷоти аввалия буд. Тавре медонед, дар рӯзҳои аввали интиҳоб шудани ў баъзе минтақаҳои кишвар бо хатари бевоситаи гуруснагӣ рӯбарӯ буданд ва дар минтақаҳои дигари кишвар низ таъмини нон, хӯрока ва ашёи зарурии рӯзгор масъалаи асосӣ шуда буд. Ҳатто дар пойтаҳти мамлакат мардум рӯзҳои дароз дар навбат барои нон меистоданд. Дар чунин вазъият барномаи аввалиндараваи Эмомалӣ Раҳмон гирифтани пеши роҳи гуруснагӣ ва талағоти мардум буд, ки хушбаҳтона, бо муваффақият амалӣ шуд.

Барои расидан ба ин ҳадаф, аз ҷумла лозим омад, ки то 105 ҳазор гектар замин ба аҳолӣ тақсим карда шавад, ки мардуми деҳот онро ҳамчун «замини президентӣ» хуб дар ёд доранд.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Марҳилаи дуюм, марҳилаи раҳоии мардум аз факру камбизоатӣ буд. Ин кор ичрои барномаҳои ҷиддии давлатиро тақозо мекард, ки муҳимтарини онҳо татбиқи Ҳуҷҷати Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ мебошад. Ҳушбахтона, бо роҳбарии Эмомалий Раҳмон сатҳи камбизоатӣ дар кишвар аз ҳудуди 90 % то ба ҳудуди 30% коҳиши дода шуд. Бале, имрӯз низ мо қиширҳои камбизоат дорем, vale акнун камбизоатӣ ҳолати умумии ҷомеаи мо нест ва давраи зиндагии мардум бо кумакҳои хайрияи башардӯстона қайҳо гузаштааст.

Марҳилаи сеюм, ба амал баровардани ислоҳоти иқтисодӣ буд, ки муҳимтарин баҳши он гузаштан ба иқтисодиёти бозорӣ ва ба вучуд овардани баҳши ҳусусӣ дар иқтисодиёт ба ҳисоб мерафт. Дар соҳаи кишоварзӣ бошад, ба давлат мұяссар шуд, ки аз соҳти ҳочагидории кӯҳна ба тарзи нави ҳочагидорӣ гузарад, ки дар натиҷаи он дехқон ба соҳиби воқеи замин табдил гашта, ҳуд ба-рои ба даст овардани ҳосили фаровон ҳавасманд гардид.

Хулоса, ҳар касе, чӣ мутахассис ва чӣ шаҳрванди оддӣ, вазъияти имрӯзai зиндагии мардуми кишварро на танҳо бо солҳои мудҳиши 90-ум, балки ҳатто бо 10 ё 5 соли пештар боинсофона мүқоиса намояд, бидуни шак эътироф ҳоҳад кард, ки имрӯз сатҳи зиндагӣ дар кишвар ба таври бунёдӣ тағиیر ёфта, мушкилоти асосии мардум аллакай дар гузаштаи дур мондаанд, иқтисодиёти мамлакат марҳилаи барқарориро пурра гузашта, ба марҳилаи рушди устувор ворид шудааст. Бале, бояд эътироф намуд, ки барои ҳалли мушкилоти иқтисодӣ ва иҷтимоии мардум ҳанӯз бояд корҳои зиёде ба анҷом расанд. Вале дар айни замон, бо камоли масъулият метавон гуфт, ки **чарҳаи иқтисодию иҷтимоии ҷомеаи мо ба сӯи пеш ба ҳаракати муназзам даромадааст**, ки ин як дастоварди бунёдӣ мебошад.

Дастоварди нӯҳум: Талошҳои фарҳангсолоронаи Эмомалий Раҳмон заминаи онро гузошт, ки миллати тоҷик ҳамчун воҳиди ягонаи сиёсӣ ва этнофарҳангӣ эҳё гашта, ба ҳудшиносии миллӣ ва истиқлолияти фикрӣ бирасад. Тайи ин давра ў дар самти эҳёи фарҳанг арзишҳои миллӣ, ташаккул ва тақвияти ҳудшиносии миллӣ ва ташаккули рӯҳияи ягонаи миллӣ қадамҳои устувор гузошт. Дар ин давра ба роҳбарияти давлат мұяссар гашт, ки забони тоҷикиро ҳамчун яке аз руқнҳои асосии миллат пурра эҳё намуда, корбурди комили идоријо сиёсӣ ва илмию ҷамъиятии онро таъмин созад.

Ба хотири тақвияти ҳудшиносии миллӣ, ташаккули эътимоди қавии мардум ба фарҳанг ва арзишҳои миллии худ ба Эмомалий Раҳмон зарур омад, ки бо барномарезихои ҳадафманд хотираи таърихии миллатро эҳё ва барқарор намояд. Бо ин ҳадаф, бо супориши бевоситай ў симои як силсила абармардони таъриху фарҳанги миллат эҳё карда шуда, ҷашнҳои бошукуҳи бузугдошти онҳо дар сатҳи миллӣ ва байналмилалӣ баргузор шуданд, ки Исмоили Сомонӣ, Имоми Аъзам Абӯҳанифа, Имом Бухорӣ, Ҳаким Фирдавсӣ, Мавлоно Ҷалолуддини Балхӣ, Мир Сайд Алии Ҳамадонӣ, Носири Ҳусрав, Камоли Ҳуҷандӣ, Имом Ғаззолӣ ва ғайра аз ҷумлаи онҳо мебошанд. Ҳамчунин, чун рамзи сипоси абадии мардуми Тоҷикистон барои хидматҳои беназирашон ба як силсила абармардони таъриху фарҳанги худ, аз ҷумла Садриддин Айнӣ, Бобоҷон Ғафуров, Мирзо Турсунзода, Нусратулло Маҳсум ва Шириншоҳ Шотемур унвони баландтарини Қаҳрамони Тоҷикистонро дода шуд.

Дар раванди эҳёи ҳудогоҳии миллӣ баъзеҳо эътиroz доштанд, ки давлат беш аз ҳад ба гузашта рӯй оварда, сиёсати таърихгароро пеш гирифтааст. Вале дар ҳолате, ки пояҳои ҳудшиносии миллии мо осеби ҷиддӣ дид, мил-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

лати мо аз асолати худ то ҳадде дур карда шуда буд, марҳилаи эҳёи хотираи таърихӣ ва барқарории пойдеворҳои худшиносии миллӣ як зарурати бисёр муҳимми ҳам миллию таърихӣ ва ҳам давлатию сиёсӣ буд. Аз тарафи дигар, ҳамаи ин иқдомҳо барои тарбияи насли наврас бар пояи арзишҳои миллӣ ва дар рӯҳияи ватандорӣ таъсири ҷиддӣ доранд. Ҳадафи ниҳоии ин иқдомҳо иборат аз он буд, ки миллати мо бо қасби худогоҳӣ ва эътимод ба худ, **ба марҳилаи истиқлолияти фикрӣ бирасад**. Ин масъала аҳаммияти ҳамаҷонибаи назарӣ ва амалӣ дорад, зоро то **истиқлолияти фикрии як миллат таъмин нагардад, истиқлолияти сиёсии он нокомил боқӣ мемонад**. Ҳамин тавр, Эмомалӣ Раҳмон на танҳо истиқлолияти сиёсии давлат, балки истиқлолияти фикрии миллатро низ эҳё намуд, ки ин як дастоварди меҳварӣ ва бунёдӣ мебошад.

Дастоварди даҳум: Талошҳои Эмомалӣ Раҳмон боис гашт, ки **Тоҷикистон ҳамчун давлати мустақил ва узви баробархуқуқи ҷомеаи ҷаҳонӣ ҷойгоҳи сазовори ҳудро дар арсаи байналмилалӣ пайдо қунад**. Ҳанӯз дар аввалин Муроҷиатномае, ки ў ҳамчун Роҳбари давлат ба ҳалқи шарифи Тоҷикистон ва ҷомеаи ҷаҳонӣ қабул карда буд, маҳз бар зарурати ҳамчун воҳиди баробархуқуқ ба ҷомеаи ҷаҳонӣ ворид шудани Тоҷикистон таъкид карда мешуд.

Сиёсати «дарҳои боз», ки заминай он маҳз аз тарафи Эмомалӣ Раҳмон гузошта шуд, дар ин муддат ҳамчун як консепсияи амалгароёна, мутавозин ва сулҳомез натиҷаҳои зарурӣ дода, обурӯю эътибори Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар арсаи байналмилалӣ боло бурд. Ҳоло Тоҷикистон бо 125 кишвари ҷаҳон робитаи дипломатӣ барқарор намуда, узви комилҳуқуқи 40 созмони байналхалқӣ мебошад.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Дар мавриди чойгоҳи байналмилалии Тоҷикистон сӯхан гуфта, қайд кардан зарур аст, ки кишвари мо як узви bemavkeъ ва назоратгари оддии равандҳои сиёсии байналмилалӣ набуда, балки сиёсати хориҷии соҳибташаббус дорад. Шояд зикр кардан коғӣ бошад, ки маҳз бо пешниҳоди Эмомалӣ Раҳмон Маҷмаи Умумии СММ соли 2003-ро «Соли байналмилалии оби тоза», солҳои 2005-2015-ро Даҳсолаи байналмилалии амалиёти «Об барои ҳаёт» ва соли 2013-ро «Соли байналмилалии ҳамкорӣ дар соҳаи об» эълон намуд.

Мавқеи фаъоли Сардори давлати Тоҷикистон хусусан, дар масъалаҳои минтақавӣ, аз ҷумла, ҷалби таваҷҷӯҳи ҷомеаи ҷаҳонӣ ба ҳалли воқеии бӯҳрони Афғонистон ба-рои ҳамагон маълум аст. Пешниҳоди роҳбарияти Тоҷикистон дар бораи ташкили навори субот дар атрофи Афғонистон, ки ҳанӯз 10 сол пештар аз минбари СММ садо дода буд, имрӯз ҳам ҳамчун саҳехтарин формулаи ҳалли бӯҳрони Афғонистон боқӣ мемонад.

Ҳамин тавр, имрӯз бо камоли ифтихор метавон гуфт, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун кишвари мустақили соҳибихтиёр ҷойгоҳи муносиб ва сазовори худро дар арсаи байналмилалӣ пайдо кардааст. Ин **тантанаи як ормони ҳазорсолаи миллати тоҷик аст**, ки хушбахтона, бо роҳбарии Эмомали Раҳмон ҷомаи амал пӯшид.

Хулоса: Акнун ин чанд нуктаи зикршударо ҷамъbast менамоем. Агар ин дастовардҳои усулиро канори ҳам гузорем, метавон гуфт, ки дар натиҷаи фаъолияти ҷиддӣ ва бисёrsamtai Эмомалӣ Раҳмон давлатдории миллии тоҷикон аз вартаи нобудӣ наҷот ёфт, тамомияти ҳудудии Тоҷикистон ҳамчун давлати ягона ҳифз шуд, аркони асосии сиёсӣ, идорӣ ва қудратии давлатдории миллии мо эҳё ва барқарор гашт, миллати тоҷик ҳамчун воҳиди ягонаи

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

сиёсию этнофарҳангӣ эҳё ва ҳифз шуд, вахдати миллӣ дар Тоҷикистон таъмин гашт, зерсохторҳои зарурии вахдати миллӣ барқарор шуд, самти сиёсии давлатдории тоҷикон дар замони муосир мушаххас гашт, соҳаҳои асосии ҳочагии ҳалқи мамлакат барқарор гардид ва ниҳоят, Тоҷикистон ҳамчун давлати соҳибистиклол ҷойгоҳи устувори худро дар арсаи байналмилалӣ касб намуд.

Ҳамаи ин чӣ маъно дорад? Ин ҳақиқати инкорнопазир ба он маъност, ки аввалан, Эмомалӣ Раҳмон **рисолати таърихии худро дар назди ватан, миллат ва таърих ба ҷой овард**. Яъне, он вазифаҳои таърихие, ки дар назди ў, ҳамчун дар назди Сардори давлат, гузошта шуда буд, ҷомаи амал пӯшиданд.

Сониян, ин дастовардҳо ба он маъност, ки Тоҷикистон ҳамчун давлати мустақил ва ҳамчун давлати устувор ба як воқеияти таърихӣ ва сиёсӣ табдил ёфт. Имрӯзҳо дар таҳлилҳои сиёсӣ дар нисбати кишварҳое, ки масъалаҳои асосии сарнавишти худро ҳал карда натавонистаанд ва масъалаи буду набудашон ҳанӯз рӯшан нест, истилоҳи «давлатҳои доирнашуда» ё «давлатҳои ноком»-ро ба кор мебаранд. Ва гоҳо бадҳоҳони давлатдории тоҷикон низ меҳостанд, ки давлати мо низ дар ин радиф қарор гирад. Вале имрӯз, мо метавонем **бо сарбаландию ифтихор эълон намоем, ки Тоҷикистон зери роҳбарии Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун давлати мустақил барпо шуд, ҳамчун воқеияти таърихию сиёсӣ доир шуд!** Дигар ҳеч касе ва ҳеч нирӯе на-метавонад, ки мавҷудияти Тоҷикистон, истиқолияти Тоҷикистон ва ягонагии Тоҷикистонро зери савол гузорад.

Бинобар ин, имрӯз мо бо камоли масъулият дар баробарои рӯҳи бузурги ниёғонамон, дар пеши таърихи пурфоҷеаи миллатамон, дар баробарои рӯҳи ҷовидони

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРҰЗ

курбониёни ин роҳи муқаддас ва дар назди ҳалқҳои ба муддости ҷаҳон эълон намоем, ки мо рисолати таърихии худро ба ҷой овардем, мо давлати худро соҳибӣ кардем, ҳифз намудем ва ҳифз ҳоҳем намуд. **Ин аст дастоварди мухимтарини фаъолияти роҳбарии Эмомалӣ Раҳмон.** Бо роҳбарии ӯ **масъалаи асосии таърихии тоҷикон**, яъне эҳё, барқарорӣ ва ҳифзи давлатдории мустақили тоҷикон ҳалли худро ёфт. Бе шубҳа, ин лаҳзаи хушбахтии ҳар як тоҷику ҳар як тоҷикистонӣ мебошад.

Бо ҷамъбасти нуктаҳое, ки баён шуд, метавон дид, ки зери роҳбарии Эмомалӣ Раҳмон давраи мураккаби эҳё, гузариш ва барқарории **Тоҷикистон** ба поён расид ва **Тоҷикистони азизи мо ба марҳилаи рушди устувор қадам гузоштааст.** Ҳамин тавр, марҳилаи баъдии фаъолияти роҳбарии Эмомалӣ Раҳмон **марҳилаи рушди устувори Тоҷикистон** ҳоҳад буд.

* * *

Акнун Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун роҳбари баркамол дар шароити ниҳоят мураккаби сиёсию амниятии минтақа ва ҷаҳон Тоҷикистони азизро чун гавҳараки ҷашм нигоҳ дошта, онро чун узви сарбаланди ҷомеаи ҷаҳонӣ бо камоли ифтихор ва масъулият муаррифӣ менамояд. Дар ҳақиқат, дар чунин марҳилаи пеҷидай таърихӣ ин кишвари азиз бояд пешвои пухтакору озмудае чун Эмомалӣ Раҳмон дошта бошад.

Ин аст, ки дар чунин давраи таъйинкунандаи таърихӣ қиширҳои гуногуни мардуми масъулиятшиносӣ Тоҷикистон меҳоҳад сарнавишти худро, сарнавишти давлату миллати худро боз ҳам дар ихтиёри чунин шахсияти санҷидаву пуртажриба супорад, зоро кори давлатдорӣ кори озмоиши нест. Зоро мардуми Тоҷикистон ба Эмомалӣ Раҳмон на ҳамчун як номзади оддӣ ва ношинохта, балки

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

ҳамчун ба начотбахши давлат, сарчамъкунандаи миллат, пешвои сулҳу ваҳдат, эҳёгари фарҳанги миллӣ, муарри-фикунандаи Тоҷикистон дар сатҳи ҷаҳонӣ, бунёдгузори мактаби давлатдории муосири миллӣ ва дар кулл, ҳамчун ба **меъмори давлатдории навини тоҷикон ва лидери эътирофшудаи умумимиллӣ** овоз медиҳад.

Ба ибораи дигар, имрӯз ҷонибдорӣ аз Эмомалӣ Раҳмон маънои **васеътар аз ҷонибдорӣ аз як шаҳс ё аз як номзадро гирифтааст**. Балки ҷонибдорӣ аз ӯ ба маънои ҷонибдорӣ аз ояндаи устувори давлатдории миллӣ, ҷонибдорӣ аз истиқлолияти сиёсӣ ва фикрии миллат, ҷонибдорӣ аз низоми давлатдорӣ, ҷонибдорӣ аз суботу амнияти ҷомеа, ҷонибдорӣ аз ваҳдату сарчамъии миллӣ ва ҷонибдорӣ аз меъмори давлати навини тоҷикон мебошад. Ин аст, ки ҳангоми овоздихӣ ба Эмомалӣ Раҳмон қалби ҳар фарди огоҳ саршор аз ҳисси боварию эътимод ба фардои худ, ба ояндаи фарзандони худ ва ба дурнамои давлату миллати худ ҳоҳад буд.

*Касе, ки боварии ҳалқро арзанда мегардад,
Ба ҳар дил оинго, ҳар хонаро зебандад мегардад.*

УДК 332.1 (100)

РЕГИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА

**ОТ “ШАНХАЙСКОЙ ПЯТЁРКИ“
К ШАНХАЙСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ
СОТРУДНИЧЕСТА –
ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ**

ХОЛИКНАЗАРОВ Х.,
кандидат исторических наук

первый заместитель председателя
Центра стратегических исследований
при Президенте Республики Таджикистан

734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе,
пр. Рудаки 40
Тел: (+99237) 227-86-96, (+992) 918 177 813

В статье излагается процесс регионального сотрудничество в рамках структуры «Шанхайской пятерки» и её превращения во влиятельную региональную организацию под названием Шанхайской Организации Сотрудничества (ШОС).

Автор глубоко и всесторонне рассматривает и анализирует пройденный путь «Шанхайской пятерки», её значение для расширения регионального сотрудничества в различных сферах, таких как обеспечение мира и стабильности в регионе, решение приграничных проблем и превращение этой

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

структуре в официальную региональную многопрофильную организацию под названием ШОС.

Автор также рассматривает вопросы, связанные с участием ШОС в афганском урегулировании, с обеспечением мира и восстановлением экономики Афганистана, а также с эффективностью договоров и соглашений, заключенных в рамках ШОС.

Ключевые слова: Шанхайская пятерка, Шанхайская Организация Сотрудничества (ШОС), пограничные вопросы, Душанбинский саммит, режим талибов, терроризм, экстремизм, наркотрафик, «цветные» революции, совместные военные учения, Иссыкульская Конференция.

Шанхайская организация сотрудничества (ШОС) как региональная международная организация была основана 15 июня 2001 года лидерами Республики Казахстан, Китайской Народной Республики, Кыргызской Республики, Российской Федерации, Республики Таджикистан и Республики Узбекистан.

Формирование этой уникальной региональной международной организации, фактически началось поэтапно после распада СССР, в процессе ведения переговоров по пограничным вопросам между Объединенной группой бывших стран Советского Союза, имеющих общую границу с Китаем, с одной стороны, и Китайской Народной Республики, с другой. Эти переговоры в основном проходили с 1992 по 2000 гг. и уже в 1997 г. заложили основу для формирования «Шанхайской пятерки» - политического клуба взаимно заинтересованных стран по решению пограничных вопросов. Именно на основе указанного политического клуба 15 июня 2001 г. и зародилась «Шанхайская Организация Сотрудничества».

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Проблема урегулирования пограничного вопроса между СССР и КНР проходил на основе русско-китайского разграничения XIX века, согласно таким документам, как Пекинский договор 1860 г., Чугучакский протокол 1864 г., Петербургский договор 1881 г., а также Кашгарского (1882 г.) и Ново-Маргеланского (1884 г.) протоколов.

Необходимо отметить, что для более детального понимания проблемы урегулирования пограничного вопроса между СССР и КНР, а затем между Республикой Таджикистан и Китайской Народной Республикой нужно совершить краткий исторический экскурс, начиная с победы октябрьской революции в России в 1917 году.

В первые годы советской власти, 25 июля 1919 г. Совет народных комиссаров РСФСР обратился с Декларацией к народу и правительству Китая. В этом документе было сказано, что правительство РСФСР

«.. .объявляет уничтоженными все тайные договоры, заключенные с Китаем и бывшими союзниками, договоры, которыми царское правительство вместе с его союзниками насилием и подкупами закабалило народы Востока, и, главным образом, китайский народ, для доставления выгод русским капиталистам, русским помещикам, русским генералам» [1]. Тогда же советское правительство предложило правительству Китая начать переговоры об аннулировании соглашений, договоров и протоколов, подписанных между царской Россией и Китаем. Эти переговоры завершились 31 мая 1924 г. подписанием договора, который был назван «Соглашением об общих принципах для урегулирования вопросов между Советским Союзом и Китайской Республикой».

В статье 3-й соглашения оба правительства условились созвать конференцию, на которой предполагалось анну-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

лировать все конвенции, договоры, соглашения, протоколы, контракты и т. д., заключенные между правительством Китая и царским правительством, и заменить их новыми, на основе равенства, взаимности и справедливости - в духе деклараций советского правительства от 1919 и 1920 гг [2].

Однако реализации этих намерений в конце 20-их и середине 30-их годов помешало изменение политической обстановки в самом Китае, а также подписанный правительствами СССР и Китайской Республики «Договор о ненападении» от 21 августа 1937 г.

После образования Китайской Народной Республики, между СССР и КНР 14 февраля 1950 г. был подписан «Договор о дружбе, союзе и взаимной помощи», содержащий положение о взаимном уважении территориальной целостности. Согласно подписенному Договору в первой половине 1950-х гг., СССР оказывал КНР активную помощь и по просьбе китайской стороны передал КНР топографические карты с обозначением всей линии границ между СССР и КНР. Фактически это были лучшие годы советско-китайской дружбы [3] С целью подбора и изучения договорных актов по границе с КНР Президиум ЦК КПСС в октябре 1960 г создал межведомственную комиссию из представителей МИД, КГБ и Министерства обороны для последующего доклада политическому руководству страны.

Межведомственная комиссия, тщательно изучив все материалы, доложила, что вся пограничная линия с Китаем, кроме участка, расположенного в Таджикистане на Памире, южнее перевала Уз-Бель, определена договорами. В докладе также было отмечено, что в договорных актах описание границы нередко носит общий характер, а договорные карты в большинстве случаев составлены в

мелком масштабе и примитивно. Из всех пограничных знаков в первоначальном виде сохранились всего 40, семьдесят семь находились в разрушенном состоянии и 24 знака на местности вообще отсутствовали.

Межведомственная комиссия в своем докладе констатировала, что установлены 26 участков, которые могли бы стать предметом обсуждения с китайской стороной. Учитывая, что предлагать проведение демаркации и ре-демаркации границы в то время было нецелесообразно — по политическим мотивам, комиссия ограничилась представлением материалов на рассмотрение правительства, на случай проявления соответствующей инициативы китайской стороной [3]

Между тем СССР и КНР в ноябре-декабре 1963 г. условились провести консультации по пограничным вопросам. Состоявшиеся в 1964 г. консультации советско-китайских представителей по пограничным вопросам в Пекине так и не привели к какому-либо конкретному результату. Не было понимания двух сторон и на последующих пограничных переговорах, которые возобновились в 1969 г. после встречи Председателя Совета министров СССР А.Косыгина с Премьером Государственного Совета КНР Чжоу Эньлаем и продолжались до 1979 года. Однако стороны, оставаясь на своих позициях, так и не подошли к конструктивному рассмотрению пограничных вопросов. Между тем обстановка на советско-китайской границе продолжала оставаться нестабильной и напряженной.

Прорыв на советско-китайских переговорах произошел после 1985 года, когда к руководству в СССР пришел М.С. Горбачев.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Возобновившиеся в 1987 г. переговоры сторон, на которых советскую делегацию возглавил заместитель министра иностранных дел СССР И.А. Рогачев, китайскую - заместитель министра иностранных дел КНР Цянь Цичэнь как раз и стали свидетельством изменения подходов двух стран к переговорному процессу.

Первый раунд переговоров прошел в феврале 1987 г. в Москве. В марте 1987 г. в Пекине состоялся обмен топографическими картами для предстоявшего обсуждения линии прохождения уточняемой границы.

Второе и третье пленарные заседания, а также две встречи рабочих групп в 1988 г. были посвящены рассмотрению восточного участка советско-китайской границы. В ходе этих встреч было согласовано более 98% восточного участка границы, что «открывало реальные возможности для ее юридического оформления и последующей демаркации» [3,1].

Третий раунд пленарных заседаний был посвящен обсуждению западной части советско-китайской границы, где она в то время проходила по территориям четырех союзных республик бывшего СССР: РСФСР, Казахстана, Киргизии и Таджикистана.

В результате переговоров была достигнута договоренность о том, что обе стороны выступают за то, чтобы разрешить вопросы о советско-китайской границе на ее западной части на основе соответствующих договоров о нынешней советско-китайской границе, согласно общепризнанным нормам международного права, в духе равноправных консультаций, взаимопонимания и взаимной уступчивости, справедливо

Рационально [4].

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

Тем не менее, четвертое пленарное заседание в октябре 1989г. в Пекине, на котором нужно было согласовать линию прохождение советско-китайской границе, особенно в западной её части, проходил очень сложно. Самая сложная часть считался участок в Таджикской ССР в Мургабском районе на Памире южнее перевала Уз-Бель площадью свыше 20 тыс.кв.км., на которой претендовала китайская сторона [5].

Руководство СССР, учитывая сложную социально-политическую ситуацию в стране, дала указание правительственный делегации на переговорах в Пекине повременить с обсуждением вопросов по изменению границ в таких районах, как острова близ Хабаровска и участок в Таджикской ССР на Памире южнее перевала Уз-Бель [6]. Китайская сторона с пониманием отнеслась к просьбе советской стороны, и было принято решение приступить к демаркации по согласованным участкам, и продолжить переговоры по несогласованным участкам.

В июне 1990 г., после обмена письмами между М.С. Горбачевым и Цзян Цзэминем, новый глава китайской делегации — Тянь Цзэнпэй сообщил о согласии китайской стороны зафиксировать юридически достигнутые договоренности по согласованным участкам, приступить к их демаркации и продолжить обмен мнениями по несогласованным участкам границы.

Очередной тур заседаний рабочей группы состоялся в Москве в конце июля - начале августа 1990 г., на котором было принято решение создать еще две рабочих группы: первой поручалось вести работу по подготовке проектов соглашений по участкам границы, второй - заниматься организацией топографических работ в полосе советско-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

китайской границы и составлением топографических карт для использования их при демаркации [6,1].

В апреле 1991 г. в Москве состоялось пятое пленарное заседание правительственные делегаций СССР и КНР по пограничным вопросам. В нем впервые принимали официальное участие ответственные представители РСФСР, Казахстана и Киргизии. Представитель Таджикистана также был приглашен, но из-за сложной политической ситуации в Республике прибыть не смог, и уполномочил за себя другого члена делегации.

Главным событием пятого раунда пленарных заседаний стало завершение выработки и парафирование Соглашения о государственной границе СССР и КНР на восточной ее части. Соглашение было подписано 16 мая 1991 г. в Кремле министрами иностранных дел СССР и КНР - А. А. Бессмертных и Цянь Цичэнем [7].

В ходе дальнейших переговоров по пограничным вопросам на первый план вышла западная часть советско-китайской границы, где переговорный процесс имел, по сравнению с восточной частью, ряд существенных различий и особенностей.

Однако этот переговорный процесс происходил уже в новых геополитических условиях, сложившихся после распада СССР и образования Содружества независимых государств.

8 сентября 1992 г. в Минске была сформирована Объединенная делегация правительств Российской Федерации, Республики Казахстан, Республики Таджикистан и Кыргызской Республики. В соглашении об ее создании подтверждалась ранее достигнутые договоренности и принципы ведения переговоров делегации СССР с КНР, был определен порядок разработки позиций и подходов

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

по ведению переговоров и созданию единого финансового фонда объединенной делегации. Главой объединенной делегации был назначен заместитель министра иностранных дел России г. Ф. Кунадзе.

Одновременно между правительствами России, Казахстана, Киргизии и Таджикистана было заключено соглашение о создании совместной делегации этих стран для ведения с правительством КНР переговоров по взаимному сокращению вооруженных сил и вооружений и укреплению доверия в военной области в районе границы государств - участников СНГ, с КНР. Эту делегацию возглавил г.В. Киреев [8].

Правительство Республики Таджикистан, для выработки общей позиции к ведению переговоров по пограничным вопросам с КНР в составе объединенной делегации, издало распоряжение, согласно которому была создана рабочая группа. В нее вошли представители МИД, пограничных войск, управления геодезии и картографии, органов местной власти приграничных областей, юристы, дипломаты, в качестве экспертов привлекались работники архивов и научных учреждений.

Перед группой была поставлена задача по сбору и анализу материалов, касающихся спорных участков. Был изучен большой объем документов, связанных не только с прохождением линии границы, но и касающихся природных ресурсов, культурного наследия, освоенности участков в сельскохозяйственном и промышленном отношении. В пределах Таджикистана имелось три несогласованных участка. Это участок №17 – район реки Маркансу, участок №18 – район перевала Каразак и участок №19 – район Большого Памира, к югу от перевала Уз-Бель. Эти

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

«несогласованные участки» явились следствием несовершенства ранее принятых договоров.

Первая встреча Объединенной делегации и делегации правительства КНР в формате 4+1 состоялась в октябре 1992 г. в Пекине. В протоколе, принятом по итогам встречи, стороны подтвердили принципы урегулирования пограничных вопросов, согласованные на пограничных переговорах между СССР и КНР. А именно: на основе российско-китайских договоров о нынешней границе, руководствуясь общепризнанными нормами международного права, в духе равноправных консультаций, и взаимопонимания и взаимной уступчивости решать оставшиеся пограничные вопросы («вопросы о границе» - в интерпретации делегации КНР) [9].

В результате переговоров была также достигнута договоренность о юридическом оформлении согласованных частей границы. Стороны пошли по пути заключения отдельных соглашений КНР с каждой из стран СНГ, граничащих с Китаем.

Необходимо отметить, что параллельно с переговорами в формате 4+1 Китайская Народная Республика проводила отдельные консультации по решению пограничных вопросов с руководством Республики Таджикистан на двусторонней основе.

Во время первого визита Председателя Верховного Совета Республики Таджикистан Эмомали Раҳмонова в Китайскую Народную Республику с 8 по 11 марта 1993г. главами сопредельных государств была подписана Совместная декларация. Статья 8 этого документа гласила: «Стороны подтверждают, что они продолжать обсуждение нерешенных вопросов на базе уже имеющихся соответствующих договоров о нынешней границе между дву-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

мя государствами, на основе общепризнанных норм международного права, в духе равноправных консультаций, взаимопонимания и взаимной уступчивости с тем, чтобы найти взаимоприемлемые, справедливые и рациональные решения» [10].

Данное принципиальное положение, закрепленное в первом, подписанном главами сопредельных государств, межгосударственном документе, способствовало возникновению соответствующей доверительной и конструктивной атмосферы дальнейшего переговорного процесса между Таджикистаном и КНР по пограничным вопросам.

16 сентября 1996г. была подписана следующая Совместная декларация между руководителями Республики Таджикистан и Китайской Народной Республикой в г. Пекине. Во втором подпункте первой статьи декларации, относительно переговоров по пограничным вопросам между сторонами, отмечено, что: « основываясь на договорах о нынешней границе между двумя странами и общепринятых нормах международного права, в духе равноправных консультаций, взаимопонимания и взаимных уступок продолжать обсуждение оставшихся от истории пограничных вопросов, чтобы найти приемлемое для обеих Сторон решение» [10,1].

Между тем в результате переговоров Объединенной делегации и делегации правительства КНР в формате 4+1 к 1996году было подготовлено «Соглашение об укрепление доверия в военной области в районе границы», которое было подписано главами государств указанных стран в апреле 1996 года в г.Шанхае. Символично, что после подписание этого документа пятью странами в Шанхае появилось название «Шанхайская пятёрка». Это событие стало первым достижением в сфере безопасности границ

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

между Китаем, с одной стороны и Россией, Казахстаном, Киргизией и Таджикистаном, с другой стороны [11]. Далее стороны 25 апреля 1997 года в Москве подписали «Соглашение о взаимном сокращении военных сил в районе границы», которое стало важнейшим документом в деле обеспечения безопасности в районе границы на пространстве «Шанхайской пятерки».

Третья встреча в верхах состоялась 3-4 июля 1998 года в Алма-Ате, на которой обозначился коренной перелом в развитии отношений государств-участников. В формальном плане, начиная с этого совещания, Россия, Казахстан, Киргизия и Таджикистан перестали представлять одну переговорную сторону во взаимоотношениях «пятёрки» [11,1]. Руководители всех государств заняли самостоятельные позиции. Китайская сторона с самого начала переговорного процесса ратовала за независимую позицию каждого государства и на каждой встрече в обязательном порядке отдельно встречалась с каждой делегацией государств Центральной Азии, констатируя, таким образом, важность суверенитета и независимости отдельной страны, а также мягко ограничивала geopolитические амбиции России в регионе.

Четвертая встреча глав государств «Шанхайской пятерки» прошла 25 августа 1999 года в Бишкеке и ознаменовалась тем, что на ней китайская сторона внесла в пункт 4 текста декларации поправку, в которой выражалась решимость сторон, «не допускать использования территорий стран для организации деятельности, наносящий ущерб суверенитету, безопасности и общественно-му порядку любого из пяти государств» [12]. В тексте декларации также констатировалась, что права человека не должны использоваться в качестве предлога для вмеша-

тельства во внутренние дела государств. Эти намеки явно были направлены в сторону США.

Пятая душанбинская встреча «Шанхайской пятёрки» состоялась 5 июля 2000 года, на которой, в качестве гостя «пятёрки» впервые участвовал президент Республики Узбекистан. В первом пункте «Душанбинской декларации» стороны констатировали, что «будут прилагать усилия по превращению «Шанхайской пятёрки» в региональную структуру многостороннего сотрудничества в различных сферах» [12,1]. В пятом пункте декларации была выражена поддержка инициативы Кыргызской Республики о создании региональной антитеррористической структуры с месторасположением в г. Бишкеке.

В целом Душанбинский саммит сыграл важную роль в деле трансформации «Шанхайской пятёрки» в полноценную международную организацию под названием ШОС.

Необходимо отметить, что до начала Душанбинского саммита по итогам пятисторонних переговоров и двусторонних консультаций внешнеполитических ведомств Таджикистана и Китая в августе 1999 г. главы двух государств подписали соглашение «О таджикско-китайской государственной границе» (при этом, однако, участок № 19, расположенный «к югу от перевала Уз-Бель», вошел в соглашение с особым статусом, по которому стороны договорились продолжить переговоры). Переговорный процесс между Душанбе и Пекином длился до 2002 г. Двусторонние консультации завершились успехом. Впервые в конструктивном ключе были решены проблемные вопросы прохождения линии границы на двух сложных участках таджикско-китайской границы (№ 17 и 18).

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӼЗ

Таким образом, пять саммитов «Шанхайской пятёрки» за пять лет, дали возможность странам участникам лучше узнать друг друга.

Постепенно заинтересованность всех государств в деятельности «Шанхайской пятёрки» возрастила, соответственно расширялись и функции организации, включая задачи обеспечения сотрудничества на все более высоких уровнях и во все более обширных областях. В то же время пятилетний опыт согласования подходов и совместной работы способствовал значительному укреплению и развитию отношений между участниками. В этих условиях чисто совещательная структура «Шанхайской пятёрки» перестала удовлетворять потребности сотрудничества. С другой стороны, «совещательный» вариант организации носит временный характер, он предназначен для становления некоего образования и не обладает характеристиками, необходимыми для долгосрочного планомерного развития. С точки зрения легитимности такая организация может в любой момент прекратить свою деятельность без обязательного соблюдения каких-либо организационных процедур. Поэтому после пяти лет существования «Пятерки» возник вопрос, каким образом она должна развиваться дальше.

Если «Пятерка» сохраняла статус международного форума, это обеспечивало ее организационно-структурную гибкость и возможность быстрого приспособления к изменениям. Но недостаток такого подхода заключается в разрозненности подобного образования, отсутствии эффективной исполнительной структуры, и влияние этих факторов должно усиливаться по мере развития организации. Кроме того, возрастет разрыв между формами и содержанием сотрудничества. В конце концов, в результа-

те отсутствия прочных внутренних связей мог произойти распад организации с непредсказуемыми последствиями.

Страны «Шанхайской пятерки» сделали выбор в пользу создания региональной организации сотрудничества. Конечно, это решение содержало известную долю риска, но с точки зрения обеспечения продолжительного непрерывного развития создание организации сотрудничества представляется неизбежным этапом. Образование такой организации отражает естественные потребности регионального сотрудничества в рамках процесса всеобщей глобализации.

15 июня 2001 г. главы Китая, России, Казахстана, Киргизии, Таджикистана и Узбекистана декларировали образование Шанхайской организации сотрудничества, тем самым официально заявив о ее создании. За день до этого руководители шести государств выступили с совместным заявлением, в котором говорилось о готовности Узбекистана вступить в состав «Пятерки». Таким образом, она официально превратилась в «Шанхайскую шестерку», и шесть государств, объединенных в рамках этой структуры, стали основой ШОС [13].

ШОС — единственная структура международного сотрудничества, объединяющая Китай, Россию и страны Центральной Азии. Включение этих государств в состав участников ШОС позволяет с уверенностью отнести ее к самым представительным организациям международного сотрудничества. Все центральноазиатские республики за исключением проводящей политику нейтралитета Туркмении являются ее членами. Китай и Россия — две великие державы, территориально замыкающие организацию с юга и севера. Происходящие в регионе события и наблюдающиеся там тенденции, как благоприятные, так и

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

негативные, в известной степени затрагивают все находящиеся там государства. В геополитическом отношении Китай и Россия — соседи, оказывающие самое большое влияние на Центральноазиатский регион. Они имеют естественные экономические связи, их объединяют общие горы и реки. Китай и Россия — главное окно во внешний мир для стран Центральной Азии. С точки зрения обеспечения безопасности помимо вопросов безопасности границ Китай, Россия и страны региона вместе стоят перед лицом террористической угрозы. Поэтому участие Китая и России в работе ШОС позволяет сформировать оптимальные рамки и условия для решения региональных вопросов во всех областях — геополитической, экономической и обеспечения безопасности. Особенности состава ШОС позволяют обеспечить широкие возможности для регионального сотрудничества и простор для развития связей в сферах политики, экономики безопасности.

ШОС имеет еще одну отличительную особенность — это единственная региональная структура международного сотрудничества в Центральной Азии, в состав которой входит Китай. Данное обстоятельство важно как для организации, так и для самого Китая. Для ШОС вступление в нее КНР означает не просто появление еще одного участника. Китай оказывает вполне определенное влияние на саму сущность организации, основные темы сотрудничества, стратегические направления развития, внутренние и внешние отношения, а также на ее имидж.

События 11 сентября стали полной неожиданностью для ШОС и оказали на нее шоковое воздействие. После событий 11 сентября и свержения режима Талибов в Афганистане стратегическая расстановка сил в регионе претерпела значительные изменения. Одно из них заключается в том, что исчезло политическое препятствие, которое ранее отрезало

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Центральную Азию от части окружающих стран и регионов - Афганистана, Пакистана, Южной и даже Западной Азии.

С учетом заметного укрепления позиций США в Центральной Азии и Закавказье, улучшения отношений с Индией и Пакистаном, определяющей роли США в политике Афганистана, а также традиционно прочных союзнических связей с Турцией, можно считать, что большой Центрально-азиатский регион (т.е. Центральная Азия и части сопредельных территорий) впервые в истории превратился в целостный район американских стратегических интересов. США же, в свою очередь, стали там одной из наиболее влиятельных держав, располагающей самыми значительными дипломатическими ресурсами. После того как американцы вложили в Центральную Азию столько политических, военных и экономических ресурсов, значимость этого региона для США очевидным образом возросла.

Тем не менее, невзирая на присутствие американских войск в Афганистане и создание военных баз США в двух центрально-азиатских странах, государства-участники ШОС стали pragmatically форсировать вопросы институционального создания ШОС. Им удалось преодолеть трудный период усиления факторов неопределенности и восстановить ведущее положение в региональном развитии. В июне 2002 года в С.-Петербурге прошла вторая встреча членов ШОС в верхах. Лидеры государств-участников впервые встретились после событий 11 сентября, что имело особое значение. В ходе саммита был утвержден Устав ШОС, принято решение о формировании постоянно действующего секретариата, ускорении создания антитеррористического центра. Это обеспечило основу деятельности ШОС в правовом и организационном аспектах. Третья встреча глав государств-участников ШОС состоялась в Москве в мае 2003 года. В ходе встречи был официально создан секретариат Ор-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

ганизации и региональные антитеррористические структуры, составлен проект сметы расходов, назначен руководитель секретариата, утверждена символика ШОС, а также решены другие текущие вопросы. Следующая встреча в верхах прошла в июне 2004 года в Ташкенте, которую, можно считать завершением периода становления ШОС. Именно эта встреча обозначила переход Организации к повседневной нормальной работе.

Начиная с 2004 года, начали функционировать институты ШОС. В частности, 15 января 2004 года в китайской столице официально начал работу секретариат Организации. Одновременно с секретариатом в 2004 году начинает работать Исполком региональной антитеррористической структуры (РАТС) в Ташкенте. В ее рамках действует шесть соответствующих структурных подразделений – юстиции, исполнения законов, военное, по охране границ, внутренних дел и безопасности [19]. Объединение сил и средств всех стран-участниц позволило сформировать мощное и эффективное орудие борьбы с терроризмом.

К 2005 году стало ясно, что американцы застряли в Афганистане надолго, борьба с терроризмом приняла вялотекущую форму, но основной целью США были страны Центральной Азии. К этому времени ШОС превратилась в солидную, авторитетную региональную организацию. В этом смысле весьма показателен юбилейный 10-й саммит глав государств-членов ШОС, прошедший в Астане 5 июля 2005 года. В утвержденной государствами-членами ШОС Концепции сотрудничества в борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом подчеркивается: «Государства-члены организации исходят из того, что борьба с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом на пространстве ШОС своими собственными силами имеет для них приоритетное значение». Не менее существенно и то,

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

что на саммите снята и вторая неопределенность в деятельности ШОС, связанная с иностранным военным присутствием в Центральной Азии. Несмотря на все усилия со стороны США и Запада, в целом, им не удалось «вбить клин» в отношения между Китаем и Россией, как главными составляющими этого объединения, а также «оторвать» от этого тандема центральноазиатские государства. Напротив, судя по итогам саммита и некоторым материалам, появившимся в западной прессе, эта битва считалась проигранной Западом. США стали заигрывать с ШОС, желая получить статус государства-наблюдателя в Организации, однако просьба американцев была отклонена по следующим соображениям:

во-первых, просьбу США о вступлении в Организацию в статусе наблюдателя Главы государств ШОС даже не стали рассматривать;

во-вторых, принятая по итогам саммита Декларация содержит два любопытных абзаца. В первом говорится о том, что страны ШОС поддерживали, и будут впредь поддерживать усилия международной коалиции, проводящей антитеррористическую операцию в Афганистане, но одновременно с этим они отмечают позитивную динамику стабилизации внутриполитической ситуации в Афганистане. Второй абзац подводит итог: «Учитывая завершение активной военной фазы антитеррористической операции в Афганистане, государства-члены Шанхайской организации сотрудничества считают необходимым, чтобы соответствующие участники антитеррористической коалиции определились с конечными сроками временного использования упомянутых объектов инфраструктуры и пребывания военных контингентов на территориях стран-членов ШОС» [14].

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

в-третьих, «главы государств убеждены в том, что рациональный и справедливый миропорядок должен базироваться на укреплении взаимного доверия и добрососедства, на установлении подлинно партнерских отношений без претензий на монополию и доминирование в международных делах». То есть политика одностороннего доминирования США одобрения у стран-членов ШОС не получила.

В принятой по итогам саммита Декларации содержится еще несколько неприятных для США и Запада сюрпризов. В ней сделан акцент на многообразии культур и цивилизаций в мире и на безусловном праве каждого народа на собственный путь развития. Другими словами, государства-члены ШОС выступают против навязывания идеологий и взглядов. Как подчеркнул исполнительный секретарь ШОС того времени Чжан Дэгуан, «экспорт готовой модели социального развития не может привести общество к прогрессу, а, наоборот, создаст хаос, нарушит нормальный процесс политического и экономического развития, отбросит общество назад» [15].

Однозначно, что напуганные «цветными революциями» лидеры государств региона все-таки предпочли в качестве стратегических союзников Россию и Китай. Однако необходимо отметить одно существенное обстоятельство, а именно то, что, хотя Китай и Россия осознают угрозу, исходящую из укрепляющегося военного присутствия США в Центральной Азии, они не заинтересованы в прямой конфронтации с США.

Тем не менее, влияние ШОС в регионе стало резко возрастать. Особое впечатление произвели совместные военные учения стран-участниц ШОС «Мирная миссия - 2007». Впечатляющими оказались, в первую очередь,

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

масштабы учения: в них были задействованы 6500 военнослужащих и 80 самолётов. Как выразился недавно помощник госсекретаря по региону Южной и Восточной Азии Эван Файгенбаум, «ШОС – это то, что заставляет кипеть кровь у многих американцев» [16].

Таким образом, США, начиная с 2007 года, стали активно приглашать ШОС к афганскому урегулированию и фактически признали её как авторитетную региональную организацию. Необходимо отметить, что в рамках ШОС ещё в ноябре 2005 года был подписан протокол между ШОС и Исламской Республикой Афганистан, основной задачей которого являлось развитие сотрудничества в тех или иных областях и подготовка соответствующих рекомендаций и предложений. Но в то время США не были заинтересованы в этом сотрудничестве. Сейчас же, после провозглашения новой доктрины администрации Барака Обамы в отношении Афганистана, США проявили заинтересованность в сотрудничестве с ШОС в области афганского урегулирования.

Стоит подчеркнуть, что с этой целью в июне 2008 года страны ШОС провели международную конференцию по вопросам афганского урегулирования в Киргизии. Целью конференции была выработка экспертного мнения по поводу участия ШОС в процессе афганского урегулирования. Сама тема была задана Владимиром Путиным на Бишкекском саммите ШОС в августе 2007 года.

Большим плюсом Иссыккульской конференции стало то, что на ней впервые при рассмотрении «афганского вопроса» ученые и эксперты из стран ШОС попытались выработать решения в тесном взаимодействии с афганской стороной.

Афганское урегулирование в контексте участия ШОС стало важной темой обсуждения на Душанбинском сам-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

мите глав государств-членов ШОС. В пункте 12 Душанбинской Декларации главы государств подчеркнули необходимость в рамках усилий на афганском направлении активизировать работу контактной группы ШОС – Афганистан, начать практическую подготовку к созыву под эгидой ШОС специальной конференции по Афганистану для обсуждения вопросов совместного противодействия терроризму, незаконному обороту наркотиков и организованной преступности.

Эта конференция состоялась 27 марта 2009 года в Москве. По итогам конференции **страны-участницы ШОС и Афганистан согласовали совместное заявление и прилагаемый к нему План действий, состоящий из трех пунктов:**

1. борьба с незаконным оборотом наркотиков;
2. борьба с терроризмом;
3. борьба с организованной преступностью.

Естественно, что все три вышеуказанных пункта больше всего беспокоят страны-участницы ШОС, поэтому были предприняты усилия для выработки конкретных предложений по решению этих задач.

На наш взгляд, в первом пункте самым востребованным стало предложение учебного центра ШОС для подготовки сотрудников компетентных органов государств-членов, государств-наблюдателей при ШОС и Афганистана, осуществляющих борьбу с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров. Хочется отметить, что таджикская сторона ещё на Душанбинском саммите выступила с этой инициативой и предложила создать антинаркотический центр стран ШОС в Таджикистане.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Конструктивные предложения были озвучены и по вопросу борьбы с терроризмом и террористическими угрозами, среди них заслуживают внимания:

- налаживание координации и обмена информацией о деятельности террористов и их организаций и опытом борьбы с ними между антитеррористическим центром ШОС и соответствующими ведомствами в Афганистане;
- взаимное предоставление государствами-членами ШОС и Афганистаном списков лиц, подозреваемых в террористической деятельности, и оказание содействия в поимке и передаче террористов;
- выявление и перекрытие источников и каналов финансирования террористических организаций.

Согласно третьему пункту, в целях совершенствования механизма сотрудничества и повышения его эффективности государства-члены ШОС и Афганистан договорились рассмотреть вопросы о повышении уровня представительства сторон в Контактной группе ШОС-Афганистан до директоров департаментов министерств иностранных дел государств-членов ШОС и Афганистана и о разработке плана взаимодействия с Рабочей группой по Афганистану при Совете министров иностранных дел ОДКБ для совместных действий, направленных на борьбу с терроризмом, контрабандой наркотиков, организованной преступностью, включая проведение совместных заседаний двух групп.

Екатеринбургская Декларация, подписанная главами государств-членов ШОС 16 июня 2009 года, стала очередным важным этапом в деле вовлечения ШОС в афганское урегулирование. В ней государства-члены ШОС, выражая серьезную озабоченность сложной ситуацией в Афгани-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

стане, акцентировали свое внимание на решении проблем, связанных с общими для мирового сообщества угрозами незаконного оборота наркотиков, терроризма и трансграничной организованной преступности.

Необходимо отметить, что специфика ШОС заключается в том, что в ней сведены воедино самые разные сферы деятельности. Остальные региональные структуры в Центральной Азии характеризуются в основном одноплановым функциональным предназначением, представляя собой, политические и экономические организации либо структуры обеспечения безопасности. Шанхайская же организация является комплексной структурой, охватывающей самые различные аспекты политики, экономики, культуры, безопасности, гуманитарных отношений и др. Специфика ШОС состоит также в том, что она поступательно расширяет сферу своей деятельности. Организация начала работу с обеспечения безопасности в пограничных районах и постепенно перешла к борьбе с терроризмом, экономическому сотрудничеству, охране окружающей среды, гуманитарному сотрудничеству и т. д. Все это позволило сформировать традиции открытости в работе ШОС. Иными словами, задачи ШОС не установлены раз и навсегда, а формируются в процессе сотрудничества, поэтому ее функции развиваются параллельно структурным характеристикам и, соответственно, также обладают потенциалом для расширения.

В настоящее время главными функциями ШОС являются обеспечение борьбы с террористической угрозой и развитие экономического сотрудничества. Эти функции в принципе присущи всем региональным структурам, поэтому ШОС стыкуется с ними во многих областях. Но и здесь есть отличия. С точки зрения борьбы с терроризмом ШОС:

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

самая комплексная организация, так как в нее входит абсолютное большинство стран региона. Современный терроризм отличается региональным и международным характером. Террористы в странах Центральной Азии существуют не сами по себе. Субъекты террора в разных странах могут несколько различаться. В Китае это «Восточный Туркестан», в России — Чечня, в странах Центральной Азии — «Исламское движение Узбекистана» и образовавшееся из него «Исламское движение Туркестана», «Хизб ат-тахрир» и др. Но все эти террористические организации, тем не менее, представляют собой общую угрозу региональной безопасности в Центральной Азии. Следовательно, эффективная борьба с терроризмом может быть обеспечена объединением всех усилий, и чем сплоченнее будет это объединение, тем эффективнее станет противодействие террору;

ШОС обладает значительными возможностями для борьбы с терроризмом. В ее рамках действует шесть соответствующих структурных подразделений — юстиции, исполнения законов, военное, по охране границ, внутренних дел и безопасности. Объединение сил и средств всех стран-участниц позволило сформировать мощное и эффективное орудие борьбы с терроризмом. В июне 2004 г. в Ташкенте в рамках ШОС была создана региональная структура по борьбе с терроризмом. Она должна стать информационным антитеррористическим центром и играть определяющую роль в борьбе с терроризмом. ШОС обладает еще одной функциональной особенностью: ее члены способны противопоставить террористам не только военную силу. Организация может вести многоплановую всестороннюю борьбу. Терроризм — отнюдь не простое явление. Его зарождение связано с целым комплексом сложных причин. Военная сила, конечно, неотъемле-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

мый компонент борьбы против терроризма, однако только с ее помощью эту проблему решить нельзя. И тем более, невозможно одними военными средствами ликвидировать почву для возникновения и распространения терроризма. У ШОС имеются все средства для обеспечения долгосрочного, комплексного и всестороннего сотрудничества в борьбе с террористической угрозой. Все участники организации расположены в одном регионе. Их беспокоит не столько уничтожение нескольких отдельных террористических групп, сколько решение проблемы в целом.

В перспективных планах ШОС - рассмотрение вопроса о возможности налаживания сотрудничества с организацией, заключение договора о коллективной безопасности с Антитеррористическим центром СНГ, не исключено формирование миротворческих сил ШОС. Все это позволит государствам-членам ШОС более эффективно противодействовать «трем силам зла» современности - терроризму, сепаратизму и экстремизму.

Усилия государств ШОС по укреплению границ и проведению целенаправленных действий, связанных с пресечением незаконных транзитных потоков, а также борьбой с проявлениями терроризма и транснациональной организованной преступностью, являются императивными. Имеющийся потенциал сотрудничества еще далек от полной реализации, и в этом отношении государства-члены ШОС готовы к масштабному содействию в решении общих проблем.

Несмотря на свой юный возраст, ШОС утверждает себя в мировом сообществе как дееспособная и эффективная организация, четко представляющая свои цели и уверенно идущая по пути их достижения. Шанхайская организация

постепенно набирает вес в геополитическом пространстве, расширяет международные контакты и выходит на орбиту новой эры многостороннего глобального сотрудничества. Свидетельством роста авторитета ШОС и укрепления её влияния в мире является получение Шанхайской организацией сотрудничества статуса наблюдателя при Генеральной Ассамблее ООН, установление партнерских связей с секретариатами СНГ и АСЕАН. Интерес к деятельности ШОС проявляет ряд европейских и азиатских государств, а также международные организации, такие, как НАТО, ОБСЕ. Как известно, статус наблюдателя при ШОС вначале имела только Монголия. На саммите глав государств, состоявшемся 5 июля 2005 года в Астане, к ней присоединились Индия, Пакистан и Иран. Шанхайская организация трансформируется в крупный полюс мировой политики с огромными человеческими и экономическими ресурсами.

Небольшой по международным меркам путь, пройденный ШОС с момента создания организации, по-разному оценивается экспертами и наблюдателями. Одни из них утверждают, что появилась очередная организация без четких перспектив, к тому же дублирующая по задачам существующие в пространстве СНГ, такие, как ОДКБ, ЕврАзЭС. Другие более оптимистично смотрят на перспективы ШОС, считая своевременным и актуальным создание союза России, КНР и стран Центральной Азии, представляя это также асимметричным ответом форсированному росту влияния США в Евразии. Вне сомнения, позиция таких держав, как Россия и КНР, является во многом определяющей в деятельности ШОС. Очевидно, роль России как ядерной державы, геополитического центра континентального уровня очень важна. Вместе с тем для многих игроков в Центральной Азии (США, Турция,

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Индия, Иран и др.) не менее значимой в ШОС, очевидно, представляется роль КНР, ее позиция, цели и задачи.

Россия удерживает и по ряду параметров наращивает свое присутствие в Центральной Азии. Различные структуры с преимущественно экономическими или военно-политическими задачами (ЕврАЗЭС, ОДКБ) поддерживают статус-кво российских позиций и не только. Судя по тенденциям развития ШОС, для Пекина эта структура становится одной из приоритетных. Можно предположить, что Центральная Азия, выступавшая «тылом» для Пекина, может стать в перспективе, если и не «передовой» (как АТР), то зоной повышенного интереса. Подобный вариант развития событий не исключают китайские аналитики [17].

Интенсивность политического взаимодействия на различных уровнях от уровня глав государств и правительств до руководителей министерств, ведомств и специализированных служб, агентств стран-членов ШОС свидетельствует о несомненной важности, как саммитов, так и специальных органов организации. Вместе с тем за «мягкими» формами сотрудничества в рамках организации все явственней прослеживается тенденция макрорегионального, в некоторых аспектах и глобального геополитического позиционирования организации. Учитывая разные весовые категории стран ШОС, становится очевидным, что эта международная организация станет отражением, прежде всего, подходов крупных ее членов - России и КНР. С точки зрения «евразийской» стратегии этих государств регион Центральной Азии является важнейшим в реализации геополитических планов Москвы и Пекина. И не только России и КНР. Что касается макрорегиональной безопасности, еще ряд крупных евразийских держав имеют геостратегический интерес к Центральной Азии и близкие к

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

китайским и российским взглядам позиции на ключевые региональные и международные проблемы. Речь идет, прежде всего, об Исламской Республике Иран и Индии. Членство в одной организации таких держав, как КНР и РФ, и отсутствие США, факт примечательный в системе современных международных отношений. Учитывая вовлеченность Москвы и Пекина практически во все международно-политические процессы в Европе и Азии, интерес к этой структуре закономерно возрастает как со стороны стран региона АТР, Южной Азии, Среднего и Ближнего Востока, так и Европейского Союза и, конечно же, со стороны США.

Таким образом, Шанхайская организация сотрудничества создала комплекс механизмов и договоренностей, способных к регулированию процессов безопасности в регионе. Поставив во главу угла борьбу с «тремя силами зла» организация начала оформляться в структурном и правовом русле.

Рост нестабильности в регионе подорвал сплоченность внутри самой ШОС. Как уже отмечалось, из-за отсутствия эффективного, быстро реагирующего и хорошо скоординированного механизма действий в борьбе с терроризмом она не смогла сыграть объединяющей роли в этой антитеррористической войне, в результате чего некоторые члены организации сконцентрировались в основном на укреплении своего собственного сотрудничества с США и с другими странами или структурами (руководство Индии, Казахстана и Киргизии пошли именно по этому пути).

Хотя американская конттеррористическая операция 2001 г. ослабила позиции радикальных группировок в регионе, на данный момент, нельзя точно прогнозировать

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

развитие конфронтационных тенденций в Центральной Азии. К числу основных проблем относится ситуация в Афганистане, где перспективы развития ситуации после возможного ухода контингента США из страны говорят в пользу новой эскалации насилия.

Структурная особенность ШОС (наличие стран-членов и стран-наблюдателей) таит с точки зрения перспектив развития ШОС как организации определенные трудности. К их числу бесспорно можно причислить разноуровневый потенциал РФ, Китая, “больших” и “средних” центральноазиатских стран.

Принципиальным вопросом для ШОС сегодня является выработка четкого модуса взаимодействия в регионе с США. Начало антитеррористической операции в Афганистане и последовавшее за этим размещение военных баз США сразу в нескольких странах Центральной Азии, включая Киргизию и Узбекистан, сделали США в 2001-2005 гг. основным модератором антитеррористической деятельности в регионе.

Главный вывод по политическим аспектам деятельности ШОС состоит в том, что в деятельности организации явно наблюдается доминирование антитеррористической направленности ШОС. Заметна четкая проработка этого вида борьбы по сравнению с другими аспектами. Для развития других направлений явно необходимо создание специальных постоянных органов по примеру РАТС. В сегодняшнем виде РАТС показывает убедительную борьбу и ее координацию между государствами - членами. Разработаны организационные, структурные и правовые основы этой борьбы с «тремя силами зла». Налажено практическое сотрудничество между специальными ве-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

домствами и министерствами, международными организациями.

Другие направления сотрудничества разработаны не достаточно. Лучше других развивается сотрудничество в борьбе с наркотрафиком, не хватает, опять же, постоянной структуры - Антинаркотического Центра, которая взяла бы на себя выполнение поставленных задач и координацию действий специальных служб, разработку специальных проектов.

Поэтому для реализации задачи по универсальности организации предложено необходимым сделать следующее:

- Усилить самостоятельную работу в борьбе с распространением и производством наркотиков, в скорейшем времени создать собственную постоянную структуру по борьбе с наркотиками с главным офисом в транзитном регионе, например в Таджикистане. Разрабатывать специальные проекты для борьбы с наркотиками, способствовать биологическим исследованиям с целью ликвидации наркосодержащих растений. Также ШОС необходимо развивать просветительскую деятельность для борьбы с наркоманией.

- Развивать сотрудничество с другими международными структурами (ООН, ОБСЕ), прежде всего в борьбе с «не приоритетными» угрозами: распространение инфекционных заболеваний, торговля людьми, экологические проблемы и распределение водных ресурсов, ядерное нераспространение и другие. Консолидироваться с ОДКБ в вопросах борьбы с наркотрафиком.

- Усилить работу в рамках Координационного совета Афганистан - ШОС.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

- В рамках глобальности целей и задач ШОС необходимо создавать и реализовывать проекты по «неприоритетным» вызовам безопасности. Для реализации этих задач важно будет создать в будущем постоянные структуры на примере РАТС с реальными полномочиями.

- Для внутренней стабильности необходимо развивать гуманитарную составляющую ШОС.

Важным является тесное экономическое сотрудничество. Социально - экономическое состояние стран Центральной Азии явилось катализатором дестабилизирующей ситуации, всплеска экстремизма, роста наркопотребления. Принципиально важно, чтобы экономическое сотрудничество не шло в противовес политики безопасности. Способность развивать оба направления в равной степени, без ущерба для одного из них, будет способствовать формированию организации с глобальными задачами и ее эффективной деятельности.

- Для выполнения всех задач и осуществления «самостоятельной роли в поддержании стабильности и безопасности в зоне своей ответственности» необходимо рассмотреть возможности увеличения бюджета ШОС и РАТС. Ускорить работу по созданию Фонда развития и привлечение его возможностей для финансирования проектов организации. Полезным будет сотрудничество с неправительственными организациями для реализации гуманитарной составляющей.

ЛИТЕРАТУРА

1 Галенович Ю.М. Россия и Китай в XX веке: граница.- М.: Изограф, 2001.- С.14.

ТОЧИКИСТОН ВА ҖАҲОНИ ИМРҰЗ

- 2 Галенович Ю.М. Россия- Китай: шесть договоров.- М.: Муравей, 2003.-С. 391-393.
- 3 Галенович Ю.М. Россия и Китай в XX веке: граница.- М.: Изограф, 2001.- С.33-34.
- 4 Там же.-С.49
- 5 Сыроежкин К.Л. Казахстан-Китай: от приграничной торговли к стратегическому партнерству. – Алматы, 2010.-С.108..
- 6 Галенович Ю.М. Россия и Китай в XX веке: граница.- М.: Изограф, 2001.- С.52
- 7 Там же.-С.52.
- 8 Сыроежкин К.Л. Казахстан-Китай: от приграничной торговли к стратегическому партнерству. – Алматы, 2010.-С.111.
- 9 См: Соглашение между Союзом Советских Социалистических Республик и Китайской Народной Республикой о советско-китайской государственной границе на её Восточной части//Сборник российско-китайских договоров. 1949-1999.-М.: Международные отношения, 1999.С.-117-125.
- 10 Галенович Ю.М. Россия и Китай в XX веке: граница.-С.58.
- 11 Сыроежкин К.Л. Казахстан-Китай: от приграничной торговли к стратегическому партнерству.-С. 115.
- 12 Таджикистан-Китай. Сборник основных документов (1992-2007годы). Пекин, 2008.-С.51.
- 13 Там же.-С. 57-58.
- 14 Чжоу Хуашэн. Китай, Центральная Азия и Шанхайская Организация Сотрудничества-М., 2005.-с.5.- (раб. материалы\ Москва.Центр Карнеги; Вып.5)
- 15 Там.же

ТОЧИКИСТОН ВА ҖАҲОНИ ИМРӮЗ

- 16 Избранные документы о ШОС. Пекин, 2002.-с.63
- 17 Там.же.-с.73.
- 18 Имандосов С.А. // ШОС в новых геополитических реалиях // Алматы 2005.-13.
- 19 Имандосов С.А. ШОС в новых геополитических реалиях. - Алматы, 2005. – С.13
- 20 Декларация глав государств-членов Шанхайской организации сотрудничества (г. Астана, 5 июля 2005 г.) // Казахстанская правда. –2005. -6 июля.
- 21 //Kazakhstan today. –2003. -5 июля.
- 22 Эван Файгенбаум. Россия в глобальной политике. - 2007. - № 6. -Ноябрь –декабрь. Постоянный URL: <http://www.globalaffairs.ru/numbers/29/8834.html>
- 23 Хуашен Ч. Проблемы политики Китая в Центральной Азии // Казахстан в глобальных процессах. - 2004. - № 2. - С.64. (С. 63-73).

АЗ «ПАН҆ГОНАИ ШАНХАЙ» БА СОЗМОНИ ҲАМКОРИИ ШАНХАЙ – ТАЪРИХ ВА ИМРӮЗ

ХОЛИКНАЗАРОВ Х.,

номзади илмҳои таърих

муовини аввали раиси Маркази тадқиқоти стратегии
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хб. Рӯдакӣ 40
Тел: (+99237) 227-86-96, (+992) 918 177 813

*Дар мақола таърихи таъсиси «Панҷонаи Шанхай» ва
ташаккули он ба Ташкилоти бонуфузи минтақавӣ - Созмо-
ни Ҳамкории Шанхай (СҲШ) тасвир шудааст.*

Муаллиф ҳамчунин роҳи тайкардаи Созмони Ҳамкории Шанхай, аҳамияти он барои густариши ҳамкории минтақавӣ ва таъмини сулҳу суботи минтақа, мубориза бо терроризму ифратгароӣ, маводи муҳаддир ва дигар падидашои манғӣ, вазифаҳои Созмон, таваҷҷӯҳи аъзои Созмон ба таъмини сулҳу субот дар Афғонистон, ҳамчунин амалкарду муассирияти қарордодҳо ва созмонҳои мунъақида дар доираи ин Созмон ва дурнамои фаъолияти онро мавриди таҳлилу баррасии амиқу ҳамаҷониба қарор додааст.

Калимаҳои калидӣ: Панҷгонаи Шанхай, Созмони Ҳамкории Шанхай (СҲШ), проблемаҳои сарҳадӣ, Саммити Душанбе, режими толибон, мубориза бо терроризм, «инқилобҳои ранга», машқҳои муштараки низомӣ, конфронси Исиккӯл.

FROM THE “SHANGHAI FIVE” TO THE SHANGHAI COOPERATION ORGANIATION-THE PAST AND PRESENT

KHOLIQNAZAROV Kh.,

Candidate of historical sciences,

First deputy Chairman the Center for strategic researches
under the President of the Republic of Tajikistan

734025, Republic of Tajikistan, Dushanbe ,aven. Rudaki 40
Ph.: (+99237) 227-86-96, (+992) 918 177 813

The article describes the history of the “Shanghai Five” and its formation into the influential regional structures - the Shanghai Cooperation Organization (SCO). The author also deeply and thoroughly examines and analyzes the path traversed by the SCO and its importance to regional cooperation in various

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

fields, to ensure peace and stability in the region, the fight against terrorism, extremism, drug trafficking, its objectives, the focus of the organization to ensure peace and economic reconstruction of Afghanistan as well as the operation and efficiency of treaties and agreements, concluded within the framework of the SCO and its future activities.

Key words: *Shanghai Five, Shanghai Cooperation Organization (SCO), border issues, Dushanbe summit, Taliban regime, terrorism, extremism, drug trafficking, “color” revolutions, joint military exercises, the Issyk-Kul Conference.*

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

УДК 332.1:338.24(575.3)

МАСЪАЛАҲОИ АМАЛИСОЗИИ СИЁСАТИ ИҚТИСОДИИ МИНТАҚАВӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН

Ф.М. МУМИНОВА,
муовини раиси Маркази тадқиқоти стратегии
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе,
хиёбони Рӯдаки 40,
тел.: (+992 37) 227 81-97, (+992)907 72 18 80,
e-mail:FMuminova@mts.tj

Дар мақола бо истифода аз арқому омор, натиҷаҳои асосии инкишифи минтақаҳои кишвар дар давоми солҳои 2006-2012 таҳлил шудаст.

Моҳияти стратегияи «баробарсозӣ» ва «дастгирии рушд» дар доираи сиёсати иқтисодии минтақавӣ тавсиф дода шуда интизориҳою ояндабинии тараққиёти иқтисоди миллӣ бо назардошти омили минтақавӣ ба муддати то соли 2020 баҳогузорӣ карда шудааст.

Калимаҳои қалидӣ: рушди минтақаҳо, сиёсати минтақавӣ, стратегияи баробарсозӣ, ноҳияҳои бӯҳронӣ, кӯмаки молиявӣ, барномаҳои миёнамуддат мақомотҳои марказӣ, дастгирии рушд, сифати идоракунӣ дар минтақаҳо

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Барои ҳаллу фасли бобарори вазифаҳои рушди устувор давом додани тамоюли ислоҳоти иқтисоди миллӣ, фароҳам овардани шароитҳо барои сатҳи баландтари зиндагонӣ бо истифодаи самараноки тамоми омилҳои ноилшавӣ ба сифати рушд лозим мебошад.

Шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ на танҳо сатҳи муҳими татбиқи ислоҳоти иқтисодӣ, балки саҳмгузор ва натиҷагирандаи рушди кишвар мебошад. Дар сатҳи минтақавӣ на танҳо мушкилоту интизориҳои мардум бештар аён мегардад, балки самаранокии истифодаи имконияту иқтидорҳо беҳтар метавонад таъмин шавад. Дар натиҷа омили минтақавии рушди кишвар муҳаррики муҳими ташкили шароити мусоид ба инкишофи қувваҳои истеҳсолкунанда, сатҳи баландтари зиндагонӣ мебошад. Бинобар ин, хеле муҳим ва зарур аст, ки сиёсати самараноки иқтисодии минтақавӣ таҳия ва амалий гардад.

Лекин ҳоло дар доираи сиёсати иқтисодии мусоири ҷумҳурӣ диди соҳавӣ нисбат ба рушди минтақаҳо бартияят дорад. Дар натиҷа на танҳо мушкилоти нобаробарии рушди иҷтимоӣ – иқтисодии минтақаҳои кишвар хеле назаррас аст, балки имкониятҳои мавҷудаи таъмини рушд самаранок истифода намешаванд ва аз ҳама муҳим – ҳалли масъалаҳои таъмини сифат ва сатҳи баландтари зиндагии мардум пурра таъмин намегардад.

Истифодаи самараноки омили минтақавии рушд яке аз механизмҳои асосии таъмини инкишофи устувор дар ояндаи миёна ва дарозмуддат метавонад ҳисобида шавад, зеро:

- қувваҳои истеҳсолкунанда бевосита дар минтақаҳо воқеъ мебошанд;

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

- нақшаю манфиатҳои миллии инкишоф, ки дар барномаҳои стратегӣ инъикос мешаванд, бевосита дар минтақаҳо амалий мегарданд;
- бо мақсади таъмини рушди ММД танҳо афзоиши ҳаҷми сармоягузорӣ кифоя намебошад, агар самаранокии истеҳсолот бо такя ба истифодаи оқилонаи захираҳои маҳаллӣ таъмин нагардад;
- хеле ҳассос шудани мушкилотҳои иқтисодию иҷтимоӣ дар минтақаҳо ба устувории сиёсии давлат таъсири манфӣ мерасонад.

Дар маҷмӯъ, ба таҳия ва амалигардонии сиёсати минтақавӣ ҳоло ҳатман бояд диққат дод, зоро ки:

- бо рушди иқтисод тағовутҳо дар байни минтақаҳо пасттар нашуда баръакс зиёд шуда истодааст, ки боиси хеле ҳассос ёфтани масъалаҳои иҷтимоӣ дар минтақаҳои алоҳида метавонад гардад;
- сиёсати баробарсозии буҷетии минтақаҳо аз нуқтаи назари таъсири дарозмуддат ба рушд самаранок намебошад;
- ҳатари нақшагузорӣ ба инкишофи минтақаҳо бештар аз нигоҳи соҳавӣ бартараф нашудаст;
- тағйиротҳои соҳторӣ дар рушди иқтисоди миллӣ бо назардошти омили минтақавӣ бештар самаранокии истифодаи имконияту захираҳоро таъмин менамоянд.

Бо назардошти омили минтақавии таъмини рушд мухим аст, ки таносуб дар байни стратегияи «баробарсозӣ» ва «дастгирии рушд» асоснок карда шавад.

1. Стратегияи баробарсозии рушди минтақаҳои кишвар

Пеш аз ҳама - ин стратегия ба он маъно нест, ки дар тамоми ҳудуди ҷумҳурӣ соҳаҳои гуногуни иқтисод ва на-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

муди фаъолиятҳо баробар ҷойгир карда шаванд, балки ба он маъност, ки тафовутҳои байниминтақавӣ дар сатҳи инкишофи соҳаҳои иҷтимоӣ, зиндагонии аҳолӣ кам карда шаванд.

Фарқиятҳои минтақавӣ дар даромад ва истеҳсолот ногузиранд. Ва масъала дар *дараҷаи ин фарқият* мебошад, зоро ки бо баланд шудани номутаносибии инкишофи минтақаҳо устувории инкишоф, сатҳи бехатарии он то-рафт ташвишовар мегардад.

Муҳим аст, ки нобаробарии минтақавӣ тавассути ҷабҳаҳои иҷтимоии сиёсати иқтисодӣ аз байн бурда шавад.

Вазъи масъалаи фарқият дар сатҳи инкишофи минтақаҳои қишивар. Дар ҷумҳурӣ фарқияти назаррас байни минтақаҳо, аз ҷумла аз нуқтаи назари иҷтимоӣ мушоҳида мешавад.

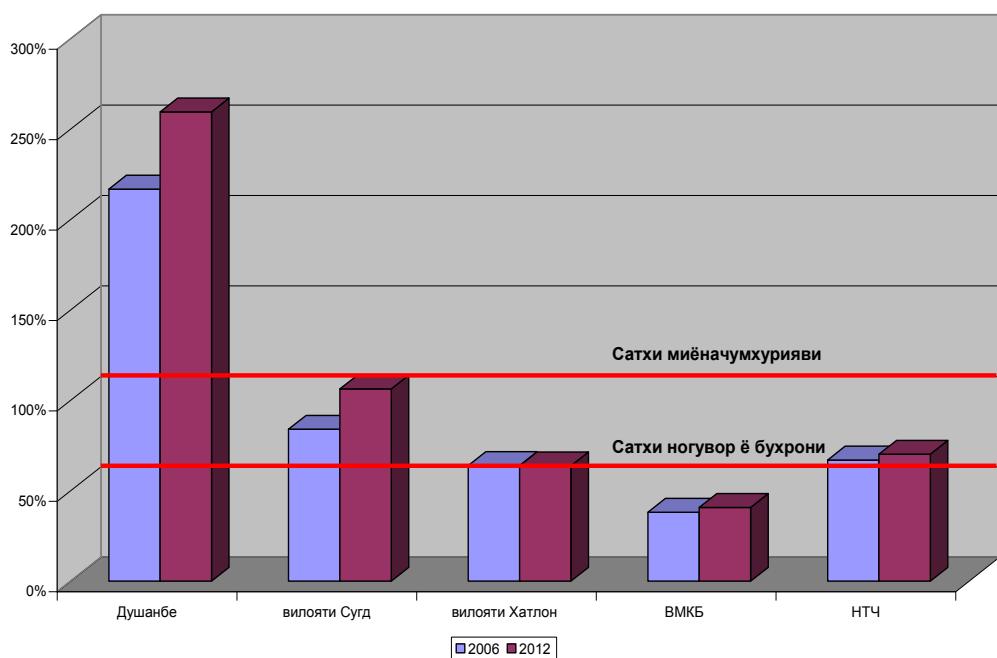
Дараҷаи фарқиятҳо дар байни макроминтақаҳо (ш. Душанбе, вилоятҳо ва ноҳияҳои тобеъи ҷумҳурӣ) бо назардошти шумораи аҳолӣ дар давоми солҳои 2006-2012 ҷунин тағиیر меёфт:

- аз рӯи Маҷмӯи маҳсулоти минтақавӣ, ки бештар сатҳи инкишофи иқтисодиро тавсиф медиҳад, фарқият на танҳо баланд (на камтар аз 3,7 маротиба), балки боз афзуда истодааст (қариб 7%). Минтақаи дорои сатҳи нисбатан пасти ин нишондиханда - *ВМҚБ*;
- аз рӯи шохиси рушиди инсон, ки бештар натиҷанокии иҷтимоии рушдро тавсиф медиҳад, фарқият тақрибан 16%-ро ташкил дода қариб тағиир наёфтад. Минтақаи дорои сатҳи нисбатан пасти ин нишондиханда - *НТҶ*;
- аз рӯи воридоти андоз ба буҷетҳои маҳаллӣ, ки бештар фаъолнокии иқтисодиро дар минтақаҳо тавсиф

медиҳад, ҳоло фарқият қариб 8 маротибаро ташкил медиҳад. Минтақаи дорои сатҳи нисбатан пасти ин нишондиҳанда - НТҶ;

- аз рӯи панҷ нишондиҳанда (истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ, ҳаҷми воридоти андоз ба буҷети маҷалӣ, савдои чакана, хизматрасонии пулакӣ ва музди кор) вазъи ногувор дар ВМҚБ боқӣ мемонад (диаграммаи 1).

Диаграммаи 1
Шохиси рушди минтақаҳои ҷумҳурӣ аз рӯи 5
нишондиҳанда
(бо % ба сатҳи миёнаҷумҳурияйӣ)

Муҳочират боз яке аз далели ҷой доштани фарқият дар рушди иҷтимоию иқтисодии минтақаҳо маҳсуб меёбад. Тахлили *самти муҳочират* метавонад то андозае ба вазъи масъалаи сатҳи зиндагонӣ дар минтақаҳо баҳогузорӣ на-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

мояд, зеро ки аҳолӣ аз минтақаҳое мекӯчанд, ки мушкилотҳои шуғлу даромад нисбатан ҳассос мебошанд.

Дар маҷмӯъ дар давраи солҳои 2006-2012 фақат дар Душанбе тавозуни муҳоцират нишондиҳандай мусбатро ташкил медиҳад. Дар байни макроминтақаҳо шиддати кӯчида рафтани бо тағйир додани маҳали зист дар ВМҚБ нисбатан баландтар аст.

Дар натиҷа бо такя ба якчанд нишондиҳандаҳо ВМҚБ ҳамчун минтақаи бӯхронии рушд метавонад ҳисобида шавад.

Дар доҳили ҳар қадом вилоят маҳалҳои бӯхронӣ ҳамчун «нуктаҳои ногувор» мавҷуд аст, ки дар байни нишондиҳандаҳои ба ҳисоби миёна овардашудаи вилоятӣ на ҳама вақт намоён мешаванд. Дар ин раванд ҷудо намудани шаҳру ноҳияҳои дар вазъи бӯхронӣ қарор дошта бо баҳогузорӣ намудани «нарҳ»-и масъала (оқибатҳои иҷтимоӣ- иқтисодӣ дар сатҳи минтақа ва кишвар) зарур аст.

Маҳз нисбати онҳо аз тарафи давлат бояд сиёсати дастгирӣ (аз он ҷумла бо истифода аз механизмҳои буҷетӣ) татбиқ гардад, қабул намудани Қонун «Дар бораи дастгiriи давлатии минтақаҳои бӯхронӣ» дар ин замина мувофиқи мақсад аст.

Дар сатҳи шаҳру ноҳияҳо нобаробарии рушд боз ҳам назаррас аён мегардад:

- дар аксарияти минтақаҳои ҷумҳурий (дар 44 аз 65 шаҳру ноҳияҳо) сатҳи музди меҳнат нисбат ба сатҳи музди меҳнати миёнаи ҷумҳурияви аз 75% пасттар аст;
- дар бештари ноҳияҳои деҳот таъминоти буҷетӣ ба ҳар сари аҳолӣ (дар 38 аз 58 ноҳия) аз 50% сатҳи миёнаи ҷумҳурияви поёнтар аст, ки ин аввалан аз бу-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

зургии проблемаи рушди нокифояи иқтидори андо-
зии минтақаҳо, сониян аз баланд будани фарқият дар
сатҳи рушди байниноҳиявӣ шаҳодат медиҳад.

Дар маҷмӯъ, ҳаҷми асосии муҳочирати дохилӣ аз деҳот ба шаҳр (маҳсусан ба Душанбе) нигаронида шуда-
аст. Тасмимҳои муҳочирон на фақат бо саъгу кӯшиши ба
даст овардани музди меҳнати нисбатан зиёд ва
эҳтимолияти нисбатан баланди бо кор таъминшавӣ, бал-
ки бо пайвастшавӣ ба имкониятҳои нисбатан зиёди мар-
бут ба инфрасоҳтори иҷтимоӣ ва бозорӣ, ки дар шаҳрҳои
калони чумхурий нисбатан бештар инкишоф ёфтаанд, во-
баста аст. Дар давраи солҳои 2006-2011 шиддати кӯчида
рафтани аҳолӣ аз ноҳияҳои ВМҚБ, Айни, Ховалинг ва
Чиргатол нисбатан баланд буд.

Ин таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки:

- агар сиёсати баланд бардоштани даромад ва музди меҳнат дар деҳот амалӣ нагардад, таъсиси ҷойҳои иловагии корӣ дар шаҳр танҳо бештар муҳочиронро ҷалб менамояд, ки сатҳи бекориро дар шаҳрҳо баланд менамояд. Дар натиҷа проблемаҳо чи дар шаҳр (афзоиши шуғли ғайрирасмӣ), ва чи дар деҳот (нарасидани кадрҳо ва қувваи корӣ) шиддат мейбанд;
- агар иқтидори заифи мақомотии ноҳияҳо нигоҳ дошта шавад, мушкилиҳо дар самти натиҷаноки ислоҳоти иқтисодӣ, фарқият дар сатҳи рушди минтақаҳо ва баҳусус рушди нерӯи инсонӣ боқӣ мемонад.

Муҳочирати меҳнатӣ ба хориҷи кишвар низ бештар аз тарафи сокинони деҳот амалӣ мегардад. Дар натиҷаи ин ду самти муҳочират аз деҳот- ба шаҳр ва хориҷи кишвар мушкилоти инкишофи минтақаҳо, тафовутро дар байни шаҳру деҳот боз ҳам афзун мегардонад.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Бинобар ин, паст намудани тафовут байни шаҳр ва дехот, байни минтақаҳои маъмурии ҷумҳурӣ аз ҷиҳати «муҳити зист», бо таваҷҷӯҳ намудан ба проблемаи самара-бахшии шуғл ва таъмини дастрасӣ ба хизматрасонии заминавии иҷтимоӣ (маҳсусан маорифу тандурустӣ) зарур аст.

Бо мақсади таъмини натиҷанокии сиёсати минтақавӣ такмили низоми омории ҷумҳурӣ низ муҳим мегардад, зеро ки барои ташкили ташҳиси хуби инкишофи минтақаҳо теъдоди муайяни нишондиҳандаҳои сифатӣ, ки равандҳои иҷтимоию иқтисодиро дар миқёси минтақа тавсиф медиҳанд, бояд таҳия ва пешниҳод гарданд.

Гурӯҳбандии шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ аз рӯи сатҳҳои инкишоф. Ташкили низоми доимоамалкунандай гурӯҳбандии минтақаҳои ҷумҳурӣ имконият медиҳад, ки ба натиҷаҳои инкишофи кишвар бо назардошти омили минтақавӣ баҳогузорӣ шуда самтҳои фаъолият ба солҳои оянда беҳтар асоснок карда шаванд.

Дар асоси баҳодиҳии рейтингӣ ба ноҳияҳои ҷумҳурӣ бо истифода аз нишондиҳандаҳои таъминоти буҷетӣ, соҳтмони манзил, ҳаҷмҳои савдои чакана ва сатҳи музди кор тафрикабандии минтақаҳо боз тасдиқ намуд, ки бештари ноҳияҳои дехот (дар сатҳи пасти инкишоф воқеъ ҳастанд. Дар баробари ин чунин ҳисботҳо имконияти чудо намудани *ноҳияҳои бӯҳронӣ-ро* (дар онҳо сатҳи нишондиҳандаҳо аз сатҳи миёнаҷумҳурӣ зиёда аз 50% пасттар аст) таъмин намуд. Таҳлил нишон дод, ки ба чунин ноҳияҳо дохиланд:

- дар доираи ноҳияҳои тобеъи ҷумҳурӣ – Варзоб, Нурабод, Рашт, Тавилдара, Тоҷикобод, Ҷиргатол, Шаҳринав;

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

- дар доираи ноҳияҳои вилояти Суғд – Ашт, Айнӣ, Ҷ. Расулов, Фонҷӣ, Кӯҳистони Маҷҷаҳон, Спитамен, Шаҳристон;
- дар доираи ноҳияҳои вилояти Ҳатлон – Балҷувон, Боҳтар, Ваҳш, Воҳе, Ёвон, Қабодиён, Қумсангир, Муминобад, Панҷ, Темурмалик, Фарҳор, Н.Хусрав, Ҳовалинг, Ҳамадонӣ, Ҷилиқул, Шурӯбод;
- ҳамаи ноҳияҳои Вилояти Муҳтори Бадаҳшони Кӯҳӣ.

Самти такмили фаъолият вобаста аст бо:

- таҳия ва тасдиқи низоми гурӯҳбандии сатҳи инкишофи минтақаҳо (шаҳру ноҳияҳо, ҷамоатҳо);
- ташкили низоми устувори таҳлил ва ояндабинии инкишофи шаҳру ноҳияҳо ҷумхурӣ;
- таъмини тақвияти заҳираи қадрии таҳлилгарони иқтисодию иҷтимоӣ, гузаронидани сиёсати пешгириӯнанда (превентивӣ) бо истифода аз механизмҳои банақшагирии индикативӣ.

Дар доираи стратегияи баробарсозии инкишофтӯшишҳои давлат дар ҳарақат аз минтақаҳои нисбатан вазъияти муносиби иҷтимоӣ дошта ба сӯи минтақаҳои вазъияти иҷтимоиашон хислати бӯхронӣ дошта, бояд афзоиш ёбанд. Зимнан асоснок соҳтани меъёрҳо ва муносибатҳо нисбат ба гурӯҳбандии типҳои минтақаҳои кишвар аз рӯи сатҳи инкишофт на танҳо дар сатҳҳои байниминтақавӣ, балки дар сатҳи дохилиминтақавӣ (ноҳиявӣ) низ муҳим мебошад.

Механизмҳои таъмини баробарсозии рушди минтақаҳо. Паст намудани фарқият дар сатҳи зиндагии аҳолии шаҳру ноҳияҳои ҷумхурӣ тавассути сиёсати мақсадноки

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

давлатӣ имконпазир мебошад. Барои ин ҳоло дар ҷумҳурӣ фақат фишангҳои тақсимоти байнибучетии даромадҳо (субвенсияҳо) ва системаи ягонаи хифзи иҷтимоӣ истифода мешавад. Дар натиҷа вобастагии минтақаҳо аз имкониятҳои буҷети ҷумҳурияйӣ хеле ба-ланд аст.

Вазъи масъала - маблағҳои субвенсионӣ барои ҳалли масъалаҳои ҷорӣ (нобаробарии даромаду ҳароҷотҳои буҷетҳои маҳаллӣ) пешниҳод мегарданد. Ин маблағҳо объекти мубоҳисаҳо дар байни мақомотҳои маҳаллии идоракунӣ ва Вазорати молия мебошад. Норасоии асосии ин механизм дар он аст, ки ҳоло субвенсия фаъолиятро дар афзун гардонидани иқтидори андозии минтақаҳо ҳавасманд намегардонад. Дар натиҷа теъдоди минтақаҳои субвенсионӣ зиёд боқӣ мемонад: аз 58 ноҳия 40 ноҳияи ҷумҳурӣ, аз 12 ноҳия 7 ноҳияи тобеи ҷумҳурӣ (ба истиснои Ваҳдат, Роғун, Турсунзода, Ҳисор, Рудакӣ), аз 14 ноҳия 4 ноҳия дар вилояти Суғд (Ашт, Ғонҷӣ, Кӯҳистони Мастҷоҳ, Шаҳристон), аз 24 ноҳия 21 ноҳия дар вилояти Ҳатлон (ба истиснои ноҳияҳои Норак, Сарбанд ва Данғара), ҳамаи 7 ноҳияи ВМҚБ. Ҳиссаи аҳолии минтақаҳои субвенсионӣ дар шумори аҳолии ҷумҳурӣ 45,3% (сатҳи бехатари ҷаҳонӣ 30-40%)-ро ташкил меқунад.

Лекин мушкилотҳои принсипиалиӣ нисбати амалигар-донии Стратегияи баробарсозии рушди минтақаҳо ин маҳдуд будани имкониятҳои молияи давлатӣ, суст буда ҳамгирии фаълият дар байни мақомотҳои марказӣ ва маҳаллии идоракунӣ мебошад.

Солҳои охир дар ҷумҳурӣ амалий намудани сиёсати аз сатҳи ҷумҳурияйӣ ба сатҳи минтақаҳо интиқол додани қисми зиёди ваколатҳо, ки маҳсусан, ба равандҳои иҷтимоӣ таваҷҷуҳи хоса дода мешавад, ба назар мерасад.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Маблағгузории соҳаҳои барои рушди инсонӣ муҳим, мисли тандурустӣ ва маориф, дар ҳачми зиёд (бештар аз 70%) аз ҳисоби буҷети маҳалҳо анҷом дода мешавад. Бинобар ин механизмҳои зиёд намудани даромадҳои дохилии ноҳияҳо, инчунин ташаккул додани сиёсати асосноки минтақавии ба иҷтимоӣ нигаронидашуда, ки нобаробарии минтақаҳоро ҳамвор соҳта, номутаносибии рушдро аз байн мебаранд, хеле муҳим аст.

Самти такмили фаъолият вобаста аст бо:

- ғайримарказонидани дурусти сиёсати минтақавии давлатӣ, ба ҳам алоқаманд намудани ӯҳдадориҳои ҳарочотӣ бо салоҳияти даромади минтақаҳо дар тамоми зинаҳои идоракунии давлатӣ (ҷумҳурӣ, вилоят, ноҳия, ҷамоат);
- беҳтар гардондани банақшагирӣ ва мусоидат ба баланд бардоштани иқтидори андозии минтақаҳо;
- ба баланд бардоштани самаранокии ҳарочотҳои буҷетӣ ҳавасмандиҳо бояд ташкил карда шаванд, аз он ҷумла ба воситай истифодаи индикаторҳои натиҷагирӣ, шаффофияти буҷет ва вазеъ намудани иштироқи аҳолӣ оид ба гирифтани маълумот дар бораи раванди ташаккули буҷет;
- шароитҳо барои баробар кардани иқтидорҳои иқтисодии ноҳияҳо фароҳам оварда шавад. Дар ин самт фишангӣ асосии сиёсати иқтисодӣ, ин татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар ноҳияҳои қафомонда мебошад.

Тағијирот дар механизми пешниҳоди кӯмаки молиявӣ ба минтақаҳо (субвенсияҳо ба буҷетҳои маҳаллӣ аз буҷети ҷумҳуриявӣ) бо роҳи вобаста намудан бо нишондиҳандаҳои иҷтимоӣ рушди минтақаҳо тавассути

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

қонугузорӣ метавонанд тасдиқ гарданд, ба шарти қабули чунин қонунҳо, ба монанди «Қонун дар бораи дастгирии давлатии минтақаҳои бӯхронӣ» ва «Қонун дар бораи минтақаҳои баландкӯҳи ҷумхурӣ».

2. Стратегияи дастгирии рушди минтақаҳои кишвар

Пеш аз ҳама - ин стратегия ба асоснок намудани ҷойгиркуни қувваҳои истеҳсолкунанда, истифодаи самараноки иқтидорҳои ҳар як минтақа, дастгирии истеҳсолотҳои ояндадор ҳамчун «нуктаҳо»-и рушд такя менамояд.

Вазъи масъала – ҳоло дар миқёси шаҳру ноҳияҳои ҷумхурӣ барномаҳои миёнамуддати рушди иҷтимоӣ – иқтисоди таҳия ва амалӣ мегардад. Ин барномаҳо бо шакл ва тарзи ягона бо ҳамгирии фаъолияти мақомотҳои маҳаллии идоракунӣ, соҳибкорони маҳаллӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ таҳия мегарданд. Лекин дар ин раванд ду мушкилот ба мушоҳида мерасад:

- қисмати таҳлилию ояндабинии ин барномаҳо заиф буда дар он механизмҳои таъмини иҷроиши нақшаҳо ва таъмини афзалиятҳои рушд ба таври лозимӣ инъикос нашудааст;
- ҷорабиниҳои дар барномаҳо пешбинишуда бештар характери инертсионӣ дорад ба беҳтар истифода намудани захираҳои мавҷудаи таъмини сифати рушд, таъмини бештари такя ба ҷалби маблағузории дохилӣ нисбатан кам нигаронида шуданд.

Бинобар ин, тарзи таҳияи барномаҳо такмили ҷиддиро талаб менамояд, диққатро ба таҳлили инкишоф бо такя ба имкониятҳои маҳаллӣ – захираҳои меҳнатӣ, қанданиҳои фоиданок, «нуктаҳо»-и самараноки сармоягузории дохилӣ додан лозим аст. Дар баробари ин чунин

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

барномаҳо бештар ба принсипҳои банақшарии индикативӣ бо асоснок намудани талабот ба захираҳои молиявӣ ва механизмҳои афзун гардонидани иқтидори андозӣ бояд такя намоянд.

Дар ҷумҳурӣ раванди ташкил ва инкишофи минтақаҳои озоди иқтисодӣ ҳамчун «нуктаҳои рушд» низ амалӣ шуда истодааст. Вазифагузорӣ шудааст, ки то соли 2015 «Стратегияи рушди минтақаҳои озоди иқтисодӣ то соли 2030» таҳия ва тасдиқ мегардад. Лекин аз сабаби он, ки инфрасохтори минтақаҳои озоди иқтисодӣ ва базаи институтсионалии идораи онҳо дар давраи аввали ташаккулёбӣ қарор доранд, пешбинӣ мешавад, ки таъсири инкишофи минтақаҳои озоди иқтисодӣ ба рушди ноҳияҳои дар гирд буда ва дар маҷмӯъ ба рушди иқтисоди миллӣ бештар дар марҳилаи миёнамуддат (на камтар аз 5 сол) метавонад ҳис карда шавад. Бинобар ин то соли 2020 фаъолиятҳои пай дар ҳам нисбати такмили муҳити сармоягузорӣ ва дастгирии инкишофи фаъолияти соҳибкорӣ, махсусан дар самти ташкили низоми устувории макроиқтисодӣ бо таъмини инкишофи инфрасохторию институтсионалӣ, бояд давом ёбад.

Дар баробари ин, ба инкишофи «нуктаҳо»-и рушд ташкил ва устуворгардонии технопаркҳо метавонад мусоидат намояд. Ҳоло базаи меъёрию ҳуқуқӣ ба ташкил ва амалӣ намудани чунин марказҳои навоварӣ таҳия шуда истодааст. Ва ҳоло диққат ба *механизмҳои фаъолият* дар худуди минтақаҳои калони ҷумҳурӣ, *шаклҳои дастгирии давлатии* онҳо муҳим аст.

Дар маҷмӯъ - мушкилотҳои принсипиалий нисбати амалигардонии Стратегияи дастгирии рушд дар минтақаҳои кишвар вобаста аст бо заиф будани иқтидори институтсионалӣ оид ба чудо намудани афзалиятҳо, мустаҳкам кардани асосҳои иқтисодӣ ва фазои

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

сармоягузорӣ, ҷорӣ намудани банақшагирии индикативӣ, мониторинги фаъолият аст.

Самти такмили фаъолият вобаста аст бо:

- ба Ҳукумат пешниҳод намудани гузоришҳо дар хусуси вазъияти минтақаҳои ҷумҳурӣ ва самтҳои сиёсати минтақавӣ ҳамчун унсури муҳимтарини корӣ бо назардошти таъмини пайвастагӣ байни ташаккули сиёсати минтақавии буҷетӣ, сармоягузорӣ ва иҷтимоии давлат;
- таҳияи Нақшаи инкишоф ва ҷойгиркуни қувваҳои истеҳсолкунанда ба муддати то соли 2030;
- ташкили таҳлили иқлими сармоягузорӣ дар кишвар бо назардошти омили минтақавии инкишоф;
- таъмини таҳия ва дастгирии бизнес-лоиҳаҳои сармоягузорӣ бо такя ба механизмҳои ҳамгирии давлат ва соҳибкорон.

Сиёсати рушди минтақаҳо метавонад танҳо он вақт самаранок бошад, ки агар хусусияти расмӣ надошта бошад. Ин маънои онро дорад, ки таваҷҷӯҳ бояд ба рушди муҳити институционалӣ, баланд бардоштани сифати идоракуни давлатӣ ва ҷамъиятий равона карда шавад.

Ҳоло дар Вазорати рушди иқтисод ва савдои ҷумҳурӣ раёсати Минтақавӣ фаъолият менамояд, ки бештар бо таҳлили ҷорӣ ва мусоидат ба таҳияи барномаҳои инкишофи шаҳру ноҳияҳо машғул мебошад. Лекин иқтидори ин раёsat ба ояндабинии стратегии инкишофи кишвар бо назардошти омили минтақавӣ қодир намебошад.

Бинобар ин, барои бо самарнокии бештар ҳал кардани масъалаҳои марбут нисбат ба устувории иҷтимоӣ – иқтисодии кишвар, таъмини натиҷанокии инкишофи стратегии кишвар, ҳамоҳангозии нақшаҳои соҳавӣ бо

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

имкониятҳои минтақавӣ пешниҳод мегардад, ки дар доираи Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ё Вазорати рушди иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳияи Барномаи инкишофи худудӣ ё минтақавии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба марҳилаҳои дарозмуддат ташкил карда шавад.

Дар ин раванд ба амал баровардани корҳои ояндабинии даразмуддат, ҳамоҳангсозӣ ва санчишию машваратӣ дар тамоми минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамкорӣ бо вазорату кумитаҳои соҳавӣ таъмин бояд шавад.

Ба ин мақомот салоҳиятҳои ҳалли масъалаҳои зерин пешниҳод карда мешавад:

- таҳия ва бо минтақаҳои алоҳида ҳамоҳанг намудани таклифҳо доир ба самтҳои мушаххаси сиёсати минтақавӣ, дар бораи роҳҳои бартараф кардани мушкилоти аз ҳама ҷиддии рушди минтақавии ҷумҳурӣ бо пешниҳоди баъдии онҳо ба Ҳукумат ва Маҷлиси Олий;
- ба Ҳукумат пешниҳод кардани гузоришҳо дар хусуси вазъияти минтақаҳои ҷумҳурӣ ва самтҳои сиёсати минтақавӣ;
- аз санчиш гузаронидани лоиҳаҳои калони минтақавӣ ва байниминтақавӣ;
- коркард ва тасдиқи маводи меъёрию методӣ, ки ба рушди минтақаҳои алоҳида ва барномаҳои даҳлдори минтақавӣ тааллук доранд;
- муайян намудани самтҳои афзалиятнок ва аз санчиш гузаронидани пешниҳодҳои вобаста ба тавсеа додани тадқиқотҳои илмӣ дар соҳаи сиёсати минтақавӣ, ки аз буҷети ҷумҳурияи Ҷумҳурии Тоҷикистон маблағҳои ғайрибуҷетӣ маблағгузорӣ мешаванд.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

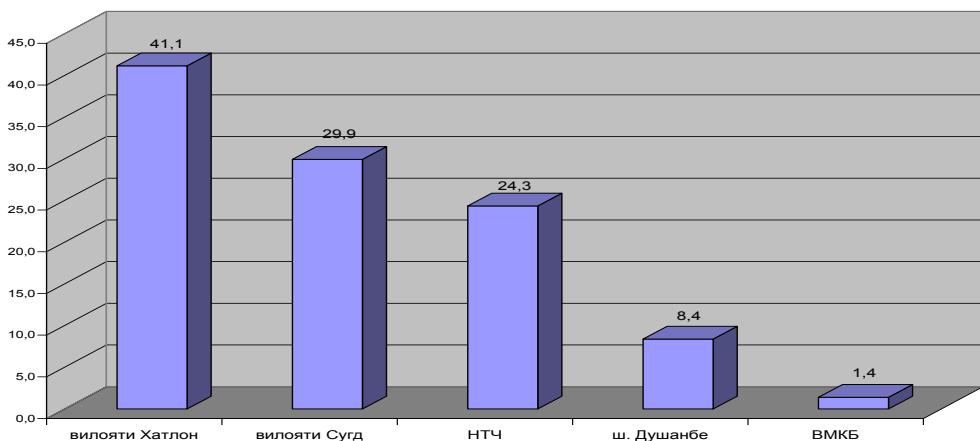
3. Ояндабинӣ ва сенарияҳои инкишоф то соли 2020

3.1. Ояндабинии равандҳои демографӣ то соли 2020 дар миқёси минтақаҳои кишвар нишон медихад, ки:

- афзоиши шумораи захираҳои меҳнатӣ ба ҳисоби миёнасолона ба миқдори 98,7 ҳаз нафар, аз он чумла дар дехот 71 ҳаз. нафар, меафзояд;
- бо суръати нисбатан баланд шумораи захираҳои меҳнатӣ дар вилояти Хатлон меафзояд – ҳар сол таҳминан барои 41,1 ҳазор нафар талабот ба таҳсилоти касбӣ ва ҷойҳои корӣ меафзояд.

Диаграммаи 2

Афзоиши миёнасолонаи шумораи захираҳои меҳнатӣ дар минтақаҳои кишвар дар давоми солҳои 2013-2020, ҳазор нафа

Афзоиши захираҳои меҳнатӣ «равзанаи имкониятҳо» - ро барои афзудани сармояи инсон бунёд менамояд. Бинобар ин ҳоло вазифаи таъмини маълумотнокӣ ва қобилияти рақобатпазирии қувваи корӣ дар мадди аввал бояд истад. Ин маҳсусан нисбати сокинони дехот масъалаи муҳим аст.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРҰЗ

Масъала хеле ҳассос аст боз бо назардошти он, ки дар байни солҳои 2000-2010 (солҳои ба рӯйхатгирии аҳолӣ) ҳиссаи ашхосони маълумоти олий ва миёнаи маҳсус дошта дар шумораи аҳолии шуғлдошта на камтар аз 2% кохиш ёфтааст. Яъне таъмини дастрасии маълумотнокии қасбии на танҳо ҷавонон, балки ашхосони нисбатан қалонсолттар низ зарур мегардад.

Агар фарогирии аҳолӣ, аз он ҷумла сокинони деҳот бо таҳсилотӣ қасбӣ ва сифати таҳсилот ба таври назаррас беҳтар нагардад, он гоҳ имкониятҳои такя ба истифодаи технологияҳои муосир, навовариҳо низ хеле маҳдуд мегардад, болоравии рақобатпазирии қишвар ғайриимкон мегардад.

Дар баробари ин бо мақсади паст кардани фишори омили демографӣ зарурат пеш меояд, ки истеҳсолоти меҳнатталаб, шуғли ғайрикишоварзӣ дар деҳот вусъат дода шавад. Ин бештар бо таъмини ҳамгирои инкишифӣ соҳаи қишоварзӣ бо саноатҳои сабук ва ҳӯрока вобастааст.

Зимнан ояндабинии демографӣ ҳамчун унсури асосии сенарияҳои рушди иқтисодӣ, соҳаҳо ва минтақаҳо дар доираи амалигардонии сиёсати иқтисодии минтақавӣ бояд хизмат намояд. Дар сурати истифодаи равияи муносиб ояндабинии демографӣ метавонад бисёр маълумоти муфидро барои таҳияи сиёsatҳои қўтоҳмуҳлат ва дарозмуддати иқтисодӣ, меҳнат ва иҷтимоӣ дастрас намояд.

3.2. Ояндабинии воридотҳои андозӣ ба буҷетҳои маҳаллӣ нишон медихад, ки:

- агар то соли 2020 суръатҳои миёнаи рушди Маҷмӯи маҳсулоти минтақавӣ на пасттар аз 6,3% солона таъмин гардад, он гоҳ даромадҳои андозӣ ба маҷмӯи

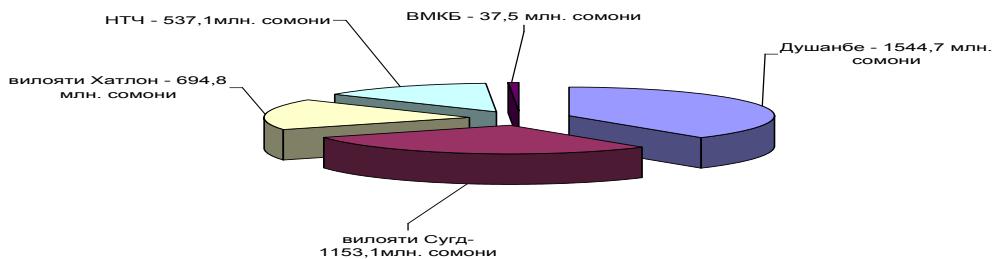
ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

бучетҳои маҳаллӣ дар ҳаҷми 72% афзуда тақрибан 4 млрд. сомониро ташкил менамоянд;

- агар тамоюлҳои рушд дар минтақаҳои кишвар қуллан тағйир наёбад, он гоҳ воридотҳои андозӣ ба бучети ш. Душанбе зиёда аз 1,5 млрд. сомониро ташкил менамояд (диаграмма 3).

Диаграмма 3

Ҳаҷми воридотҳои андозӣ ба бучетҳои маҳаллӣ дар соли 2020

- дар баробари ин, ба 1% афзоиши воридотҳои андозӣ ба бучетҳои маҳаллӣ имконият медиҳад, ки ҳаҷми истеҳсоли Маҷмӯи маҳсулоти минтақавӣ ба ҳисоби миёна 12% (бо нарҳҳои ҷорӣ) афзун гардад, аз он ҷумла дар Душанбе – 8%, вилояти Суғд тақрибан 11%, НТҶ – 13%, БМКБ- 19%, вилояти Ҳатлон - 23%. Дар натиҷа, саҳми минтақаҳо дар таъмини рушди устувори иқтисоди миллӣ ба воситаи такмили иқтидори андозӣ метавонад афзун гардад.

Нақшаҳою пешӯихои оянда вобастаанд бо таъмини ҳалли вазифаи мувофиқати ҳаҷми бучети минтақаҳо ба миқёси вазифаҳои ҳалталаби иҷтимоию иқтисодӣ мебошад. Дар назар аст, ки барои ҳалли ин вазифа диққат на танҳо ба афзоиши маблағгузорӣ, балки ба азnavсозии

системавӣ, ки тағиироти институтсионалии алоқамандро дар соҳаҳо ва минтақаҳои ҷумҳурӣ пеш менамояд, дода мешавад.

Дар ин самт диққат ба таҳлил ва ояндабинии иқтидори андозии минтақаҳо, дар пайваста бо равандҳои иқтисодию иҷтимоӣ ва сармоягузорӣ хеле муҳим мегардад.

3.3. Сенарияҳои имконпазари рушди ҷумҳурӣ бо назардошти омили минтақавии инкишоф

Сенарияи 1 - инкишофи инерсионӣ бе такмили куллии механизмҳои мавҷудаи танзими рушди минтақаҳо

Дар доираи сиёсати минтақавӣ дар баробари механизми пешниҳоди кӯмаки молиявӣ ҷорабиниҳои мушаххас бо назардошти афзалиятҳои миллии рушд амалӣ мешаванд.

Дар ин раванд дар натиҷаи амалӣ намудани лоиҳаҳои инфрасоҳторӣ, аз он ҷумла барои такмили низоми нақлиёт, объёрии замин тақон ба инкишофи минтақаҳои алоҳида дода мешавад.

Сиёсати минтақавӣ бештар барои ҳалли мушкилотҳои ҷорӣ равона шуда ҳалли масъалаи таъмини «ҷаҳиши»-и сифатӣ дар рушд ба марҳилаҳои ояндаи инкишоф мононда мешаванд.

Фарқиятҳо дар сатҳи инкишофи минтақаҳо метавонанд паст нашаванд, зоро ки ҳавасмандии маҳаллӣ дар рушд таъмин намегардад – механизми пешниҳоди кӯмаки молиявӣ, тарзи таҳияи барномаҳои инкишофи минтақаҳо, иқтидори мақомотҳои маҳаллии идоракунӣ тағиир наёфтааст.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Дар ин сенарий эҳтимолияти чунин хатарҳо бокӣ мемонад:

- устуворгардонии саҳми минтақаҳо дар рушди Маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ (на камтар аз 7% солона), ҳалли мушкилотҳои буҷетӣ (таъмини мувофиқати ҳаҷми буҷети давлатӣ бо миқёси вазифаҳои ҳалталаби иҷтимоӣ) душвор мегардад;
- мушкилоти баробарсозии инкишофи иҷтимоии минтақаҳо бокӣ монда, вобастагии бештари буҷети ноҳияҳо аз пешниҳоди кӯмаки молиявӣ нигоҳ дошта мешавад. Минимум 6% ҳароҷотҳои буҷети ҷумҳуриявӣ, ки ҳамчун кӯмаки молиявӣ пешниҳод мешавад, бо самаранокии нисбатан паст сарф мегардад;
- самаранокии истифодаи иқтидорҳои мавҷудаи захираҳои табиию меҳнатӣ, натиҷанокии ислоҳотҳои иқтисодӣ дар шаҳру ноҳияҳо ноустувор бокӣ мемонад;
- барои бартараф намудани мушкилоти номувофиқати иқтидори институционалӣ дар маҳалҳо ва ҳалли масъалаҳои таъмини қобилияти рақобатпазирӣ минтақаҳо, баланд намудани сатҳи зиндагонии аҳолӣ муддат ва маблағи зиёдтар лозим мегардад.

Бо назардошти чунин хатарҳо инкишофт аз рӯи ин сенарий таъмини сифати рушд, самаранокии истифодаи имкониятҳоро душвор мегардонад.

Сенарияи 2 – инкишофт бо такмили механизмҳои мавҷудаи танзими рушди минтақаҳо

Сиёсати минтақавӣ узви асосии ислоҳотҳои иқтисодӣ мегардад. Ба ивази механизми бевоситаи таъсир ба рушди

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

минтақаҳо низоми таҳияи ҳавасмандиҳо (стимул) барои рушди минтақаҳо истифода мешавад.

Мавқеъи мақомотҳои марказӣ бештар бо такмили низоми инфрасохторӣ ва инситутсионалӣ вобаста мешавад. Низоми пешниҳоди кӯмаки молиявӣ бо натиҷанокии интизоришаванд ашёи ташаккули ҳавасмандиҳо барои рушд мусоидат менамояд. Самти кӯшишҳои макомотҳои маҳаллии идоракунӣ тағиیر меёбад – аз таъмини гирифтани кӯмаки молиявӣ ба самаранок истифода намудани захираҳо.

Самтҳои зарурии фаъолият бо мақсади “баробарсозӣ” ва “дастгирии рушд”-и минтақаҳо дар доираи чунин сенарий:

- дар ислоҳотҳои иқтисодӣ инъикос намудани омили минтақавии рушд;
- ташкили таҳия ва амалигардонии Стратегияи худудии инкишофи Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- таҳияи низоми таҳлил ва ояндабинии миёнамуддати инкишофи минтақаҳои ҷумҳурӣ бо таҳияи сенарияҳои имконпазири рушд;
- ташкили низоми гурӯҳбандии шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ аз рӯи сатҳи инкишоф, ҷудо намудани минтақаҳои дар вазъи бӯхронӣ буда бо такя ба омилҳои иҷтимоии рушд;
- дикқат ба сиёсати иҷтимоӣ бо таъмини дастрасии баробар ба хизматҳои соҳаи маорифу тандурустӣ;
- такмили низоми пешниҳоди кӯмаки молиявӣ ба буҷети шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ;
- устуворгардонии иқтидори мақомотҳои идоракунии маҳаллӣ бо таъмини ҳамоҳангсозии фаъолият бо мақомотҳои марказии идоракунӣ.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Дар ин вариант таъмини ичрои чунин афзалиятҳо муҳим мегардад:

- ташаккули каркаси миллии «нуктаҳои рушд»-маҷмӯи шаҳру ноҳияҳо, ки байни худ пайвандбуда роли локомотиви рушдро ичро мекунанд. Ин минтақаҳо дар Стратегияи рушди ҳудудии Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд инъикоси худро ёбанд;
- ташаккули зернизоми минтақавӣ дар низоми миллии навовариҳо бо асосноки намудани ҷойгиркуни таҳсилоти содиротӣ ва воридотивозкунанда, дастигирӣ инкишофи кластерҳо – таҳлили имконияти ташаккул ва идораи кластерҳои истеҳсолӣ;
- такмили низоми минтақавии шуғл- ояндабинии таълабот ва таклифот дар бозори меҳнат, мусоидат ба баланд намудани сифати қувваи корӣ;
- баланд намудани сифати идоракунӣ дар минтақаҳо, пеш аз ҳама нисбати самаранокии истифодаи маблағҳои буҷетӣ – ташкили ҳавасмандиҳо дар банақшагирии стратегӣ, ташкил ва ояндабинии инкишофи минтақаҳо, такмили низоми дастигирӣ ва пешниҳоди қӯмаки молиявӣ.

Натиҷаҳои имконпазири чунин сенарияи инкишофт:

- такя ба имконияту афзалиятҳои дохилий самаранокии инкишофи иқтисоди миллӣ-ро афзун мегардонад;
- ташаккули «маҳалҳо»и рушд устувории кишварро, аз он ҷумла устувории сиёсиро таъмин менамояд;

- мушкилоти нобаробарии рушди иҷтимоии минтақаҳо бартараф карда мешавад.

Барои амалӣ шудани ин варианти инкишоф на танҳо ҳаритаи пайдарҳамӣ ва вобастагии ҷорабинихо бояд асоснок карда шавад, балки шартҳои муайяни амал бояд риоя карда шаванд:

- асоснок намудани мақсад, вазифаҳо, принсипҳо ва механизмҳои амалӣ намудани сиёсати минтақавӣ;
- ҳамоҳангсозии ҷанбаҳои алоҳидаи сиёсати иқтисодӣ (маҳсусан байни сиёсати буҷетӣ, пулию қарзӣ, сармоягузорӣ).

ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ РЕГИОНОВ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Ф.М. МУМИНОВА,

Заместитель председателя Центра стратегических исследований при Президенте Республики Таджикистан

734025, Республика Таджикистан, г. Душанбе, проспект Рудаки 40,

Тел.; (+992 37) 227 81 97, (+992) 907 7 18 80,

e-mail; FMuminova@mts.tj

В статье с использованием фактов, и статистических данных проводится анализ основных результатов развития регионов страны на период с 2006-2012 гг.

Описывается значение стратегии «уравнения» и «содействия развитию» в рамках экономической политики регионов.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

на на период до 2020 года. Даны оценка ожиданиям прогнозирования развития национальной экономики.

Ключевые слова: развитие регионов, региональная политика, стратегия уравнивания, кризисные районы, финансовая помощь, среднесрочные программы, центральные органы, содействие развитию, качество управления в регионах

This paper evaluated the results of development of regions for 2006 to 2012, the directions of the development of the assessment system both at the country and regional levels of the Tajikistan.

The peculiarities of the implementation of the strategy of "alignment" and "points of growth" in the framework of regional economic policy. Defined expectations and prospects of development of the national economy by 2020, taking into account the factor of regional development.

Key words: regional development, regional policy, strategy alignment, crisis regions, financial assistance, long-term programs, central government, the quality of management at the regional level ..

УДК 336.126(575.3)

**РАЗВИТИЕ ПРОЦЕССА ПРИМЕНЕНИЯ
НАЛОГОВО-БЮДЖЕТНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ
РЕГУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ
РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН**

ЭЛНАЗАРОВ Д.

Начальник отдела межбюджетных отношений главного
управления государственного бюджета Министерства
финансов Республики Таджикистан

734025, Таджикистан, г. Душанбе
г. Душанбе, пр. Ак. Раджабовых, 3.
тел.: (+992 37) 221 32 24

В статье анализируется процесс развития бюджетных инструментов в Республике Таджикистан за годы независимости. При этом уделяется внимание направленности бюджетной политики страны.

Ключевые слова: бюджет, налоги, дефицит бюджета.

Вопросы выработки системы мер по бюджетно-налоговому регулированию традиционно являются предметом острых дискуссий практически для любой страны.

Фундаментом успешной бюджетной политики является не просто формальное устранение бюджетного дефицита, а разрешение порождающих его проблем посредством формирования благоприятной инвестиционной и конкурентной среды, снятия препятствий для повышения экономической активности хозяйствующих субъектов. При этом осуществляется комплекс мероприятий, которые, с

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

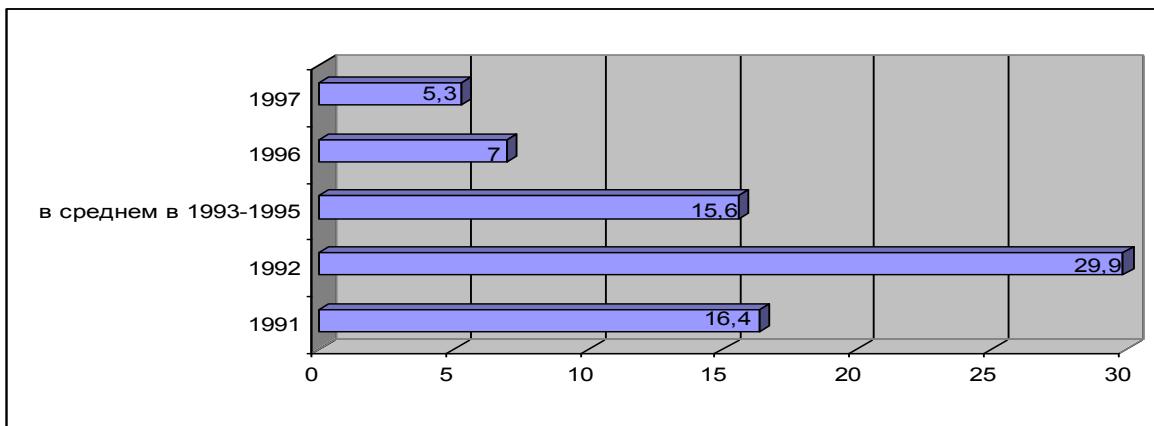
одной стороны, стимулировали бы приток денежных ресурсов в госбюджет, а с другой, создавали бы предпосылки для постепенного сокращения государственных расходов путем передачи рынку тех секторов национального хозяйства, которые могут функционировать более эффективно без государственного вмешательства.

Формирование бюджетно – налоговой политики в республике. После провозглашения государственной независимости Республика Таджикистан столкнулась с большими трудностями, связанными, с одной стороны , с разрывом хозяйственных связей между предприятиями, потерей традиционных рынков сбыта, острой нехваткой финансовых ресурсов, а с другой – политическим противостоянием и гражданской войной. И в результате спад в экономике вызвал в начале и середине 1990-х годов появление новых проблем: государственной поддержки отдельных групп населения, решения неожиданных задач, концентрации усилий на новых направлениях деятельности. В большинстве своем они требовали увеличения расходов, принятия новых программ, диктовали необходимость признания новых обязательств.

Бюджет был дефицитным, а инфляция, обесценивая прежние обязательства, не способствовала решению самих проблем, на которые направлялись бюджетные средства, поэтому драматизм ситуации в сфере государственных финансов от этого только усугублялся – средства все более распылялись, не давая адекватной отдачи.

В первой половине 90-х гг. дефицит бюджета республики превышал пороговый уровень (3% к ВВП) в несколько раз. При этом размеры дефицита бюджета коррелируют с масштабами денежной эмиссии и темпами инфляции.

Рисунок 1.
Дефицит бюджета Республики Таджикистан, в % к ВВП

Источник: Илларионов А. Финансовая стабилизация в республиках бывшего СССР//Вопросы экономики, 1996, №2, с. 71; Данные Министерства финансов Республики Таджикистан

Поэтому правительство приоритетом бюджетной политики считало сокращение бюджетного дефицита путем увеличения доходов, сокращения расходов и привлечения кредитов.

В разные периоды развития экономики республики применялись различные способы решения проблемы дефицита бюджета:

- в первой половине 1990-х годов огромный дефицит бюджета почти полностью финансировался кредитами Национального банка, что подстегивало инфляцию, которая в 1995 году достигла 2100 процентов. Лишь в 1998 году было прекращено применение данного способа снижение дефицита.
- в последующие годы (во второй половине 90-х годов) проблема дефицита бюджета решалась, в том числе сокращением общей суммы государственных расходов.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

дов в реальном выражении (сократились субсидии на хлебопродукты, которые в 1995 году составляли почти 10 процентов ВВП; расходы на заработную плату).

На начальном этапе переходного периода значительное сокращение государственных субсидий на потребительские товары, а также сокращение капиталовложений и дотаций нерентабельным предприятиям позволило сэкономить значительные бюджетные средства. Отказ от субсидирования потребительских товаров сопровождался созданием адресной системы выплаты пособий.

В последующие годы проблема дефицита бюджета еще раз обострилась в условиях влияния мирового финансового кризиса. В целях смягчения последствий мирового финансового кризиса Правительство Республики Таджикистан внесло корректировки в бюджет по отдельным источникам доходов в течение первого полугодия 2009 года. В частности, был принят Закон Республики Таджикистан «О внесении изменений в Налоговый Кодекс Республики Таджикистан» от 19 мая 2009 г. (№525), где в целях государственной финансовой поддержки и повышения экономического потенциала отечественных товаропроизводителей и экспортёров и укрепления финансового состояния промышленных предприятий путём снижения налогового бремени были снижены ставки по налогу на прибыль (для коммерческих банков и прочих юридических лиц) и НДС (с 20% до 18%), а также повышен порог для перехода на упрощённую систему налогообложения.

Относительно исполнения расходной части бюджета Правительство Республики Таджикистан приняло решение о сокращении в основном, капитальных расходов. В целом утверждённый государственный бюджет был сокращён на 9.7% в связи с прогнозируемым сокращением

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

доходов на 10% в течение 2009 г., при сохранении всех социальных программ и трансфертов дотационным районам республики в первоначальном виде

В настоящее время достигается положительная тенденция превышения доходов бюджета над его расходами. В 2012 году показатель профицита Государственного бюджета составил 1,7% к ВВП.

И на протяжении всего периода развивались инструменты регулирующие бюджетные процессы:

- в процессе формирования бюджетной политики в 1996 году был принят Закон «О бюджетном устройстве и бюджетном процессе Республики Таджикистан, в рамках которого были определены взаимоотношения республиканского и местных бюджетов в части разграничения доходов и расходов между ними. Кроме того, были консолидированы в государственный бюджет средства Фонда социальной защиты и Дорожного фонда, начата работа по ликвидации внебюджетных фондов отраслевых министерств и ведомств. В целях укрепления Государственного бюджета и увеличения его доходов законодательно был оформлен и введен налог с продаж на хлопок-волокно и алюминий. И налог с продаж стал одним из крупных источников доходов бюджета.
- с 1 января 1998 года для финансовой стабилизации деятельности предприятий и организаций были снижены ставки налога на прибыль с 40% до 30%, отчисления в Фонд социальной защиты с 38% до 30%, а в дальнейшем до 25%, уменьшены ставки отчислений в Дорожный фонд на 50%.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

- С 1999 года был введен в действие Налоговый кодекс, что до некоторой степени упорядочил систему налогообложения республики. В последующие годы работа над Налоговым кодексом продолжалась. И сейчас уже действует Новый Налоговый кодекс принятый в 2012 году.
- На новую бюджетную классификацию доходов и расходов, определяющую структуру по функциональному и экономическому принципам был осуществлен переход в 2000 году. С 2009 года была введена ведомственная классификация расходов.
- В 2001 году впервые был принят Государственный бюджет на среднесрочный период до 2003 года. И сейчас ежегодно формируется бюджет на последующие три года.

С началом внедрения Среднесрочных программ государственных расходов, начиная с 2007 бюджетного года непосредственно в объем государственного бюджета включены средства Программы государственных инвестиций, Государственного кредита, Спецсредства бюджетных организаций. Эти средства до 2007 года рассматривались параллельно с бюджетными средствами, не вносились в общий объем средств государственного бюджета.

Данные преобразования были вызваны стремлением обеспечения, с одной стороны, большей прозрачности и единой подотчетности для всех финансовых потоков, с другой стороны, проведения единой политики по поддержке реализации выделенных отраслевых приоритетов.

В целом, перед бюджетно –налоговой политикой республики стоит триединая задача - выработка и реализация подходов по формированию основных доходных источников, определение приоритетов в финансировании

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

государственных расходов и регулирование дефицита бюджета.

Формирование доходов и расходов государственного бюджета. Размеры государственного бюджета определяют финансовые возможности страны. Большая часть доходов бюджета республики пополняется за счет налоговых поступлений.

За период с 2007-2012 гг общий объем доходов бюджета вырос в 2,6 раз.

Проведенный анализ структурных изменений в составе налоговых доходов бюджетной системы позволяет сделать следующие обобщенные выводы:

- не усиливается роль налогов на прибыль и доходы как основного финансового источника финансирования расходов государственного бюджета республики;
- не происходит снижение фискального потенциала налога на добавленную стоимость.

В связи с этим важно создать условия для увеличения роли налогов на прибыль и доходы в качестве стратегического источника финансирования расходов бюджетной системы на ближайшую и среднесрочную перспективу.

Налоговый потенциал в экономике в первую очередь зависит не от размеров налоговых ставок, а от объемов и структуры налогооблагаемой базы. В связи с этим важно установление таких правил расчета налогооблагаемой базы, при которых инвестиции в производство и производительное накопление граждан и предприятий фактически полностью освобождается от налогообложения.

Но, в целом, важно учитывать, что основой налоговой политики является обеспечение необходимых объемов

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

финансирования государственных расходов с одновременным обеспечением максимально возможного уровня нейтральности налоговой системы, т.е. минимизации ее влияния на экономическое поведение налогоплательщиков.

Социальные отрасли и топливно – энергетический комплекс остаются приоритетными отраслями-получателями бюджетных и донорских средств в течение последних лет. При этом спецсредства в большей степени формируются и расходуются в социальной сфере, в тоже время госкредиты преимущественно вложены в развитие топливно – энергетического комплекса и сектора транспорта и коммуникаций.

В целом политика расходов направлена на взаимную увязку бюджетной и инвестиционной политики страны. Если бюджетные средства в большей степени сосредоточены на поддержание и укрепление системы оказания базовых общественных услуг с целью улучшения человеческого капитала и борьбы с бедностью, особенно посредством усовершенствования системы образовательных и медицинских услуг, системы социального обеспечения населения; то инвестиционные средства в большей степени направлены на укрепление инфраструктуры, развитие институционального потенциала.

Для обеспечения устойчивого экономического роста требуется относительно большая активизация инвестиционных процессов. В условиях ограниченности бюджетных средств важно создать условия конкуренции для проектов финансируемых с привлечением бюджетных средств. Кроме того, должна быть сделана ставка на оценку эффективности использования бюджетных средств.

Такой переход предполагает решение двух непростых задач. Во-первых, переход к новым формам финансового обеспечения предоставления государственных услуг. Во-вторых, внедрение методов формирования бюджета, ориентированного на результат. Решение первой задачи ориентировано на использование нормативов минимально необходимого финансирования предоставления государственных услуг вместо нормативов содержания сети учреждений социальной сферы.

По сути, это означает переход к подушевому финансированию социальных услуг, ориентированных на достижение определенных количественно выраженных результатов. Этот переход требует длительного адаптационного периода и к настоящему времени еще не завершен. Принципы подушевого финансирования уже внедряются в системе образования и здравоохранения республики.

И сейчас предстоит внедрить современные методы оценки эффективности бюджетных расходов с точки зрения конечных целей социально-экономической политики, соизмерения с этими целями достигнутых результатов, а также процедуры оценки последствий этих действий.

Межбюджетные отношения как механизм регулирования связаны:

1) С обоснованием пропорций распределения налоговых поступлений по уровням бюджетной системы. В отношении отдельных видов общегосударственных налогов принято разделение поступлений по уровням бюджетной системы. В настоящее время в распоряжении бюджетов районов ГБАО, Хатлонской области, РРП остаются почти все налоговые отчисления по общегосударственным налогам. В настоящее время только по г. Душанбе, г. Турсунзаде, Гиссар, Вахдат, Рогун и Согдийской области

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

предусматривается пропорция распределения налоговых отчислений по некоторым общегосударственным налогам между республиканским и соответствующими местными бюджетами.

С финансовой помощью (субвенций) бюджетам регионов, т.е. выделением средств из республиканского бюджета в качестве финансовой помощи местным бюджетам. Недостаток налоговых поступлений для покрытия бюджетных расходов регионов республики покрывается за счет предоставления субвенций. За период с 2007-2012 гг объем субвенционных средств увеличился в 2,7 раз. В большей степени субвенционные платежи занимают значительный удельный вес в бюджетах ГБАО и районов Раштской зоны.

В самом процессе определения возможности предоставления финансовой помощи - субвенций из вышестоящего бюджета (для области – республиканский бюджет, для района областной бюджет) местным бюджетам конкретных регионов республики есть элемент политики. Так как до начала финансового года необходимо решить бюджету какого региона и в каком объеме предоставить финансовую помощь.

Важно отметить, что деятельность в последние годы направлена на снижение доли субвенционных платежей в общем объеме расходов республиканского бюджета.

В наименьшей степени зависят от республиканского бюджета районы с относительно диверсифицированной структурой хозяйства и высоким уровнем развития сферы услуг, в наибольшей степени – сельские районы с почти полным отсутствием промышленных производств.

Для уменьшения потребности в дотационных вливаниях, повышения заинтересованности в самозарабатывании

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

бюджетных средств необходимо в первую очередь увеличить собственные доходы местных бюджетов.

Обоснование перспектив. В ближайшие 2-3 года принципиальными задачами фискальной политики являются: проведение налоговой реформы, сокращение неэффективных бюджетных расходов и увеличение социальных расходов, важных в аспекте стимулирования экономического роста (на науку, образование, медицину). Решить эти задачи без значительных социально-политических издержек можно лишь при условии поддержания определенного уровня финансирования бюджетной сферы.

Для повышения эффективности функционирования бюджетной системы и системы государственного управления в соответствии со Стратегией реформирования системы государственного управления, а также среднесрочной программой государственных расходов, предусматривается в первую очередь усовершенствовать действующую законодательную базу, в том числе:

- пересмотреть бюджетные и финансовые правила, инструкции, соответствующие новому закону;
- принять Закон о межбюджетных финансах.
- Для увеличения бюджетных доходов будут предприняты следующие шаги:
 - модифицирована система прогнозирования доходов;
 - усовершенствована система администрирования налогов;
 - пересмотрена и усовершенствована налоговая система в направлении сокращения количества налогов и упрощения налоговых ставок.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Совершенствование институциональной организации бюджетной системы будет осуществляться в первую очередь за счет:

- совершенствования среднесрочного планирования и прогнозирования макроэкономических показателей, доходов и расходов бюджета;
- внешнего аудита исполнения бюджета;
- модернизации и совершенствования системы казначейства;
- совершенствования межбюджетных отношений и их рационализации.

Поскольку целью бюджетной политики, как и любой другой, является конкретный результат, возможно более весомый, чем сейчас, или такой, который способствует улучшению, развитию и повышению эффективности процесса или конечного результата, многие страны сейчас стали использовать методы программного бюджетирования, ориентированные на результат. Применение схем и методик программного бюджетирования также начинается и в Республике Таджикистан. Постановлением Правительства РТ от 7 сентября 2006 года начиная с формирования бюджета на 2008 год поэтапно внедряется Среднесрочная программа государственных расходов. Характерными чертами такой схемы и методики формирования бюджета являются:

- разработка и представление показателей бюджета не только на следующий финансовый год, а на три последующих года;

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

- основой для расчета бюджетных показателей служит макроэкономическая оценка развития экономики в среднесрочной перспективе;
- обоснование расходов бюджетных средств базируется на анализе результативности программы, в том числе эффективности расходов;
- расходы формируются в разрезе программ с установлением индикаторов их выполнения.

Среднесрочное бюджетное планирование направлено на повышение эффективности государственных расходов путем формирования многолетней основы для обеспечения преемственности между отраслевой политикой, стратегией и ресурсными возможностями.

Предполагается, что к 2018 году:

- Правительство Республики Таджикистан полностью внедрит СПГР. Национальные стратегии будут осуществляться через отраслевые стратегии с четко обозначенными целями, бюджетами и системами мониторинга. Будут устанавливаться надежные агрегированные и отраслевые потолки расходов. Отраслевые министерства будут представлять бюджеты, в которых затраты на все программы будут рассчитываться исходя из ожидаемых результатов. Годовой бюджет и Среднесрочная программа государственных расходов будет интегрирована. Будут запущены пилотные проекты программного и основанного на результатах бюджетирования.
- руководство бюджетных организаций (БО) будет отвечать за надлежащее исполнение своих бюджетов и за результаты, которые будут достигнуты в рамках полученных средств. Бюджетные организации будут

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

иметь определенную автономию, позволяющую им перераспределять средства по статьям бюджета. Увеличившаяся ответственность бюджетных организаций будет сбалансирована эффективной системой внутреннего контроля. Внутренний аудит будет продолжать представлять рекомендации по совершенствованию процессов управления БО.

- в распоряжении у Правительства Республики Таджикистан будет функциональная информационная система управления финансами (ИСУФ), которая будет охватывать функции Казначейского исполнения бюджета по всей стране, включая функции планирования и контроля за обязательствами и т.д. Процессы обмена и предоставления данных будут автоматизированы и будут включать в дополнение к основным функциям Казначейства вспомогательные модули для управления процессом начисления заработной платы и управления доходами.
- структура бухгалтерского учета бюджетных организаций будет максимально приближена к международным стандартам бухгалтерского учета для государственного сектора по методу начисления. Годовые финансовые отчеты будут составляться своевременно и проверяться независимым органом внешнего аудита, представляющим аудиторское заключение в Парламент Республики Таджикистан. Годовые отчеты и отчеты органа внешнего аудита будут активно обсуждаться в Парламенте Республики Таджикистан. Все бюджетные документы будут доступны общественности в электронных версиях и будут обсуждаться в СМИ.

**DEVELOPMENT PROCESS OF TAX - BUDGET
MANAGEMENT TOOLS OF ECONOMIC
DEVELOPMENT OF TAJIKISTAN**

Elnazarov D.

Head of the department of the local budget chief management of the state budget of the Ministry of Finance of the Republic of Tajikistan

The paper analyzes the process of budgetary instruments in the Republic of Tajikistan independence. Attention is paid to the orientation of fiscal policy.

Keywords: budget, taxes, the budget deficit.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

УДК 338.2(575.3)

ДАСТОВАРД ВА САМТХОИ ТАЪМИНИ РУШДИ ИҚТИСОДИИ ҶУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН

Ф.М. МУМИНОВА

муовини Раиси Маркази тадқиқоти стратегии
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе,
хиёбони Рӯдакӣ 40,
тел.: (+992 37) 227 81-97, (+992)907 72 18 80,
E-mail:FMuminova@mts.tj

Т.Д. БАРОТОВ

Сардори раёсати тадқиқоти масъалаҳои соҳибкорӣ
ва инкишофи бахши хусусии Маркази тадқиқоти
стратегии
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе,
хиёбони Рӯдакӣ 40,
тел.: (+992 37) 227 - 54-77, (+992)907 82 00 74,
E-mail:TBarotov@mts.tj

А.И. ОДИНАЕВ

Мутахассиси пешбари раёсати тадқиқоти масъалаҳои
соҳавии Маркази тадқиқоти стратегии назди Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон

734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе,
хиёбони Рӯдакӣ 40,
тел.: (+992 37) 227 - 15- 83, (+992)988 55 26 90

Дар гузории кӯшиши муаррифии натиҷаҳои инкишофи иқтисоди ҷумҳурӣ дар давоми истиқлолият амалӣ шуда самтҳои такмили механизмҳои танзими рушд асоснок шуданд.

Калимаҳои қалидӣ: рушди ММД, сатҳи зиндагии мардум, сиёсати буҷетии қишвар, маблаггузорӣ, сиёсати пулию қарзӣ, **низоми бонкӣ**, сармоягузорӣ, рушди соҳаҳои воқеъии иқтисодиёт, рушди минтақаҳо

Дастовардҳои инкишоф. Бо таъмини соҳибистиклолият Ҷумҳурии Тоҷикистон қадамҳои нахустини худро ба рушди устувори иқтисоди миллӣ ва беҳтар кардани сатҳи зиндагии ҳалқ дар заминаи татбиқ ва инкишофи механизмҳои иқтисоди бозорӣ-ро оғоз намуд. Марҳилаи ибтидоии амалӣ намудани ислоҳоти иқтисодӣ асосан ба ташкили асосҳои ҳуқуқии низоми нави иқтисодӣ, ташаккул ва такмили давлатдорӣ, қолабшикани тафаккури кӯҳна равона гардида буд.

Лекин гузариш ба иқтисоди бозорӣ дар шароити басо душвор сар шуд. Дар натиҷаи канда шудани робитаҳои ҳоҷагидорӣ бо ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ фаъолияти корхонаҳои маҳаллӣ коҳиш ёфт, сатҳи баланди бекорӣ ва таваррум ба паст шудани сатҳи зиндагонии аҳолӣ ва тезу тунд шудани мушкилоти камбизоатӣ таъсир расониданд. Дар баробари ин ноустувории сиёсӣ ва ҷанги шаҳрвандӣ монеаи ҷиддӣ барои гузаронидани ислоҳотҳо гашт, ба фазои сармоягузории қишвар ҳалал расонд. Дар натиҷаи ҷанги шаҳрвандӣ ба иқтисодиёти қишвар зарари қалоне расонида шуд, ки бештар аз 10 млрд. доллари амрикӣ баҳогузорӣ мешавад - ин 105 маротиба зиёдтар аст аз буҷети соли 1995, ки ҳамагӣ қарib 95 млн. долларро ташкил мекард.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Дар натиҷа дар давраи аз соли 1991 то соли 1996 Маҷмӯи маҳсулоти дохилии чумхурӣ ба 67,4% коҳиш ёфт. Дар ин давра истеҳсоли маҷмӯи маҳсулоти кишоварзӣ 52,8% кам гардида, таназзул дар истеҳсолоти саноатӣ 65,8%-ро ташкил дод. Қарзҳои берунӣ ва дохилӣ босуръат афзоиш ёфтанд, дар бозори истеъмолӣ маводи ҳӯрока ва молҳои аввалиндарачаи ниёзи мардум намерасид.

Бо мақсади аз ин ҳолат ҳарчи зудтар баровардани иқтисодиёти миллӣ Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон Барномаи комплексии дигаргунсозиҳои иқтисодиро барои солҳои 1995-2000 таҳия ва қабул намуд. Ин барнома ба озодкунии нарҳи ҳамаи молу маҳсулот ва хизматрасониҳо, озодкунии савдои хориҷӣ, вусъат додани ислоҳоти воқеии соҳаи кишоварзӣ, бахши молиявию бонкӣ, хусусигардонии моликияти давлатӣ ташаккули заминаҳои ҳуқуқии иқтисоди бозорӣ равона гардида буд. Дар баробари ин тақсим намудани 75 ҳазор гектар замин ба мардум аз ҷумлаи ҷорабиниҳое буд, ки аҳолиро аз ҳатари гурӯснагӣ раҳӣ бахшид. Ҳамаи ин имкон дод, ки аз соли 1997 сар карда болоравии иқтисодиёт таъмин карда шавад. Агар дар соли 1997 афзоиши маҷмӯи маҳсулоти дохилии кишвар 1,7 фоизро ташкил карда бошад, пас дар муддати солҳои 2000 - 2006 ба ҳисоби миёна то 9,1 фоиз расонида шуд.

Дар соли 2000 бо мақсади баланд бардоштани сатҳи зиндагонии аҳолӣ ва ҳалли масъалаҳои иҷтимоию иқтисоди таҳияи яқумин ҳӯҷҷати Стратегияи паст карданни сатҳи камбизоатӣ ташкил карда шуд. Ба даст овардани мақсадҳои паст кардани сатҳи камбизоатӣ бо дарназардошти иқтисодиёти воқеъӣ самти афзалиятноки фаъолияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон эълон гардид. Сониян боз ду Стратегияи паст кардани сатҳи камбизоатӣ – барои солҳои 2007-2009 ва 2010-2012 таҳия ва амалӣ шуд.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Муваффақ гардидани суботи макроиктисодӣ имконият дод, ки сатҳи камбизоатии аҳолӣ аз 81% соли 1999 то 38,3% дар соли 2012 паст гардад.

Ҳоло низ яке аз ҳадафҳои асосии сиёсати давлат баробар бо рушди иқтисодиёт беҳтар гардонидани сифат ва сатҳи зиндагии мардум, таъмини шоистаи ҳифзи иҷтимоии табақаҳои ниёзманди аҳолӣ мебошад. Чорабинихои дар ин стратегияҳо пешбинишуда ба таъмини чунин натиҷаҳои воқеӣ мусоидат намуданд- агар дар соли 2000 маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ ба сари аҳолӣ 158 долларро ташкил дода бошад, пас дар соли 2012 ба қариб 951,6 доллар расид, яъне 6 маротиба зиёд гардид.

Сарфи назар аз таъсири манфии буҳрони молиявию иқтисодии ҷаҳонӣ ва дигар мушкилоти мавҷуда Ҳукумати Тоҷикистон тавонист, ки дастгирии иҷтимоии сокинони кишварро, ичрои барномаҳои қабулкардаи худ ва рушди тадриции иқтисоди миллиро таъмин намояд.

Дар давоми 7 соли охир суръатҳои миёнасолонаи афзоиши воқеии ММД ба ҳисоби 7% ва даромадҳои аҳолӣ 6,5%-ро ташкил дод. Дар ин давра, маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ ба ҳар нафар 3,4 баробар зиёд гардид, ки ин аз рушди устувори иқтисодиёти кишвар ва баландтар шудани сатҳи зиндагонӣ шаҳодат медиҳад.

Дар ин давра ҳаҷми умумии даромад ва ҳарочоти буҷети давлатӣ беш аз 7 баробар афзуд ва ҳоло беш аз нисфи буҷети давлатиро маблағгузории соҳаҳои иҷтимоӣ ташкил медиҳад. Маоши муаллимону духтурон 3 баробар, нафақа 4,5 баробар зиёд гардид.

Бо соҳмони мактабҳои нав миқдори ҷойҳои нишасти талаба дар кишвар ба 141 ҳазор афзуд. Дар маҷмӯъ маблағгузории давлатии мактабҳо 4,3 баробар зиёд гардид.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Садҳо муассисаи тиббӣ бунёд ва таъмиру таҷдид шуда, дар зарфи ҳафт соли охир маблағгузории давлатии соҳаи тандурустӣ 6,2 баробар афзуд.

Дар бахши воқеии иқтисод самтҳои асосии сиёсати иқтисодӣ бо таъмини мустақилияти энергетикии ҷумҳурӣ, таъмини амнияти озукаворӣ, баромадан аз бунбости коммуникатсионӣ вобаста мебошанд. Дар ҷаҳорчӯбай ин афзалиятҳо барномаҳои миллии рушди энергетика, нақлиёт ва амнияти озукаворӣ таҳия гардидаанд.

Бо назардошти фаъолият накардани системаи ягонаи энергетикии Осиёи Марказӣ барои таъмини амнияти энергетикӣ пай дар ҳам зиёд намудани истеҳсоли дохилии қувваи барқ хеле муҳим аст. Дар солҳои охир дар ҷумҳурӣ НБО-и Санѓтӯда-1, агрегати якуми НОБ Санѓтӯда-2, қариб 265 неругоҳи барқии хурд бунёд гардид ва анҷоми соҳтмони хатҳои интиқоли барқи 220 кВт «Лолазор-Хатлон» ва 500 кВт «Ҷануб-Шимол» имкон дод, ки системаи ягонаи энергетикии кишвар ташкил карда шавад. Дар баробари ин фаъолиятҳо дар самти кам намудани талафоти нерӯ, аз он ҷумла бо истифодабарии лампаҳои каммасраф амалӣ шуда истодааст.

Мақсад гузошта шудааст, ки то соли 2016 амнияти энергетикии кишвар таъмин гардад ва барои ин амалисозии лоиҳаҳои афзалиятноки гидроэнергетикӣ дар назар аст. Аз ҷумла, тибқи Консепсияи рушди энергетикаи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2015 ташкили маҷмааҳои саноатӣ ва сӯзишвориву энергетикӣ дар назар мебошад. Ин тадбирҳо, пеш аз ҳама, ба ҳалли мушкилоти мунтазам бо барқ таъмин намудани аҳолӣ ва корхонаҳои кишвар нигаронида шудааст. Дар баробари ин дар назар аст, ки барои таъмини натиҷанокии баландтари фаъолият дар самти устувории дастрасии қувваи

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРҰЗ

барқ ва паст намудани камбизоатии энергетикӣ имконияти самаранок истифода намудани сарчашмаҳои на танҳо обии тавлиди барқ, балки дигар сарчашмаҳо дида баромада мешаванд.

Бояд қайд намуд, ки қандашавии робитаҳои хоҷагидорӣ дар аввали солҳои 90-ӯм боиси хеле коҳиш ёфтани ҳачми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ гардид – дар давоми солҳои 1991 – 1996 ҳачмҳо 66% паст шуданд. Падидай кам гардидани вазни қиёсии саноат дар ММД боиси деиндустриализатсияи иқтисод гардид. Дар чунин шароит зарурати тағиیر додани шакл ва умуман талабот нисбат ба тарзи инкишофи корхонаҳои саноатӣ ба миён омада буд. Бинобар ин, ислоҳотҳо дар самти бештар ба талаботҳои бозорӣ мутобиқ гардонидани фаъолияти корхонаҳо, аз он ҷумла ба воситаи ҳусусигардонии моликият ташкил шуда буд. Дар натиҷа ҳоло дар инкишофи соҳа ҷамъиятҳои саҳомӣ, корхонаҳои муштарак ва баҳши ғайридавлатӣ иштирок мекунанд.

Дар маҷмӯъ, дар давоми солҳои 2006-2012 ҳачми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ 26,4% афзуд. Суръати афзоши миёнасолона 4,3%-ро ташкил намуд. Дар соҳтори истеҳсолоти саноатӣ ҳиссаи бештарро (69,5%) саноати коркардабарӣ ташкил медиҳад. Лекин суръати инкишофи саноати ҷумҳурӣ қобили қабул намебошад, бинобар ин зарурати такон додан ба ин соҳа, аз он ҷумла ба воситаи таъмини амнияти энергетикӣ хеле муҳим аст. Дастгирӣ андозию молиявии инкишофи корхонаҳои саноатии амалкунанда ва навтаъсисмешуда бо истифода аз технологияҳои муосир ва таҷрибаи пешқадами ҷаҳонӣ истеҳсоли маҳсулоти ватании қобили рақобат таъмин намудан, аз он ҷумла бо назардошти аъзогии кишвар дар Созмони умумиҷаҳонии савдо,-ро муҳим мешуморем.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Гузариш ба муносибатҳои нави иқтисодӣ, ташкили шаклу усулҳои нави хоҷагидорӣ, ғайридавлати гардонидани моликият ва такмили механизмҳои бозорӣ дар соҳаи кишоварзӣ низ ташкил карда шуд. Дар ин самт Барномаи тағйиротҳои иқтисодии комплекси агросаноатӣ ба солҳои 1996-1997 ва то соли 2003, Барномаи амнияти озӯқаворӣ ба солҳои 2009-2015 қабул ва амалӣ гардид. Дар натиҷаи гузаронидани маҷмӯи чорабиниҳо аз соли 1996 инҷониб афзоиши муњазами истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ таъмин гардид.

Дар натиҷаи гузаронидани ислоҳот ҳиссаи шакли ғайридавлатии моликият дар соҳтори истеҳсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ то 93% афзоиш ёфт.

Маҷмӯи маҳсулоти кишоварзӣ дар давоми солҳои 2006-2012 беш аз 56% зиёд гашта рушди миёнасолона 8%-ро ташкил намуд.

Васеъ кардани майдони кишт, ба таври пурра ва сифатнок гузаронидани тадбирҳои агротехникий, татбики амалии барномаҳои рушди баҳшҳои гуногуни соҳаи кишоварзӣ имконият дод, ки ҳосилнокӣ ва ҷамъоварии намуди бештари зироатҳои кишоварзӣ зиёд карда шавад.

Дар давоми солҳои 2006-2012 ҳосилнокии зироатҳои кишоварзӣ тамоюл ба афзоиш доранд. Масалан, дар ин давра ҳосилнокии зироатҳои кишоварзӣ аз он ҷумла ғалладонагӣ ба ҳисоби миёна 10%, пахта -15,5%, сабзавот ва зироати полизӣ -12% афзуданд. Дар ин давраи ҳамчунин саршуморӣ чорвои калон -1,5 маротиба, гусфанд -2,4 маротиба, мурғ - 1,9 маротиба зиёд шуданд.

Истеҳсоли намудҳои бештари маҳсулоти кишоварзӣ ба ҳисоби ҳар сари ахолӣ низ афзоиш меёбад. Масалан, истеҳсоли гӯшт нисбат ба соли 2006-ум 2,8 маротиба, кар-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРҰЗ

тошка – 1,5 маротиба, шир – 1,4 маротиба, ғалла - 1,3 маротиба афзоиш ёфтааст.

Барои таъмини рушди соҳаи кишоварзӣ дастгирии пешниҳоди ёрии моддӣ, қарзҳои имтиёзном, техникаи зарурӣ, тухмӣ ва нуриҳои маъданӣ таъмин мегардад. Дар баробари ин, танзими маъмурии фаъолияти хоҷагиҳои дехқонӣ хеле паст гардид - ба онҳо имкони интихоби парвариши дилҳоҳи ин ё он маҳсулоти кишоварзӣ пешниҳод шудааст.

Ҳоло дар соҳа иҷроиши 12 барномаи мақсаднок таъмин карда мешавад, аз ҷумла барномаҳо доир ба рушди соҳаи паҳтакорӣ, боғдорӣ ва ангурпарварӣ, мубориза бар зидди малах ва ҳашароти заرارрасони боғу токзорҳо, занбурпарварӣ, беҳтарсозии ҳолат ва истифодаи сарфакоронаи ҷароғоҳҳо, рушди соҳаи ҷорвои зотӣ ва ҳушзории ҷорво, қутоспарварӣ, тухмипарварӣ ва ҳариди тухмии зироатҳои кишоварзӣ, асппарварӣ ва моҳипарварӣ. Интизириҳо доир ба натиҷанокии ин барномаҳо вобастаанд бо афзун гардонидани истеҳсоли маҳсулоти кишоварзии ҳудӣ ва паст намудани вобастагӣ аз маводи ғизоии воридотӣ аст.

Яке аз ҳадафҳои стратегии сиёсати иқтисодии давлат дар ояндаи наздик ин баровардани кишвар аз бунбости коммуникатсионӣ ва табдил додани он ба яке аз минтакаҳои транзитӣ бо инфрасоҳтори наклиётӣ ба талаботи меъёрҳои ҷаҳонӣ ҷавобгу мебошад. Дар доираи амалий гардонидани ин вазифа соҳтмони роҳҳои автомобилгард ва роҳҳои оҳани замонавӣ бо суръат идома дорад. Дар давоми даҳ соли охир 1650 километр роҳҳои мослингард таҷдиду бунёд гардида, 109 пул ва 27 километр нақб соҳта ба истифода дода шуд. Ба татбиқи Барномаи мақсадноки давлатии рушди комплексии нақлиётии Ҷумҳурии

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Тоҷикистон то соли 2025 вусъат баҳшиданро мухим мешуморем. Ба таҷдиу барқарорсозии роҳҳои оҳану мoshingard ва амалисозии лоиҳаи соҳтмони роҳи оҳани Тоҷикистон - Афғонистон- Туркманистон диққат бояд дод. Барои таъмини рушди минбаъдаи соҳа тарҳрезӣ ва татбиқи лоиҳаҳои соҳтмони роҳҳои оҳани нав, беҳтар намудани фаъолияти нақлиёти роҳи оҳан, баланд бардоштани сатҳи хизматрасонӣ дар соҳа, мустаҳкам намудани робитаҳои нақлиётии байни минтаҳаҳои мамлакат хеле мухим аст.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати мутобиқ намудани низоми идоракуни давлатӣ ба принсипҳои демократӣ ва талаботи иқтисоди бозаргонӣ чорабиниҳои муайян анҷом дод. Стратегияи ислоҳоти идоракуни системаи давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул ва амалӣ гашт, таҳлилу шарҳҳои функционалӣ, таҷдиdi соҳтории Ҳукумат гузарондани шуданд, Консепсияи такмили соҳтори идоракуни давлатии Тоҷикистон қабул гардид. Бо мақсади таъмини ҳамкорӣ дар **масъалаҳои рушди миллӣ дар асоси шарикияти шоҳаҳои ҳокимиюти давлатӣ ва ҷомеаи шаҳрванди Шӯрои миллии рушди назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият менамояд.**

Дастгирии рушди соҳибқорӣ яке аз афзалиятҳои рушди кишвар аст. Ба ташаккул ва рушди фаъолияти соҳибқорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул карда шудани як қатор қонунҳо ва санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ мусоидат намуданд: Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ҳоҷагиҳои дехқонӣ (фермерӣ)», «Оид ба ичора (лизинг)», «Оид ба сабти давлатии шаҳси ҳуқуқӣ», «Оид ба муфлишшавӣ», «Оид ба иҷозатномадиҳии намудҳои алоҳидаи фаъолият», «Оид ба инвеститсияҳо», «Оид ба тафтишот дар ниҳодҳои ҳоҷагидори Ҷумҳурии Тоҷикистон», ҳамчунин «Стратегияи миллии паст кардани сатҳи камбизоатӣ барои

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

солҳои 2010-2012», «Консепсияи рушди соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2015» «Стратегияи миллии рушд то соли 2015», «Барномаи давлатии дастгирии соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2012-2020» ва ғ.

Мувофиқи ҳисоботи ҳарсолаи Бонки Ҷаҳонӣ «Пешбурди тиҷорат» аз рӯи натиҷаҳои ислоҳоти дар солҳои 2009-2011 гузаронидашуда Ҷумҳурии Тоҷикистон нишондиҳандаҳои хешро ба 17 банд беҳтар намуда, дар солҳои 2009-2010 ба даҳгонаи давлатхое, ки дар гузаронидани ислоҳот оид ба фароҳам овардани шароити мусоид барои фаъолияти соҳибкорӣ пешсаф мебошанд, ворид гардид. Мақсади асосии гузаронидани ислоҳот соддагардонии тартиби таъсис ва фаъолияти корхонаҳо, таҳқими ҳукуқи соҳибмулкӣ ва такмили расмиёти муфлисшавӣ, танзими баҳсҳои тиҷоратӣ ва беҳтар намудани шароити бақайдигрии корхонаҳо мебошад.

Аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои датгирии соҳибкорӣ Фонди дастгирии соҳибкорӣ таъсис дода шуд. Дар ду навбат се соли мораторий барои санчишҳо ба фаъолияти субъектҳои соҳибкории хурду миёна ва субъектҳои фаъолияти соҳибкорӣ дар соҳаҳои истеҳсолӣ эълон карда шуд. Ҳамзамон барои сабуқӣ баҳшидан ба фаъолияти соҳибкорӣ Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон дар таҳрири нав қабул карда шуд, ки аз 01.01.2013 мавриди амал қарор дорад.

Вале бо дарназардошти талаботи замон ҳамаи ин дастовардҳо моро ҳанӯз ҳам қаноатманӣ карда наметавонанд. Дар баробари ин, албатта мушкилотҳо дар инкишоф дорем, ки бо паҳни коррупсия, на чандон хуб будани муҳити сармоягузорӣ ва соҳибкорӣ, сифати таълиму муолиҷа вобаста аст. Дар баробари ин, самаранокии ин-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

кишоф ва сохтори иқтисодиёт ба ҳалли мушкилотҳои ба-ёншуда на чандон мувофиқат менамояд.

Ҳоло, ки равандҳои ҷаҳонишавӣ босуръат вусъат меёбанд, сарчашмаҳои таҳдидҳои нав, ки аз он ҷумла бо мавҷҳои нави бӯҳрони молиявию иқтисодӣ вобастаанд, вуҷуд доранд.

Дар ҷунин вазъият бо такя ба таҷрибаи андӯхтшудаи татбиқи ислоҳоти иқтисодӣ, кӯшиши таъмини устувории қишвар, навсозии иқтисодиву иҷтимоии оғозкардаамонро бо назардошти сифат ва самаранокии рушдро бояд давом дода шавад.

Рӯйди оянда. Ҷумҳурии Тоҷикистон 22 сол боз дар марҳилаи гузаронидани ислоҳотҳои иқтисодӣ қарор дорад. Ҳеле муҳим аст, ки сифати рушд таъмин гардад. Дар ин доира таъмини шароит ба инкишофи қувваҳои истеҳсолкунандай қишвар, қобилияти рақобатпазирии иқтисодиёт ҳеле муҳим аст.

Стратегияи рушди иқтисоди ҷумҳурӣ дар айни замон ба санадҳои барномавии асосӣ, ба мисли Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар давраи то соли 2015 ва Стратегияи баланд намудани сатҳи некуаҳволии мардуми Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013- 2015 асос ёфтааст, ки онҳо бояд раванди рушди қишварро дар ояндаи дарозмӯҳлат мутобики Ҳадафҳои Рушди Ҳазорсола мураттаб намоянд.

Ба ҳисоби миёна суръати афзоиши солонаи иқтисодӣ дар сатҳи 7 - 9 фоиз пешбинӣ мешавад ва маҷмӯи маҳсулоти дохилии мамлакат ба ҳар сари аҳолӣ то соли 2020 беш аз 45% афзоиш меёбад.

Масъалаҳои асосии таъмини рушд:

1). Буҷети давлатӣ, сиёсати буҷетии ҷумҳурӣ яке аз масъалаҳои асосии солҳои 2013-2015 буда бо интизориҳои

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

баланд намудани музди кор дар соҳаҳои маорифу тандурустӣ ва илм, нафақа ва устувории даромадҳои буҷет дар асоси шароити мусоиди инкишофи соҳибкорӣ (аз он ҷумла дар натиҷаи амалӣ намудани кодекси нави андоз) пайваст карда шудааст. Барои баланд бардоштани самаранокии фаъолияти системаи буҷетӣ ва системаи идоракуни давлатӣ Стратегияи идоракуни молияи давлатии ҶТ барои солҳои 2009-2018 тасдиқ карда шуд, ки барои беҳтар намудани интизоми муттағиқи молиявӣ (барои нигоҳ доштани устувории молияи давлатӣ), тақсими самараноки захираҳо (барои самараноктар тақсим намудани захираҳои афзалиятҳои стратегӣ), хизматрасонии самаранок (барои бо ҳарочоти кам расондани хизматҳои босифати давлатӣ) нигаронида шудааст. Ба ғайр аз ин, бо қарори Шӯрои ҳамоҳангсозии Идораи молияи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Нақшай сесолаи амалиёти Стратегияи Идораи молияи давлатии (ИМД) Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2012-2014» тасдиқ карда шуд.

Дар баробари ин бо назардошти осебпазир будани иқтисоди ҷумҳурӣ ба шароитҳои берунӣ ба омилҳои асосии ҳавфе, ки ба мувозинати умумии буҷет таъсири манғӣ мерасонанд, инҳоро дохил кардан мумкин аст:

- баланд шудани дараҷаи қасри тавозуни пардоҳт, ки метавонад боиси пайдо шудани проблемаҳо дар нигоҳдории устувории берунӣ гардад;
- болоравии нарҳҳои ҷаҳонии нафту гази табиӣ, ки метавонад дараҷаи афзоиши воқеии ҳарочотҳои буҷетиро кам кунад ва зарурати ҷалб намудани манбаъҳои иловагиро барои соҳаи буҷетӣ пеш орад;

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

- болоравии қурби мубодилавии асьори миллӣ, ки метавонад чи ба даромад ва чи ба харочоти буҷет таъсир расонад.

Дар ин гуна шароит вазифаи таъмин намудани суботи молиявии давлат хеле муҳим мегардад. Зимнан ҳалли проблема на танҳо аз зарурати афзоиши маблағгузорӣ, балки бо азнавсозии системавӣ, ки тағйироти институтионалии алоқамандро дар соҳаҳо ва минтақаҳоӣ ҷумҳурӣ пеш менамояд.

2). Дар соҳаи пулию қарзӣ сиёсати давлатӣ ба паст кардани сатҳи таваррум, афзун шудани ҳаҷми сармояи бонкҳо ва маблағҳои амонатӣ, тадриҷан баланд намудани ҳиссаи пардохтҳои ғайринақдӣ дар иқтисодиёт, таъмини шаффофият дар фаъолияти бонкӣ, такмили хизматрасонии бонкӣ, аз ҷумла сари вақт таъмин намудани маблағҳои қарзӣ, тараққӣ додани маблағгузории хурд ва инфраструктураи он дар дехот ва минтақаҳои дурдасти қӯҳистон равона карда шудааст. **Инкишофи ояндаи низоми бонкӣ ҷумҳурӣ аз** таъмини амалии паст намудани сатҳи таваррум хеле вобаста аст. Дар баробари ин, сатҳи таваррум ба таҳияи нақшаҳои дарозмуддати сармоягузорӣ такони ҷиддӣ дода метавонад.

3). Таъмини афзоиши назарраси ҳаҷми сармоягузориҳои ҳусусӣ (ватаниӣ ва хориҷӣ) муҳим аст. Дар самти такмили фазои сармоягузории кишвар Консервияи сиёсати давлатӣ доир ба ҷалби сармоягузорӣ саҳмгузор шуда метавонад.

Дар маҷмӯъ, таъмини ҳаҷми сармоягузорӣ на камтар аз 25% ММД ҳамчун раванди устувор дар давоми 5-7 сол хеле муҳим аст. Дар баробари ин, ҳаҷми сармоягузории давлатӣ ба инфрасоҳтор, аз он ҷумла ба соҳтмони роҳҳо, нерӯи инсон на камтар аз 9% ММД бояд ташкил намояд.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Ба ғайр аз ин, дар давоми солҳои тулони таъмини вориди самоягузории хориҷии мустақим дар ҳаҷми на камтар аз 5-7% ММД муҳим аст.

4). Тағйиротҳои соҳторӣ дар иқтисодиёти кишвар бо мустаҳкам намудани инкишофи соҳаҳои воеъии иқтисодиёт пайваст аст. Суръати баландтари рушди соҳаҳои коркарди саноатро бояд таъмин намоем. Барои ин маҷмӯи чорабинихо – аз ҳалли мушкилоти таъминоти устувор бо қувваи барқ, вориди таҷхизот ва бештар истифода намудани иқтидорҳои мавҷуда, ташкили низоми доимоамалкунандаи такмили ихтисосмандии мутахассисони соҳавӣ то такмили низоми таҳлил ва ояндабинии инкишофи бозори доҳилӣ ва талаботи иқтисоди ҷаҳон аст. Дар ин самт ҳамоҳангозии фаъолияти таҳлилӣ ва барномасозии мақомотҳои соҳавӣ, минтақавӣ, илмӣ- тадқикотӣ муҳим аст. Дар баробари ин - яке аз шарти асосии чунин инкишоф ин таъмини амнияти энергетикии кишвар мебошад.

Дар маҷмӯъ, таъмини инкишофи истеҳсоли маҳсулоти ниёзи мардум, зиёд намудан ва таъмини самаранокии истифодаи ашёи маҳаллӣ дар истеҳсоли маҳсулот, таҳия ва амалий намудани стратегияи истеҳсоли маҳсулоти воридотивазкунанда ва ба содирот нигаронидашуда муҳим аст.

5) Дар назар аст, ки маблағгузории соҳаҳои иҷтимоӣ то соли 2020 - ум аз 12 то ба 16 фоизи маҷмӯи маҳсулоти доҳилӣ расонида мешавад. Ин имконият медиҳад, ки маоши кормандони соҳаи буҷетӣ, нафақа ва стипендия сол ба сол афзун гардад. Бо назардошти суръати афзоиши аҳолӣ ва дараҷаи таъминот бо хизматрасонии тиббӣ ва ҷоҳои нишаст дар мактабҳо на камтар аз 70 муассисаи тиббӣ ва 85 мактаб бояд бунёд гардад. Сифати

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

хизматрасонихо дар низоми маорифу тандурустӣ баланд бардошта шуда бо стандартҳои сифатии ҷаҳонӣ бояд наздик оварда шаванд.

6) Ба масъалаҳои барои ҷумҳурӣ афзалиятнок ва мубрами рӯз, аз ҷумла таъмини аҳолӣ бо ҷои кор, суғуртai иҷтимоӣ, таъминоти нафақа ва кӯмакҳои унвонии иҷтимоӣ диққат бояд дода шавад.

Бо дарназардошти афзоиши ҳамасолаи теъоди захираҳои меҳнатӣ дар ҳудудӣ 1,9- 2,1% ҳар сол то 100 ҳаз. ҷойҳои нави кории устувор бо маоши арзанда таъсис бояд дода шавад. Дар ин самт дастгирии сармоягузории ҳусусӣ таъмин бояд гардад. Яъне кӯшишҳо дар таъмини шуғли аҳолӣ дар доҳили қишвар боз бояд вусъат ёбанд.

Низоми нафақаро низ бояд такмил диҳем. Эҳтиёчот барои маблағгузории низоми нафақа меафзояд, зоро ки дар давоми ҳафт соли оянда шумораи нафақаҳӯрон ба миқдори 130 ҳаз. нафар зиёд мегардад. Бо гузариш ба низоми нафақаи суғуртавӣ таъмини рушди босуботи макроиқтисодӣ бо суръатҳои пасти таваррум бояд диққат дода шавад.

7) Фаъолият дар самти татбиқи сиёсати минтақавӣ. Бо мақсади амалӣ намудани сиёсати минтақавӣ бо назардошти вусъат бахшидан ба муносибатҳои нави иқтисодӣ ва беҳтар намудани бахши соҳаҳои иҷтимоию иқтисодӣ дар солҳои охир Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақомоти маҳаллӣ диққати ҷиддӣ медиҳад. Қабули барномаҳои дарозмӯҳлат, миёнамӯҳлат ва нақшаву ҷорабинихо чӣ дар сатҳи миллӣ ва чӣ дар сатҳи маҳаллӣ аз кӯшиши дуруст ба роҳ мондани сиёсати минтақавӣ гувоҳӣ медиҳад. Вазифаи асосӣ дар ин самт – ташкили беҳтари ташҳис ва ояндабинии инкишофи вилоят, шаҳру

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

ноҳия, ҷамоатҳои кишвар аст бо такмили сифати идоракунӣ дар сатҳи маҳал мебошад.

Ҳамин тарик, ҳоло муҳим аст, ки бо такя ба дастовардҳо, пай дар ҳам амалӣ намудани нақшаю барномаҳо фаъолияти мунтазам ва дастаҷамъиро тақозо намоем.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

ДОСТИЖЕНИЯ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

Ф.М. МУМИНОВА,

Заместитель Председателя Центра стратегических
исследований при Президенте Республики Таджикистан

Т. БАРОТОВ,

Начальник управления исследования
предпринимательства и развития частного сектора
Центра стратегических исследований
при Президенте Республики Таджикистан

А. ОДИНАЕВ

Ведущий специалист управления исследование
отраслевого развития Центра стратегических
исследований

при Президенте Республики Таджикистан

*В статье осуществлена попытка оценки итогов разви-
тия экономики Республики Таджикистан, обоснованы на-
правления внесения корректировок в механизмы регулирования.*

Ключевые слова: рост ВВП, уровень жизни населения, бюджетная политика страны, денежно-кредитная политика, банковская система, инвестиции, развитие реального сектора экономики, развитие регионов

**ACHIEVEMENTS AND DIRECTION OF THE
ECONOMY
OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN**

F.M. MUMINOVA,

Vice-Chairman the Strategic Research Centre under the
President of the Republic of Tajikistan

T. BAROTOV,

Head of the research enterprise and private sector
development the Strategic Research Centre under the
President of the Republic of Tajikistan

A.ODINAEV,

Leading specialist of the research sector development the
Strategic Research Centre under the President of the
Republic of Tajikistan

The article made an attempt to assess the outcome of the development of the economy of the Republic of Tajikistan, the directions of an adjustment in the regulatory mechanisms.

Keywords: *GDP growth, the level of living of the population, the country's fiscal policy, monetary policy, banking, investment, development of the real sector of the economy, regional development*

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

УКД 323.2 (575.3)

ЧАНБАҲОИ НАЗАРИЯВИИ МИНТАҚАҲОИ ОЗОДИ (МАХСУСИ) ИҚТИСОДӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОЧИКИСТОН

П.А. ШАМОЛОВ

Мутахасисси пешбари раёсати таҳлилҳои
макроиқтисодии Маркази тадқиқоти стратегии назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

х. Рудакӣ 40, 734025 ш.Душанбе, Ҷумҳурии Тоҷикистон
тел:(+992 37) 2276053, (+992) 918 715071
E-mail: Parviz3030@mail.ru

***Калимаҳои калидӣ:* Минтақаҳои озоди иқтисодӣ, сармоягузорӣ, конуни ҔТ дар бораи МОИ. Иқтисоди бози ҔТ. Мақсад аз таъсиси МОИ.**

Дар мақола барои фароҳам овардани шароитҳои мусоид дар масъалаҳои ҷанбаҳои назариявии минтақаҳои озоди иқтисодӣ таҳлилҳо нишон дода шудааст. Барои мисол таҷрибаи Сингапур- чун намунаи мусбати ин масъала таҳлил шуда, дар охир пешниҳоду таклифҳо оварда шудаанд.

Мутобиқи адабиёти илмии мавҷуда, минтақаи озоди иқтисодӣ як қисми ҳудуди давлат мебошад, ки дар он низоми имтиёznоки (режими преференсиалии) хочагидорӣ барои сармоягузорони хориҷӣ ва ватанӣ амал мекунад [1]. Чунин минтақаҳо барои ҳаллу фасли проблемаҳои дохилии иқтисодӣ, ҳамчунин барои тавсиаи робитаҳои

иқтисодии берунӣ, ракобатпазирии маҳсулот дар бозори хориҷӣ, барои ҷалби технологияи пешрафта ва ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ ташкил мешаванд. Гузашта аз ин, минтақаи озоди иқтисодӣ мисоли равшани оозодии истеҳсолкунандагон аз расмиятпарастӣ (бюрократия) ме-бошад, ки гардиши зиёди сармоя ва рушди некуаҳволии мардумро таъмин менамояд, масъулияти баланди мақомоти маҳаллӣ дар назди шаҳрвандони кишвари ҳудро ташаккул медиҳад.

Ҳамзамон бо мағхуми минтақаи озоди иқтисодӣ дар адабиёти иқтисодӣ ҳамчунин истилоҳи «минтақаи нуқтай» ба кор бурда мешавад. Барои давлатҳои дигар, кишвари Сингапур метавонад мисол ва намунаи муваффақи минтақаи «нуқтай» ё озоди иқтисодии самтгиришуда ба содироти амвол бошад. Ба ақидаи таҳлилгарон, низоми озоди (либералии) содиротӣ-воридотии Сингапур имконият медиҳад, ки ин шаҳрдавлат амалан чун минтақаи воҳиди содиротӣ - тавлиdotӣ баррасӣ шавад [2].

Барои созмондиҳии самарарабаҳш ва фоидаовари истеҳсолоти содиротӣ ҳукумати ин шаҳр-давлат як қатор ноҳияҳоро саноатӣ эълон намуд. Ба ибораи дигар, минтақае, ки комилан барои таъсиси муассисаҳою корхонаҳои саноатӣ муҷаҳҳаз гардидааст. Коршиносон чунин ақида доранд, ки дастовардҳои Сингапур дар амалисозии сиёсати содиротӣ бо истифодаи минтақаҳои озоди иқтисодӣ, пеш аз ҳама, бо гузаштаи таърихии ин шаҳрдавлат ва мавқеи ҷуғрофиёи он вобастагӣ дорад [2,1]

Дар инкишофи иқтисодии Сингапур ва минтақаи озоди иқтисодӣ Шӯрои рушди тиҷорат, ки соли 1983 таъсис ёфта буд, нақши муҳим бозӣ мекунад. Ба туфайли фаъолияти ин ташкилот, 23 ширкати сингапурӣ, ки амалиёти

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

тичорати хорициро анҷом медиҳанд, мақоми ширкати тичорати хорициро дар низоми Ассамблеяи генералии тарифҳо ва тичорат (ГАТТ) гирифтанд; 49 ширкати сингапурӣ, ки нафт ва маҳсулоти нафтиро мефурӯшанд, мақоми ширкати тичораткунандаи маҳсулоти нафтӣ дарёфт карданд; 15 ширкати киштиронии Сингапур, ки дар ихтиёри худ 90 киштиро доранд, мақоми ширкатҳои байнамилалии киштирониро гирифтанд. Таҷрибаи дигари мусбати Сингапур тарбия ва бозомӯзии мутахассисони тичоратӣ барои минтақаҳои озоди тичоратӣ ва иқтисодӣ мебошад. Ин вазифаро Институти содироти Сингапур, ки соли 1990 таъсис ёфта, як ҷузъи Шӯрои рушди тичорат мебошад, анҷом медиҳад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон баъд аз ноил шудан ба истиқлолият ба ҷустуҷӯи роҳҳои самарарабаҳши раҳоии кишвар аз бӯхрони иқтисодӣ пардоҳт. Чунин имконият маҳсусан, баъд аз соли 2000 ба вуҷуд омад. Нахустин тадбирае, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ин иртибот анҷом дод - фароҳам овардани фазои ҳуқуқӣ барои рушди иқтисодӣ буд. Дар баробари дигар қонунҳои ҷанбаи иқтисодидошта Конуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «*Дар бораи минтақаҳои маҳсуси иқтисодӣ*» аз 17 майи соли 2004, № 24 бо назардошти таҷрибаи кишварҳои дигар қабул гардид[3].

Иқтисоди бози Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқи сиёсати иқтисодии «*дарҳои кӯшода*» шароити мусоидро барои рушди соҳибкории ҳусусӣ фароҳам меоварад. Бояд таъкид намуд, ки унсурҳои алоҳидаи минтақаҳои озоди иқтисодӣ дар Кодекси андоз ва Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикос ёфтааст. Яке аз вазифаҳои асосӣ ҳангоми ташкили минтақаҳои озоди иқтисодӣ интиҳоби дурусти минтақа барои фаъолияти босамари он мебошад.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Таърихи таъсиси минтақаҳои озоди иқтисодӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳз бо қабули ҳамин қонун оғоз мегардад, ки зимни муайян намудани асосҳои созмондиҳӣ, ҳуқуқӣ ва иқтисодии таъсисдиҳӣ, фаъолият ва барҳамзании минтақаҳои озоди иқтисодӣ дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон, масъалаҳои вобаста ба маблағузорӣ ва фаъолияти соҳибкорӣ дар минтақаи озоди иқтисодиро низ танзим менамояд.

Вазифаҳои асосии таъсиси минтақаҳои озоди иқтисодӣ дар ҳудуди Тоҷикистон иборатанд аз:

- ҷалб намудани технологияи пешрафта (дар муқоиса бо технологияи миллӣ);
- фаъол кардани иқтисодиёт бо роҳи ҷалби сармояи хориҷӣ;
- ворид кардани дороиҳои (активҳои) асъорӣ ва бадин тартиб, афзун намудани захираҳои асъорӣ;
- ғанӣ кардани бозори истеъмолии доҳилий;
- боло бурдани сатҳи шуғли аҳолӣ ва баланд бардоштани таҳассуси қувваи корӣ;
- ба вучуд овардани зерсоҳтори (инфраструктураи) муосири бозорӣ;
- дарёфти таҷрибаи ҷаҳонӣ дар соҳаи идоракуни иқтисод ва соҳибкории байналмилалий.

Бо назардошти вазифаҳои матраҳгардида ҳангоми ташаккули ин ё он минтақа, нисбат ба ҷойгиршавии онҳо талаботи маҳсус ба миён гузошта мешавад, ки муҳимтарини онҳо чунинанд:

- мавқеяти мусоиди ҷуғрофиёй ва дастрасии нақлиёт ба бозори доҳилий ва берунӣ ва мавҷудияти иртиботи нақлиётии рушдёфта;

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

- тавонмандӣ (потенсиали) ва имконияти истеҳсолии рушдёфта, мавҷудияти зерсохтори тавлиdotӣ ва иҷtimоӣ;

Дар ҳудуди ҶТ алҳол мутобиқи Қарори Ҳукумат ҷаҳор минтақаи озоди иқтисодӣ - «*Суғд*» (вилояти Суғд), «*Дангара*», «*Панҷ*» (вилояти Ҳатлон) ва «*Ишкошиим*» (ВМКБ) фаъолият мекунанд.

Танзим ва рушди минтақаҳои озоди тиҷоратӣ дар ҳар як аз минтақаи номбаршуда бо Фармони маҳсуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мушахҳас мегардад. Дар Фармонҳои мазкур масоҳати асосӣ, ки дар он минтақаи озоди иқтисодӣ ҷойгир ва инкишоф меёбад, ҳадафҳои муайяни он, номгӯи соҳаҳои афзалиятноки рушди минтақаи озоди иқтисодӣ, идоракунӣ ва ваколати мақомоти салоҳиятдори маҳаллӣ, танзими гумруқӣ, андозситонӣ, ҳамчунин тартиби истиқомати шаҳрвандони хориҷӣ дар ҳудуди минтақаҳои озоди иқтисодӣ пешбинӣ карда мешавад.

Ёдовар мешавем, ки мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «*Дар бораи минтақаҳои озоди иқтисодӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон*» низомнома тартиб ёфтааст, ки мувофиқи он минтақаҳои озоди иқтисодӣ дар кишвари меба мақсади таъмини шароити мусоид барои суръатбахшии рушди иқтисодӣ, аз он ҷумла барои ҷалби сармояи хориҷӣ, таъмини шуғли аҳолӣ, инкишофи босуботи иқтисодиёт ба асоси ҷалби техника ва технологияи нау, таҷрибаи пешқадами хориҷӣ, муттаҳид намудан ва батаври комплексӣ истифода бурдани сармояи давлатӣ, тиҷоратӣ ва хориҷӣ, истифодаи усулҳои нави ҳочагидории асосёфта бо якҷоякунии шаклҳои гуногуни моликият, дар истеҳсолот ҷорӣ намудани коркард ва ихтирооти илмӣ-техникии ватанӣ ва хориҷӣ зимни истифодаи баъдии онҳо дар дигар ташкилотҳои ҷумҳуриӣ, тавси-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

яи истеҳсоли молҳои истеъмолӣ ва хизматрасонӣ, афзоиши содироти маҳсулот ва ҳаллу фасли дигар вазифаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ таъсис меёбанд.

Низомномаи мазкур ҳамчунин мақом, шакл ва мӯҳлати шароит барои таъсиси минтақаи озоди иқтисодӣ, тартиби рафтумади соддатари шаҳрвандони хориҷӣ дар ҳудуди минтақаи озоди иқтисодӣ, тартиботи соддатари низоми гумруқӣ ва андоз, режими хоси фаъолияти минтақаи озоди иқтисодии мушаххас дар ҳудуди муайяни ҷумҳуриро дарбар мегирад. Низомномаи ҳудуди минтақаҳо аз тарафи мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва маъмурияти минтақаи озоди иқтисодӣ тарҳрезӣ мешавад. Ин низомнома ба асоси қонунгузории амалкунандай Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Низомнома дар бораи минтақаи озоди иқтисодӣ дар кишвар таҳия мегардад.

Ташкили минтақаи озоди иқтисодӣ на танҳо ба вучуд овардани асоси мусоиди қонунгузорӣ, балки зерсоҳтори даҳлдорро низ талаб мекунад. Мутобиқи маълумоти Агентии омори назди Президенти ҶТ, дар соли 2012 минтақаҳои озоди иқтисодии Тоҷикистон ба маблағи умумии 17,4 миллион сомонӣ (3,6 миллион доллари ИМА) маҳсулот истеҳсол кардаанд. Аз маблағи умумии маҳсулоти истеҳсолшуда 98% онро, субъектҳои бақайдгирифташуда дар минтақаи озоди иқтисодии «*Сӯғд*» таъмин кардаанд. Дар минтақаи озоди иқтисодии «*Сӯғд*» алҳол чор муассисаи саноатӣ ба қайд гирифта шудаанд, ки бомуваффақият кор мекунанд. Минтақаҳои озоди тиҷоратии «*Панҷ*», «*Дангара*» ва «*Ишкошим*» дар марҳилаи шаклгирӣ қарор доранд ва амалан фаъолияти иқтисодиро пеш намебаранд.

Минтақаи озоди иқтисодии «*Панҷ*» дар ҳудуди ноҳияи Қумсангири вилояти Ҳатлон қарор дорад ва масоҳати

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

401,6 гектар заминро ишғол менамояд. Дар ин минтақа шаш субъекти хоҷагидорӣ ба қайд гирифта шудаанд, аммо то ҳоло маҳсулот тавлид накардаанд. Минтақаи озоди тиҷоратии «*Дангара*» дар ноҳияи Дангарай вилояти Ҳатлон воқеъ аст, масоҳати он 521,3 гектар заминро ташкил медиҳад. Минтақаи озоди иқтисодии «*Ишкошим*» дар қаламрави ноҳияи Ишкошими Вилояти Муҳтори Кӯҳистони Бадаҳшон ҷойгир буда, ҳудуди он 200 гектар заминро ташкил медиҳад. Дар он ҷо корҳои омодагӣ барои соҳтмони бинои маъмурӣ оғоз гардидааст, ки барои бунёди он 390 ҳазор сомонӣ чудо карда шудааст [4].

Бадин тартиб, имрӯз метавон тасдиқ кард, ки ташкил ва фаъолияти минтақаҳои озоди иқтисодӣ дар ҳудуди Тоҷикистон ҳам дар сатҳи минтақавӣ ва ҳам дар сатҳи умумидавлатӣ ба дараҷаи зарурӣ нарасидааст. Дар роҳи амалисозии ин вазифаи барои кишвар нав, мушкилоту проблемаҳои гуногун арзи вуҷуд кардааст, ки бояд дар ояндаи наздик ҳаллу фасл шаванд.

Таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад, ки ба фаъолияти минтақаҳои озоди иқтисодӣ омилҳои зерин таъсир мерасонанд:

- суботи сиёсӣ;
- кафолати сармоягузорӣ;
- сифати зерсоҳторҳо;
- таҳассуси қувваи корӣ;
- соддатар кардани соҳтори маъмурӣ;
- зерсоҳтори истеҳсолӣ ва соҳибкорӣ.

Бо назардошти зарурати дастёбӣ ба ҳадафҳои зикршу-да, мақомоти ҳокимияти давлатии ҷумҳурияйӣ ва минтақавӣ бояд саъю талоши хешро ба ҳалли вазифаҳои асосии зерин тамаркуз бахшанд:

- рушди шабакаи зерсохтори муҳандисӣ ва таъмини фаъолмандии минтақаи озоди иқтисодӣ, аз он ҷумла комплекси нақлиётӣ ва ҳифзи муҳити атроф;
- дастгирии давлатии соҳаҳои афзалиятнок ва обьектҳои рушди иқтисодии минтақаи озоди иқтисодӣ;
- бозсозии сохтории комплекси хочагидории минтақаи озоди иқтисодӣ, рушди соҳаҳо ва истеҳсолоти барои минтақа гайрианъанавии рақобатпазир, аз он ҷумла маҳсулоти ивазкунандай воридот.

Зарурати усулии таъсиси минтақаи озоди иқтисодӣ дар Тоҷикистон ба асоси таҳқиқоти олимони ватаний ва ҷаҳонӣ амалан исбот шудааст. Аммо ин далел низ баҳснапазир аст, ки татбиқи самараноки ин шакли иқтисодӣ метавонад дар сурати риоя шудани шартҳои зерин амалӣ шавад:

- ташаккули консепсияи дақиқи минтақаи озоди иқтисодӣ дар сатҳи ҷумҳурияйӣ, ки ҳам манфиатҳои умумидавлатӣ ва ҳам минтақавиро дар назар гирад;
- алоқамандии мутақобилаи иқтисодии ҳам мақомоти маҳалий ва ҳам ҷумҳурияйӣ барои ташкили минтақаи озод;
- имкониятҳо (ва омодагии) мақомоти давлатӣ барои равона кардани маблағи кофии буҷет барои ташаккули зерсохтори минтақаҳои озоди иқтисодӣ бо дарки ин ҳақиқат, ки самара ва фоидай воқеии он барои кишвар фақат дар оянда ба даст хоҳад омад;
- барои сармоягузорони хориҷӣ ва ватаний, ки дар минтақаи озоди иқтисодӣ фаъолият меқунанд, фароҳам овардани шароити беҳтар ҷиҳати фаъолияти хочагидорӣ дар муқоиса ба он шароите, ки онҳо

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

дар хориҷа ё дар ҳудуди боқимондаи Тоҷикистон доранд.

Инчунин бояд таъкид кард, ки бо сохтани роҳи оҳани байни Ҷумҳурии Туркманистон, Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷумҳурии Исломии Афғонистон ва Ҷумҳурии Исломии Эрон мавқеи минтақаҳои озоди иқтисодии Тоҷикистонро баланд бардошта, боз ҳам шароити бунёди минтақаҳои иқтисодии навро ба вучуд меорад, ки барои рушди иқтисоди кишварамон мусоидат ҳоҳад кард.

Мутаассифона, ҳангоми таъсиси Минтақҳои озоди иқтисодӣ бисёр усулҳои таъсиси самарабахши чунин минтақаҳо дар мадди назар гирифта нашуда буд ва як қатор ихтилофот дар қонунгузории кишвар дар бораи Минтақаҳои озоди иқтисодӣ вучуд доранд. Масалан, такроршавии он истеҳсолоте, ки дар минтақа аллакай вучуд дорад ва он аввалан, муассисаҳои воқеъ дар берун аз ҳудуди минтақаро дар вазъияти нобаробари рақобат қарор медиҳад ва сониян, хатари (*risks*) интиқоли ин истеҳсолот ба Минтақҳои озоди иқтисодӣ вучуд дорад, ки ин метавонад ба коҳиши даромад ба буҷети кишвар оварда расонад.

- усули рушди минтақавӣ ба назар гирифта нашудааст, чунки муттаҳид намудани муассисаҳои истеҳсолотии бисёр ва ҷойгир кардани онҳо дар ҳудуди Минтақҳои озоди иқтисодӣ ба рушди ноҳияҳо ва минтақаҳои наздик ба он мусоидат намекунад.

Ба ақидаи мо, бояд аз ҷойгаршавии ҳудудии Минтақҳои озоди иқтисодӣ ба паҳн намудани онҳо ба асоси маҳсусгардонии истеҳсолотӣ вобаста ба мавҷудияти шароит барои ҷойгиравии қувваҳои итсаҳсолкунанда, гузашт. Бояд гуфт, ки чунин усул дар ИМА, Ҳитой ва Венгрия ба таври самарабахш истифода бурда мешавад.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Лекин мушкилоти вобаста ба дарёфти сарчашмаҳои маблағгузории инфрасохтори аввалиндарачаи минтақаҳо, аз он чумла, обрасонӣ, таъмини барқ, маҳкам намудани гирду атроф ва соҳтмони биноҳои маъмурӣ ҷой дорад. Дар ин самт имконияти ташкили Фонди ҷумҳуриявии рушди минтақҳои озоди иқтисодӣ таҳлил шуда истодааст. Ҳеле муҳим аст, ки на танҳо имкониятҳои ин Фонд устувор гардад, балки шаффофият ва самарабахшии истифодаи маблағҳои Фонд бо назардошти самараи миёнамуддат ва дарозмуддат таҳлил карда шавад.

Ба ақидаи мо, бояд аз ҷойгаршавии ҳудудии Минтақҳои озоди иқтисодӣ ба паҳн намудани онҳо ба асоси маҳсусгардонии истеҳсолотӣ вобаста ба мавҷудияти шароит барои ҷойгиравии қувваҳои итсаҳсолкунанда, гузашт. Бояд гуфт, ки чунин усул дар ИМА, Ҳитой ва Венгрия ба таври самарабахш истифода бурда мешавад.

П.А. ШАМОЛОВ

Главный специалист управления макроэкономических исследований при Президенте Республики Таджикистан

В статье проанализированы теоретические аспекты свободной экономической зоны и пути ее реализации в стране. В качестве примера, показан опыт Сингапура- как положительный пример по данному вопросу, в конце приведены предложения и рекомендации по рассматриваемой тематике.

P.A. SHAMOLOV

Senior leading expert of the department of microekonomik
researches

under the President of the Republik of Tajikistan

The theoretical aspects of free (special) economic zones
of the Republic of Tajikistan.

Key words: *free economic zones, investment, the law of RT about free economic zones, economy liberalization in Tajikistan, the purposes of creating free economic zones in Tajikistan*

The paper analyzes the theoretical aspects of the free economic zone and the ways of its implementation in the country. As an example, the paper shows the experience of Singapore as a positive example on the issue. There are suggestions and recommendations on the above topics at the end.

Адабиётҳои истифода шуда

1 Книга: «Свободные экономические зоны» авт: С.А. Шарапов. 2008.

2 <http://catalog.fmb.ru/Singapore2011-9.shtml>

3 <http://catalog.fmb.ru/Singapore2011-9.shtml>

4 Адлия: Конуни Чумхури Точикистон дар бораи минтакаҳои озоди иктиносиди

5 Омори солона 2012: Вазъи иктиносидиву иҷтимоии ҶТ.

УДК 338.432:001.895 (575.3)

РУШДИ СОҲАИ КИШОВАРЗӢ ДАР ТОЧИКИСТОН: ВАЗӢИ ИМРӮЗА ВА ДУРНАМО

А.И. ОДИНАЕВ,

Мутахассиси пешбари

раёсати тадқиқоти проблемаҳои инкишофи соҳавии
Маркази тадқиқоти старатегии назди Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон

734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, х. Рӯдакӣ 40
тел.(+992) 988 55 26 90,
E-mail: amin-tj@rambler.ru

Дар мақола ҳолати имрӯза ва дурнамои рушди минбаъдаи соҳаи кишоварзӣ дар Тоҷикистон мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтааст. Муаллиф омилҳои нигоҳдоранде, ки метавонанд дар роҳи рушди устувори соҳа, аз он ҷумла тавлиди маҳсулоти рақобатпазир дар доираи амалкард бо Созмони Умумиҷаҳонии Савдо (СУС) монеа бавуҷуд оваранд, муайяну мушаххас намудааст.

Дар робита ба ин, муаллиф механизмҳо ва силсила тадбирҳои мушаххасро ба мақсади ҳалли поблемаҳои ҷойдошта, таъмини рушди устувори соҳа, амнияти озукаворӣ ва ҳимояи бозори дохилӣ дар доираи амалкард бо СУС-ро пешниҳод намудааст.

Калимаҳои калидӣ: Созмони Умумиҷаҳонии Савдо, инноватсия, сиёсат, инвестор, кафолат, рақобат, амният, сугурта,

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Дар назди кишвари мо як қатор проблемаҳои ҷиддӣ истодаанд, ки ҳалли онҳо ба рушди мамлакат ҳамчун давлати мустақил вобаста аст. Яке аз чунин проблемаҳои ҷиддӣ амнияти иқтисодӣ мебошад.

Таъмини амнияти иқтисодӣ - кафолати истиқлолияти кишвар, шарти субот, фаъолияти самарабахшу зиндагисози ҷомеа ва дастёбӣ ба муваффақият аст. Бояд таъкид намуд, ки яке аз пояҳои асосии давлатдорӣ таъмини амнияти озуқаворӣ ва иҷтимоӣ мебошад, ки аз суботи кишвар вобастагӣ дорад.

Бинобар ин, омӯзиши ин масъалаҳо, дарки амиқи равандҳои асосии рушди иқтисоди миллӣ, аз он ҷумла бахши кишоварзии он хеле муҳим аст, зоро ин ба ошкор шудани таҳдид ва хатар барои истеҳсоли маҳсулот ва суботи иҷтимоӣ дар кишвар мусоидат меқунад.

Бояд зикр кард, ки муҳимтарин ҳадафи сиёсати аграрӣ - таъмини амнияти озуқавории кишвар мебошад. Омили асосии дастёбӣ ба ин ҳадаф баланд бардоштани сатҳи даромади тавлидкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ ва рақобатпазирӣ онҳо дар бозори дохилӣ ва хориҷӣ мебошад.

Солҳои охир дар соҳаи кишоварзии мамлакат як силсила ислоҳоти муҳим ва ҷиддӣ амалий шуданд, ки мақсади асосии онҳо пеш аз ҳама афзоиши маҳсулоти кишоварзӣ ва ба ин васила, таъмин кардани амнияти озуқавории мамлакат мебошад.

Дар натиҷаи ҷараҳои амалигардида ва заҳмати мардуми Тоҷикистон солҳои охир тавлиди маҳсулот дар соҳа тамоюл ба афзоиш дорад. Масалан, соли 2012 [1] ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ дар муқоиса бо соли 2006-ум 56% ё 1,6 маротиба афзоиш ёфтааст [2].

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Аммо мо наметавонем ин равандро ҳамчун рушди воқеи тавлиди маҳсулоти ғизойӣ ва таъмини амнияти озукаворӣ дар Тоҷикистон унвон қунем, зеро дар баробари афзоиш ёфтани ҳаҷми маҳсулот дар соҳа, талабот бо назардошти суръати зиёдшавии аҳолӣ низ боло рафтааст. Масалан, дар ин давра талабот ба маҳсулоти растаниӣ, аз он ҷумла ғалла, мева ва картошка ҳамчунин талабот ба маҳсулоти чорводорӣ, аз он ҷумла гӯшт, шир ва тухм ба андозаи 12,2% зиёд гаштааст. Яъне ин гувоҳ аз он медиҳад, ки рушди тавлиди солонаи маҳсулот бо назардошти талаботи аҳолӣ дар ин давра на 9,3%, балки 7,3% -ро ташкил додааст. Мувофиқи нишондоди ҳозираи афзоиши аҳолӣ то соли 2020 шумораи аҳолии қишвар тақрибан 25% ё худ то ба 10 млн. нафар мерасад ва дар баробари он, талабот ба маҳсулоти растаниӣ, аз он ҷумла ғалла, мева, картошка ва равғани растаниӣ, ҳамзамон талабот ба маҳсулоти чорводорӣ, аз он ҷумла гӯшт, шир ва тухм низ зиёда аз 25% зиёд мегардад. Ин моро водор месозад, ки ба баланд бардоштани ҳосилнокии замин ва маҳсулнокии чорво ба ҳади на камтар аз 25 то 30% даст ёбем. Талаботи аҳолӣ ба маҳсулоти нонӣ то соли 2020 ба 260 ҳазор тонна афзоиш меёбад ва борои тавлиди ин миқдор ғалла аз рӯи нишондиҳандаҳои имрӯзай ҳосилнокии ғалладона, мо бояд дар давоми 8 соли оянда 113 ҳазор га. ё худ ҳамасола 14,2 ҳазор га. замини навро ба гардиши қишоварзӣ ворид намоем. Аммо азбаски Тоҷикистон сарзамини камзамин аст ва чунин имкониятро надорад, пас моро зарур аст, ки ин талаботро бо роҳи интенсивӣ ё худ аз ҳисоби баланд бардоштани ҳосилнокии замин таъмин намоем [3].

Бояд зикр намуд, ки ҳосилнокии ғалладона дар давоми 8 соли охир аз рӯи нишондиҳандаҳои соли (2005-2012) ба

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

ҳисоби миёна 2,6 сантнер га. ё худ 13% афзоиш ёфтааст, ки ин 1,6% солонаро ташкил медиҳад. [4].

Дар сурати давом ёфтани ин раванд то соли 2020 ҳосилнокии замин тақрибан ба 27-30 сантнер баробар гашта, талаботи дар боло зикр ёфта дар ин давра 50% аз ҳисоби зиёд гаштани ҳосилнокии замин таъмин мегардад. Ва барои қонеъ гардонидани талаботи 50% боқимонда зарур аст, ки дар 8 соли оянда, яъне то соли 2020 57 ҳазор, ё худ солона на камтар аз 7 ҳазор гектор заминҳои нав ба гардиши кишоварзӣ ворид намоем. Ин моро водор месозад, ки бо мақсади таъмини аҳолии кишвар бо маҳсулоти нони истеҳсоли ватанӣ майдони заминҳои ғалладонаро дар соли 2020 ба 342 ҳазор гектор расонем. [5].

Бояд тазаккур дод, ки бо мақсади таъмини рушди соҳаи кишоварзӣ алҳол ҳқҳҳчанд барномаҳои соҳавӣ қабул ва татбиқ шуда истодаанд.

Вале дар баробари ҷой доштани аломатҳои мусбат дар раванди татбиқи сиёсати давлат дар соҳаи кишоварзӣ як силсила мушкилоту проблемаҳое ҳастанд, ки дар роҳи дастёбии рақобатпазирӣ маҳсулот дар шароити СУС монеа ба вуҷуд меоваранд. Аз он ҷумла метавон проблемаҳои зеринро ном бурд:

- Рушди заифи муносибатҳои инноватсионӣ дар соҳа. Сарфи назар аз музокироти дарозмуддат, Комплекси агросаноатии Тоҷикистон барои воридшавӣ ба СУС омода набуд. Соҳа навсозӣ нашуд, факат хоҷагиҳои зиёди дехқонии хурд ташкил шуданд, ки онҳо дар тавлиди маҷмӯи маҳсулоти кишоварзӣ дар шароити СУС чандон рақобатпазир буда наметавонанд. Таҷриба нишон дод, ки хоҷагиҳои хурди дехқонӣ (фермерӣ) наметавонанд технологияи баланди истеҳсолиро ба кор баранд,

чунки инро сатҳи пасти даромаднокии онҳо ва на-
будани техникаи олидараҷаи кишоварзӣ имконият
намедиҳад;

- Норасоии мутахассисони мутобик бо усули иқтисоди бозаргонӣ дар соҳа аз ҷумла мувофиқ ба қоидаҳои СУС;
- Ҷалби сармояи дохилӣ ва хориҷӣ бо сабаби дароз будани давраи бозпардоҳти даромад аз сармоя дар бахши кишоварзӣ, нисбат ба дигар соҳаҳо маҳдуд аст;
- Нобаробарии нарҳ ва даромад;
- Паст будани дараҷаи маълумотнокии хоҷагидорон дар бораи ноу-хау, техника, технология ва умуман истифодаи оқилонаи обу замин, интиҳоби зироат ва ғайра, ки ин ҳамчун омили асосии нигоҳдоранда дар рушди бахши кишоварзӣ арзёбӣ мегардад;
- Рушди заифи муносибатҳои суғуртавӣ дар соҳа. Яке аз сабабҳои асосии он дар паст будани дараҷаи боваринокии дехқон нисбат ба бозпардоҳти он арзёбӣ мегардад. Суғурта мтавонад ба фермерҳо кумак расонад то ин ки дар истеҳсолот таваккали (риски) бештар намоянд ва хатари азбайнравии захираҳоро пешгирий намоянд;
- Низоми рушднаёftai обёри. Зикр бояд кард, ки дастрасӣ ба об ва обёри омили муҳими муайянку-нандай маҳсулнокии замин ва устувории ҳосилнокӣ мебошад.
- Набудани ҷои корӣ дар дехот. Ин вазъ ба берун рафтани қувваи корӣ, маҳсусан ҷавонон ва ашҳоси маълумотдор оварда мерасонад, ки проблемаи на-расидани қадри баландихтисосро барои самтҳои гуногуни фаъолияти соҳибкории хурд дучанд ме-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

намояд. Сабаби асосии ҷалб нагардидани мутахасисони варзида ба соҳа дар вазъи номусоиди иҷтимоӣ (надоштани манзили истиқоматӣ, музди меҳнати ноҷиз ва ғайра арзёбӣ мегардад.

- **Рушди заифи робитаҳои истеҳсоли маҳсулот бо дастовардҳои илмӣ, ки яке сабабҳои асосии коҳиши даромаднокии фаъолияти хочагиҳои кишоварзӣ арзёбӣ мегардад;**
- Мутобиқ набудани аҳолии деҳот ба шароити нави хочагидорӣ;
- Сатҳи пасти мубодилаи таҷрибаомӯзӣ миёни мутахасисони соҳа вобаста ба роҳу усулҳои пешқадами истифодаи замин, об ва кишти зироат дар сатҳи минтақа, ҷумҳурӣ ва берун аз он;
- **Эрозияи хок ва таназулёбии давомноки замин. Бояд зикр намуд, ки проблемаи ҳаробшавии замин ва биёбоншавии он сол аз сол ҷиддитар мешавад.** Танҳо дар аввали соли 2012 дар мамлакат 35 ҳазору 400 гектар замин аз гардиши кишоварзӣ берун мондааст, аз ҷумла 29 ҳазор гектар замини обӣ ҳамчун замини партов ба қайд гирифта шудааст. Дар сурати қашол ёфтани чунин раванд дар панҷ соли оянда бо назардошти афзоиши солонаи он дар ҷаҳор соли охир ин нишондод метавонад тақрибан 75% афзоиш ёбад.; [6].
- **Паст будани дараҷаи ҳосилнокии хок бо сабабҳои пурра иҷро нагардидани қоидаҳои агротехники ҳангоми кишти ин ё он зироат;**
- Парвариши зироатҳои камҳосил бо сабаби дастрасии пасти хочагидорон ба тухмиҳои хушсифат ва самараи пасти фаъолияти хочагиҳои давлатии тухмипарварӣ. Алҳол тақрибан нисфи хочагиҳои

давлатии тухмипарварӣ дар кишвар фаъолият на-
доранд; [7].

- Алҳол дар мамлакат зиёда аз 3,8 млн га. чарогоҳ мавҷуд мебошад, аммо низоми идоракуни чарогоҳҳо дар кишвар заиф аст, ки ин ҳамчун омили нигоҳдоранда дар рушди соҳаи чорводорӣ арзёбӣ мегардад, зеро дар чунин вазъият истеҳсоли ҳӯроқи чорво коҳиш меёбад.
- Фарсадашавии беш аз ҳадди фондҳои истеҳсолӣ, хусусан техниқаи кишоварзӣ. Бояд таъкид намуд, ки истифодаи техника ва мошинолоти фарсада дар тавлиди маҳсулоти кишоварзӣ ба ҳаробшавии киштзор ва баландшавии арзиши аслии маҳсулот оварда мерасонад. Бешубҳа, таҷхизоти кӯҳна ва фарсадашуда кудрати тавлиди маҳсулоти рақобатпазирро наҳоҳад дошт ва ба коҳиши самарбаҳши мөҳнат дар кишоварзӣ оварда мерасонад. Ҳамчунин, ба сабаби сатҳи баланди фарсадашавии фондҳои асосӣ ҷозибияти маблағгузорӣ дар муассисаҳои аграрӣ хеле коҳиш ёфтааст;
- Истифодаи заифи технологияи каммасрафи кишт. Зикр бояд кард, ки алҳол зиёда аз 125 миллион гектар замин дар ҷаҳон мутобики технологияи каммасраф кишт карда мешавад. Лидерони истифодаи чунин усул кишварҳои Мексика, Бразилия, Аргентина, Австралия, ИМА ва Канада мебошанд. Имрӯз ин кишварҳо содиркунандагони асосии маҳсулоти кишоварзӣ мебошанд. Технологияи сарфаҷӯёнаи киштро Ҳитой ва Ҳиндустон низ фаъолона ҷорӣ карда истодаанд. Бояд хотиррасон намуд, ки ҳамаи онҳо ҳоло рақибону шарикони мӯҳаҷистонӣ ҳастанд. Технологияи мазкур имконият медиҳад,

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

ки замонасозии истеҳсолот анҷом гирад ва дар айни замон ҳароҷот кам шавад, хок ва муҳити зист ҳифзу нигаҳдорӣ шавад. Ҳамчунин ҳароҷоти сӯзишворӣ то 2 маротиба коҳиш меёбад, ки ин бевосита метавонад даромаднокии истеҳсолоти баҳши кишоварзиро ба таври қатъӣ баланд бардорад;

➤ Инкишофи заифи амалиётҳои лизингӣ дар соҳа. Яъне имрӯз корхонаи мазкур бояд на танҳо ба воридоти техникаи кишоварзӣ, балки чорвои хушзор, тухмии хушсифат, ҳамзамон техникаи хурди камасрафи кишт (*мини техника*) ва дигар воситаҳои зарурӣ барои соҳа машғул шавад то ин, ки механизми амалигардонии сиёсати аграрии давлат дар шароити СУС таъмин гардад;

Аз ин рӯ, пешниҳод мешавад:

➤ Мо ба сиёсати нави аграрӣ ниёз дорем. Мо бояд ҳадафҳоро комилан ба таври дигар маънидод намоем ва матраҳ кунем. Тоҷикистон дорои манбаҳои ганий обу энергетикӣ мебошад, вале кишвари камзамин аст.

➤ Тавре ки маълум аст, потенсиали аграрии кишвари мо маҳдуд аст. Бинобар ин, сиёsat бояд аз якчанд манбаъҳои стратегӣ сарчашма гирад, ки ба назари мо инҳоянд:

1. Кадри мутобиқ бо шароит ва қоидаҳои СУС. Бояд зикр намуд, ки дар байни оқибатҳои манфии воридшавии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба СУС ҷои маҳсусро омодагии кадр мегирад, чунки коршиносону мутахассисон оид ба фаъолияти СУС алҳол дар Тоҷикистон хеле каманд, маҳсусан байни ҷавонон, дар ҳоле, ки талабот ба онҳо дар оянда ҳоҳад аф-

зуд. Масалан, барои дар оянда таъсис намудани марказҳои иттилоотии машваратӣ мутобики нижомнома ва созишномаҳои СУС ва ҳамчунин барои кор дар Котиботи ин созмон.

2. Ҷорӣ кардани технологияи каммасрафи кишт.
3. Сратегияи нарҳ;
4. Тавонмандии бозори озуқа;
5. Истифодаи самараноки иқтисодӣ ва экологии замин.
6. Муайян намудани дараҷаи қабати ҳосилхези замин ва минтақабандии кишти зироатҳо ба он;
7. Рушди селексия ва тухмипарварӣ;
8. Ҳосилнокии зироат;

Нуктаҳои дигари муҳим инҳоянд:

- Бояд сиёсати аграрии технологӣ ва иттилоотӣ низ тарҳрезӣ ва дар ҳаёт татбиқ шавад. Ҳамчунин ташкил намудани системаи оперативии иттилоотӣ барои бо технологияи муосир ва таҷрибаи ҷаҳонӣ шиннос намудани муассисаҳо, аз ҷумла заминдoron ба мақсад мувоғиқ мебошад;
- Қабули «Қонун дар бораи киштгардони замин». Бояд тазаккур дод, ки ҳамасола аз гардиши кишоварзӣ берун мондани заминҳои мусоид ба кишт бинобар камҳосилий, шусташавӣ ва шӯршавӣ ба мушоҳида мерасад ва нарасидани нуриҳо сабаби камҳосилии замин мешавад. Масалан, гумуси (қабати ҳосилхези замин) заминҳои киштшаванд ба ҳисоби миёна 3%-ро ташкил мекунад, ки ин дар муқоиса бо заминҳои киштшавандай Федератсияи Русия панҷ маротиба паст мебошад. Аз ин рӯ, ҷиҳати ба танзим даровардани истифодаи самарано-

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

ки замин қабули қонуни мазкур мувофиқ ба мақсад мебошад;

- Мо бояд барномаи давлатии кафолат ва сугуртаи қарзҳоро ба мақсади коҳиши риски сармоягузории хусусӣ дар истеҳсолоти аграпӣ тарҳреӣ ва ҷорӣ намоем;
- Моро зарур аст, ки стратегияи дастёбии сифатан нави рақобатпазирӣ ва имконоти тавлидотии баҳши кишоварзиҳо таҳия ва тадбиқ намоем;
- Бояд ҳар чи зудтар кори комплексиро доир ба омода ва тарбия кардани чунин мутахассисоне, ки тавонанд бо донишу фаҳмиши худ соҳибкорони тоҷик, устодон ва донишҷӯёни муассисаҳои таълимоти олии соҳавиро бо қоидаҳои СУС шинос намоянд, оғоз кард;
- Рушди шаклҳои алтернативии фаъолият дар деҳот. Бояд гуфт, ки дар деҳот сарфи назар аз маҳдудияти имкониятҳо, манбаъҳои коғӣ ва зарурӣ мавҷуданд, ки ба сокинони маҳаллӣ имконият медиҳанд, ки ба фаъолияти шаклҳои гуногуни соҳибкорӣ машғул шаванд. Масалан, ба мақсади коҳиши бекорӣ дар деҳот барои одамони бекори ихтисоснадошта ривоҷ додани чунин шаклҳои фаъолият, монанди туризми деҳот, хизматрасонии нақлиётӣ, ҳунарҳои мардумӣ ва ғайра ба мақсад мувофиқ аст;
- Ба инвесторҳои дохилӣ ва хориҷӣ додани ҳуқуқи истифодабарии заминҳои аз гардиши кишоварзиӣ берунмонда. Ин имконият медиҳад, ки на танҳо аҳолии деҳот бештар ба кор фаро гирифта шавад, балки тавонмандии бозорҳои ғизоии мамлакатро афзун гардонад;

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРҰЗ

- Баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат дар соҳа таввасути рушди механиконии истеҳсолот;
- Фароҳам овардани шароити мусоид бо мақсади ихтиёран мутахидшвии корхонаҳои кишоварзӣ. Чунки аксарияти хочагиҳои хурди дехқонӣ (фермерӣ) барои татбиқи агробизнес ба танҳоӣ ба мушкилоту проблемаҳои зиёд дучор мешаванд. Барои ҳаллу фасли ин проблема бояд нақши муҳимро таъсис доддани шаклҳои гуногуни кооперативҳо ва дигар намудҳои иттиходияҳо бозӣ намоянд. Дар ин миён, муттаҳид шудан ба кооперативҳо бояд фақат ба асоси ихтиёри сурат гирад ва дехқон аъзои кооператив шуда, бояд чун соҳибу хӯҷаини замини худ ва дигар воситаҳои истеҳсолот боқӣ монад.
- Ташкили марказҳои инноватсионии таълимии илмӣ – истеҳсолӣ бо ҳамбастагии давлат ва соҳибкорон;
- Алҳол ташкил ва рушди кластерҳои минтақавӣ аҳамияти зиёд пайдо карда истодааст. Бояд гуфт, ки муассисаҳои хурд ва миёна, ки дар кластер муттаҳид мешаванд, рақобатпазирии худ ва вазъияти хешро дар бозори амвол беҳбуд ва тақвият мебахшанд.

Пешбинии натиҷа дар сурати амалисозии пешниҳодҳои зикришуда:

- Баланд гаштани нақши сиёсати аграри;
- Беҳтар гардидани дараҷаи таҳассусии кормандони соҳа мутобиқ ба усули иқтисодӣ бозорӣ ва принсипҳои СУС;
- Дастёбӣ ба рақобатпазирии маҳсулот дар шароити СУС;
- Коҳиш ёфтани эрозияи хок.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

- Баланд шудани дараҷаи ҳосилнокии замин;
- Беҳтар гардидани зерсохторҳои кишоварзӣ, аз он ҷумла рушди зерсохтори обёрий ва дар замини он беҳтар гардидани вазъи мелиоративии на кам аз 40 ҳазор гектар заминҳои обёришаванда;
- Ба гардиши кишоварзӣ ворид гаштани 57 ҳазор гектар заминҳои нави мусоид ба кишт;
- Имконияти ичрои саривақтии корҳои механизмунонидашуда ва дар баробари он риоя гаштани қоидаҳои агротехникӣ;
- Ҳавасманд гаштани молистехсолкунандагони ватанӣ;
- Рушд ёфтани соҳибкории хурд дар деҳот;
- Зиёд гардидани ҳосилнокии зироатҳо ва дар баробари ин зиёд гаштани ҳаҷми маҳсулот;
- Тавлиди маҳсулоти аз ҷиҳати экологӣ тоза ва дар баробари он паст гардидани сатҳи бемориҳои бо маҳсулоти озуқа алоқаманд;
- Баланд гаштани сатҳи пардохтпазирии корхонаҳои кишоварзӣ;
- Беҳтар гаштани вазъи бозори озуқавории дохилӣ ва дар баробари ин, поин фуромадани нарҳи маҳсулот;
- Коҳиш ёфтани андозаи воридоти маҳсулоти озуқаворӣ ва дар баробари ин коҳиш ёфтани вобастагии кишвар аз воридот;
- Коҳиш ёфтани ҳароҷот ва беҳтар гаштани вазъи молиявии хоҷагидорон;
- Пайдо гаштани беш аз 20 ҳазор ҷойҳои нави корӣ ва дар баробари ин, коҳиш ёфтани сатҳи бекори ва ҷинояткорӣ;
- Таъмини пойдории сулҳу субот ва амнияти миллӣ.

Хулоса:

1. Сиёсати аграрии давлатӣ сарфи назар аз ҷанбаи дарозмӯҳлат доштани он, дар марҳилаҳои асосии тағйироти шароити беруна, пеш аз ҳама, дигаргуниҳои вобаста ба равандҳои глобалии иқтисоди ҷаҳонӣ ба ислоҳҳот эҳтиёҷ дорад. Дар айни замон, Тоҷикистон ва баҳши кишоварзии он ба сабаби воридшавии мамлакатҳо ба СУС дар марҳилаи навини ҷаҳонишавии муносибатҳои иқтисодӣ қарор дорад. Бояд таъкид намуд, ки амалкарди кишоварзӣ мутобиқи шартҳои СУС бо талабҳои зиёд ва қоидаҳои ин созмони байналхалқӣ вобаста мебошад, ки татбиқи сиёсати аграрии мувофиқашуда бо онро тақозо мекунад.
2. Барои он ки соҳаи кишоварзӣ рақобатнок гардад ва ба рушди устувори иқтисодиёт ва коҳиши камбизоатӣ самарабахштар мусоидат расонад, пеш аз ҳама, шароити мусоиди иҷтимоию-сиёсӣ, идаро-кунии мувофиқ ва таҳқурсии мустаҳками макроиқтисодӣ зарур аст.
3. Барои ҳалли проблемаҳои нобаробарии даромад дар кишварҳое, ки дар давраи гузариш қарор доранд, лозим аст, ки муносибати комплексии ифодагари роҳҳои муҳталифи бартараф намудани камбизоатӣ, аз он ҷумла гузариш ба истеҳсол ва парвариши зироати сердаромади кишоварзӣ, дар деҳот паҳн кардани шаклҳои фаъолияти истеҳсолии ғайркишоварзӣ, ҳамчунин расонидани кумак ба онҳое, ки аз машғул шудан ба фаъолияти кишоварзӣ худдорӣ мекунанд.

Ҳаллу фасли проблемаҳои дар боло зикр гардида ва амалисозии силсила тадбирҳои пешниҳодшуда имконият

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

медиҳанд, ки на танҳо ракобатпазирии маҳсулоти кишоварзӣ дар шароити СУС таъмин гардад, балки захираҳои маҳдуди барқарорнашаванд ва ё мушкилбарқароршавандай табиат низ барои насли оянда ҳифз гарданд.

АДАБИЁТ

1. Вазъи иҷтимоию иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон.
Агентии омори назди Президенти ҶТ Душанбе, 2012
2. Тоҷикистон: 20-соли истиқлолияти давлатӣ. Агентии омори назди Президенти ҶТ Душанбе, 2011
3. Демография солонаи ҶТ// Маҷмӯи оморӣ// Душанбе 2010-2011;
4. Минтаقاҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон // Маҷмӯи оморӣ// Душанбе 2012;
5. Вазъи иҷтимоию иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон.
Агентии омори назди Президенти ҶТ Душанбе, 2012
6. Суҳанронии Президенти ҶТ дар маросими ифтиҳоҳи бинои нави Кумитаи давлатии заминсозӣ. 30.11.2012
7. Маълумоти Раёсати тухмипарварии Вазорати кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикстон дар соли 2012

РАЗВИТИЯ ОТРАСЛИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В ТАДЖИКИСТАНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВА

В статье представлены анализ и оценка современного состояния и перспективы дальнейшего развития отрасли сельского хозяйства. Автором выявлены факторы, препятствующие устойчивому росту, в частности производству

конкурентоспособной продукции в условиях функционирования в рамках ВТО.

Разработаны и предложены механизмы и конкретные меры с целью решения существующих проблем, обеспечения продовольственной безопасности, устойчивого роста отрасли и защиты внутреннего рынка в условиях функционирования в рамках ВТО.

Ключевые слова: Всемирная торговая организация, инновация, политика, инвестор, гарантия, конкуренция, безопасность страхования.

DEVELOPMENTS OF BRANCH OF AGRICULTURE IN TAJIKISTAN: CURRENT STATE AND PROSPECT

A.I. ODINAEV

Leading expert of department the research problem of the branch development of the Center for strategic Researches under the President of the Republic of Tajikistan

The analysis and assessment of a current state and prospect of further development of branch of a rural zhozyaystvo are presented in article. The author revealed the factors interfering steady growth, in particular to production of competitive production in operating conditions within the WTO.

Mechanisms and concrete measures for the purpose of the solution of existing problems, ensuring the food security, steady growth of branch and protection of domestic market in operating conditions within the WTO are developed and offered.

Key words: *The World Trade Organization, innovation, policy, investor, warranty, competition, safety, insurance.*

УДК 331.556.2 (470) (575.3)

**МУШКИЛОТИ РАВАНДИ МУҲОЧИРАТИ
МЕҲНАТӢ
ДАР ФЕДЕРАТСИЯИ РОССИЯ ҲАЛШАВАНДА АСТ.**

МИРЗОЕВ С.

Муовини сардори раёсати таҳлил ва ояндабини сиёсати хориҷии Маркази тадиқоти стратегии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Имрӯз ҳаракати вусъатёбандаи муҳоҷирati аҳолии саёра зуҳуроти дорои аҳамияти зиёди иҷтимоию иқтисодӣ ба шумор меравад.

Проблемаи муҳоҷirat барои аксарияти кишварҳои ҷаҳон, бинобар мавҷуд будани омилҳои сершумор, басо мураккаб аст. Дар байни онҳо имкониятҳои ҳуқуқии шаҳрвандони муқимиӯ ва муҳоҷironе, ки бо мақсадҳои гуногун ба ягон кишвар мераванд, омили асосӣ ба шумор мераванд.

Созмони Милали Муттаҳид (СММ) ба манзури аз ҳар гуна шаклҳои поймолкунии ҳуқуқ эмин гардонидани муҳоҷiron ҳӯҷҷатҳои дорои аҳамияти байналмилалӣ қабул мекунад. Конвенсияи байналмилалӣ дар бораи хифзи ҳуқуқҳои муҳоҷiron, ки соли 1990 қабул шуда буд, ба муҳоҷiron додани ҳуқуқҳои баробарро пешбинӣ менамояд. Ҳар давлати миллӣ барои танзими раванди муҳоҷirat чораҳои зарурӣ меандешад.

Сабаби умумии ин равандҳо ҷаҳонишавии иқтисодиёт дар миқиёси олам мебошад. Раванди муҳоҷirat меҳнатӣ

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

одатан ба он мамлакатҳо нигаронида шудааст, ки дар онҳо музди меҳнат нисбатан баланд аст.

Мувофиқи маълумоти СММ аз чумлаи 20 кишвари дорои шумораи зиёдтарини муҳочирони байналмилалӣ Иёлоти Муттаҳидаи Амрико мақоми аввалро касб менамояд, ки дар он 35 миллион муҳочир зиндагӣ мекунад. Дар Федератсияи Россия 13 миллион ва дар Олмон 7 миллион муҳочир фаъолият мекунад. Аксарияти муҳочирон дар Аврупо (56 миллион), Осиё (50 миллион) ва дар Амрикои Шимолӣ (41 миллион) фаъолият доранд. Қариб ҳар даҳумин сокини минтақаҳои мутараққии ҷаҳон муҳочир мебошад. Имрӯз шумораи умумии ашхосе, ки берун аз ҳудуди кишварҳои таваллудашон зиндагӣ доранд, дар тамоми давраи таъриҳ ба дараҷаи баландтарин-қариб 200 миллион нафар расидааст, ки қариб 3 фоизи аҳолии саё-раро ташкил медиҳад.

Муҳочират ба вазъу дурнамои рушди ҳам ҷаҳон ва ҳам минтақаю кишварҳои алоҳида таъсири гуногун мерасонад. Ба туфайли интиқоли маблағҳои муҳочирони меҳнатӣ аз хориҷ сатҳи камбизоатӣ дар давлатҳояшон коҳиш ёфта, савдо, соҳтмон, бахши кишоварзӣ ва расонидани намудҳои гуногуни хизматрасонӣ рушду густариш меёбад, бекорӣ кам мегардад, фаъолияти соҳибкорӣ вусъат мегирад, хусусан дар бахши тиҷотари ҳурду миёна ҷойҳои нави корӣ ташкил меёбанд.

Вале сарфи назар аз ин, як қатор ҷиҳатҳои манғӣ, аз қабили вайрон кардани ҳуқуқҳои муҳочирони меҳнатӣ дар кишвари буду бош, душвориҳо ҳангоми пайдо намудани кор дар қаламрави кишвари қабулкунанда ба назар мерасанд. Ҳангоми фаъолияти меҳнатӣ дар давлати хориҷӣ ҳодисаҳои истисмор намудани муҳочирон, вайрон кардани шарту тартиби пардохти музди меҳнати

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

муҳочирон ва душвориҳои баҳрабардорӣ аз хидматрасонии хушсифати тиббӣ бисёр ба назар мерасанд. Шаҳрвандони хориҷӣ аксаран дучори худсарии намояндағони мақомоти қудратӣ ва поймолкуни хуқуқҳои нажодӣ аз ҷониби намояндагони аҳолии маҳаллии давлатҳои муҳочирпазири меҳнатӣ мегарданд.

Дар маҷмуъ, раванди муназзами муҳочирати меҳнатӣ ҳамеша ба кишварҳои қабулкунандай қувваи корӣ ва ҳам ба давлатҳои содиркунандай ин нерӯ фоидаи назаррас меорад, албатта, ба сурате, ки он муназзам ва мураттаб сурат гирад.

Имрӯзҳо раванди муҳочирати меҳнатӣ бо сабабҳои ба ҳама маълум барои Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳамияти бузург қасб намуда, ба омили муҳими иҷтимоиву иқтисодӣ табдил ёфтааст. Ба ҳамагон маълум мебошад, ки тайи даҳсолаҳои охир зери таъсири якчанд омилҳои берунию дохилий Тоҷикистон ба падидай муҳочират, баҳусус муҳочирати меҳнатӣ, ки имрӯз ба раванди ногузири ҷаҳонӣ табдил ёфтааст, рӯ ба рӯ гардид. Албатта, ин раванд аз ҷабҳаҳои манғӣ ва мусбат иборат буда дар баробари манфиати муайяни иқтисодӣ ҷанбаҳои дигари судманд низ дорад.

Ба мисли он, ки муҳочири меҳнатӣ доираи ҷаҳонбинии ҳудро васеъ гардонида, бо забон, маданияту фарҳангӣ дигар ҳалқу миллатҳо аз наздик ошнӣ пайдо менамоянд, қасбу ихтисосҳои гуногуни муосирро соҳиб гашта, пас аз баргаштан ба Ватан малакаву таҷрибаи кории бадастовардаашонро ба манфиати ҷомеа истифода мебаранд. Ҷунин як неруе, ки дорои таҷриба ва малакаи бойи қасбии муосир аст, дар рушди кишвар ҳамеша таъсиргузор мебошад.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Аммо ин маъни онро дорад, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон падидай муҳоцирати меҳнатӣ ба хориҷро, ки аҳамияти бузурги иҷтимоӣ дорад, ҳамчун воситаи муҳими таъмини шуғли аҳолӣ ва рушди иқтисодии мамлакат арзёбӣ менамояд.

Дар робита ба ин, давлати Тоҷикистон сиёсати раванди ба стратегияи умумии рушди иқтисодиёти кишвар одат додани муҳоцирони меҳнатиро пеш гирифта, барои ба низом даровардани ин раванд, таъмини ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои муҳоцирони меҳнатӣ, беҳдошти вазъи зиндагии онҳо ва фароҳам овардани шароити мусоид ҷиҳати фаъолияти меҳнатии муҳоциро берун аз ҳудуди кишвар доимо ҷораҳои зарурӣ мебинад.

Яке аз самтҳои афзалиятнок дар ин бахш ташкили низоми раванди муҳоцирати меҳнатӣ бо кишварҳои қабулкунандаи қувваи корӣ, аз ҷумла бо Федератсияи Россия ба ҳисоб меравад. Зеро беш аз 90 фоизи муҳоцирони меҳнатии Тоҷикистон дар ҳудуди Федератсияи Россия фаъолият мекунанд.

Бо ин мақсад чандин созишишномаҳои байниҳукуматӣ, қонун, фармонҳои Президент ва қарорҳо Ҳукумат, аз ҷумла Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи муҳоцират”, “Консепсияи сиёсати муҳоцирати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон”, Консепсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи муҳоцирати меҳнатӣ ба хориҷа” ва “Барномаи муҳоцирати меҳнатии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон ба хориҷа барои солҳои 2006-2010”, “Стратегияи миллии муҳоцирати меҳнатии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон ба хориҷа барои солҳои 2011-2015” ба имзо расидаанд, ки ҳоло мавриди иҷро қарор доранд.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Инчунин, ташкили **Хадамоти мухоцирати назди Ҳукумати ҶТ**, ки дар муддати кӯтоҳ фаъолияти босамари худро нишон дод, аз ҷумлаи тадбирҳоест, ки мақсад аз онҳо танзими раванди мухоцират ва ҳифзи ҳуқуқу манфиатҳои мухоцирони меҳнатӣ мебошад.

Мухоцирони меҳнатии тоҷик дар минтаقاҳои муҳталифи Федератсияи Россия дучори проблемаҳое мегарданд, ки ба ҳамагон маълум мебошад. Бинобар ин бо назардошти кору мақоми буду бошашон онҳоро ба котегирияҳои зерин тақсим намудан мувоғики мақсад мебошад:

- Мухоцирони меҳнатие, ки корашон хусусияти муваққатӣ дорад, фаъолияти меҳнатиро дар асоси литсензияю патентҳо фақат дар мӯҳлати муайянни вақт анҷом медиҳанд. Барои онҳо дастрасӣ ба кор фақат баъди бақайдгириӣ ва гирифтани патенти фаъолияти инфириодии меҳнатӣ ё ба расмият даровардани шартнома бо корфармо имконпазир аст.
- Шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки танҳо дар лоҳиҳаҳои мушаххас бо мӯҳлати муайян барои фаъолияти меҳнатӣ аз ҷониби корфармо таъин карда мешаванд. Ҷунин лоҳиҳаҳо мушаххас аз ҷониби давлат ва корфармои инфириодӣ пешниҳод мешавад.
- Аз шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки фаъолияташон вобаста ба маҳалли доимии иқомат дар Федератсияи Россия мебошанд, барои дохил шудан ба кор, бақайдгирии иловагӣ талаб карда намешавад.Faъолияти меҳнатии онҳо хусусияти дарозмӯҳлат дорад. Онҳо дар кишвари буду бошашон бо манзил ва амволи дигари гайриманқул таъмин шудаанд. Баъзеи онҳо аҳли хонаводаашонро ба ин ҷо оварда, як қисмашон дар ин ҷо оиласдор шудаанд.

Муҳочироне, ки ба зергурӯҳи якум(категория) дохил мешаванд, дар асоси қонун ба кишвари буду бош рафта, аксаран бо вайрон намудани қонуни мавҷудаи тартибот ба кор дохил шуда, дар бозори ғайрирасмии меҳнат кор мекунанд ва ба ҳар шарту ҳаҷми музди меҳнат розӣ мешаванд, ки ин омил онҳоро дучори вазъияти ғайриқонунӣ мегардонад.

Сабаби ин омилҳо зеринанд:

- Теъоди муҳочирони меҳнатӣ, ки дорои ҳуҷҷатҳои лозима нестанд ба нафъи соҳторҳои ғайрирасмӣ мебошад. Бахшҳои шуғли ғайриқонунӣ ва гирифтани фоида аз муҳочирон, дар навбати аввал бо усули миёнаравӣ барои ба расмият даровардани санадҳои бақайдгирий ва иҷозатномаҳои иҷрои кор вучуд доранд. Бояд ба назар гирифт, ки чунин тиҷорат фақат дар сурати қонунро вайрон намудани худи мансабдороне пурра амалӣ мешавад, ки барои додани иҷозати иҷрои кор ва бақайдгирий(ба расмият даровардани иҷозатномаҳои зарурӣ барои корҳои муздурий, кордҳои ғайриқонуни муҳочират, бақайдгирии беасос) ҷавобгаранд;
- Барои корфармоёни бозори ғайрирасмии меҳнат бақайдгирии қувваи кори хориҷӣ дар мақомоти расмӣ фоидабаҳш нест, зоро ин вобаста ба пардоҳти андоз ва ӯҳдадориҳо аз рӯи таъминоти иҷтимоии муҳочирон ҳарочоти иловагиро талаб мекунад;
- Худи муҳочирони меҳнатӣ барои қонунӣ гардонидани фаъолияти меҳнатияшон кӯшиш намекунанд, зоро бисёрии онҳо сарҳадро ба таври пинҳонӣ убур мекунанд, ё ин ки онҳо ҳуҷҷатҳои дуруст ба расмият даровардашуда надоранд. Чунин варонкунии маъмул ва паҳншудатарин миёни муҳочирон мебошанд.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

Онҳо мақсади сафар санади воридотро ба кишвари қабул нодуруст нишон медиҳанд.

- заманаи қонунии қоидаҳои сафари шаҳрвандони хориҷӣ ба ҳайси муҳочирони меҳнатӣ хусусияти басо бюрократӣ дорад, ки он раванди ба қайдгирӣ ва гирифтани иҷозати иҷрои корро басо душвор месозад.

Дар робита бо ин бояд қайд намуд, ки як қатор вазъиятҳое мавҷуданд, ки боиси осебпазирии муҳочирони меҳнати мешаванд:

- 1)муҳочирони беихтисосу камихтисоси меҳнатӣ маҷбуранд, ки дар бахши ғайрирасмӣ кор кунанд, зоро сатҳи таҳсилоту ихтисоси онҳо барои бозори ошкорои меҳнат кифоят намекунад;
- 2)муҳочирони меҳнатӣ аз тартиби сафари қонунӣ, буҷу бош боиси қонуншикании муҳочирон ва ихроҷи онҳо мешавад;
- 3)муҳочирони меҳнатӣ ба ҳар шароити меҳнату зист розӣ мешаванд;
- 4)дараҷаи пасти иттилоот ва донишҳои ҳуқуқии муҳочирони тоҷик.

Қатъи назар аз мавҷуд будуни санатҳои ҳуқуқии байни давлатӣ, қонунҳои амалкунандаи муҳочирати меҳнатӣ, ҳамкории ҳукуматҳо дар ин соҳа, проблемаи асосӣ – ришваҳурӣ (коорупсия) мебошад. Дар шаҳру ноҳияҳои Федератсияи Россия шумораи бузурги ширкатҳо, корхонаҳо, агентӣ, шахсони ҳуқуқию воқеъӣ, миёнаравҳо ба хариду фурӯши квотаҳо, иҷозатномаҳои кори аслӣ бон архи гарон машғуланд. Бозори ҳуҷҷатҳои қалбакии бо ин шабоҳатдошта низ дар авҷ аст.

Илова бар ин, натиҷаи ин омилҳои ташвишовар вазнинии молиявӣ ва ташвиш ба дӯши муҳочтрони меҳнатӣ

меовард. Ин ҳолатро мақомоти дахлдори давлатии Русия хуб дарк мекунанд. Муҳоцирони меҳнатии гайриқонуний низ бо ин омил пайвастагии зич дора, бинобар ин ришваситонӣ дар ин самт фаъол гардидааст.

Барои танзими самарабахши раванди муҳоцират ва ҳифзи ҳуқуқу манфиатҳои муҳоцирони меҳнатӣ, ҳамчунин коҳиш додани мушкилоти онҳо бояд чораҳои зерин аз ҷониби вазорату идораҳои ҶТ андешидан шаванд:

- 1) вазорату идораҳои дахлдори Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақомоти салоҳиятдори Федератсияи Россия дар ҳошияни санадҳои мавҷудаи меъёрию ҳуқуқии байнидавлатӣ ҳӯҷати нави муаянкунандаи ҳуқуқ бо номи шиносномаи муҳоцири меҳнатиро, бо назардошти талаботи қонунгузории кишвар таҳрезӣ наоянд. Бо назардошти тамоми омилҳои номатлуб дар раванди муҳоцирати меҳнатӣ имрӯзҳо зарурати тарҳрезии шиносномаи муҳоцири меҳнатӣ ба миён омадааст. Чунин ҳӯҷати ҳуқуқмуаянкунанда бояд дорои мавқеъ ва ҳуқуқи худ бошад ва аз он ҷониби кишварҳои зикршуда эътироф карда шавад.
- 2) пас аз ворид шудани муҳоцири меҳнатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қаламрави Федератсияи Россия раванди ҳатмии сугуртаи тиббӣ ба роҳ монда шавад, зоро муҳоцирони меҳнатӣ ҳуқуқҳои сугуртаи ҳаёт ва тандурустӣ ҳамчунин намудҳои дигари сугуртаро доранд. Корфармоёни кишвари қабулкунанда, ки бо муҳоцири меҳнатӣ қарордоди меҳнатӣ имзо менамоянд, бояд вазифадор карда шаванд, ки кафолатҳои иҷтимоию меҳнат давраи иҷрои фаъолияти меҳнатӣ аз ҷумла сугуртаи тиббиро низ ба қарордоди зикршуда шомил намоянд. Он ҳамчунин шароити

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӴЗ

мехнату сукунат ва тартиби пардохти музди меҳнатро бояд танзим намояд;

- 3) барои ҳифзи ҳуқуқҳои шаҳрвандони Тоҷикистон дар хориҷи кишвар дар марказҳои бузурги маъмурии Федератсияи Россия мақомоти консулгарии ВКХ ҶТ-ро вобаста ба талаботҳои ҳуқуқии тоҷикистониён бунёд кардан мувофиқи мақсад мебошад, зоро муҷирони меҳнатӣ тоҷикистониёни муқими ин кишвар низ ҳамеша ба ҳифз ё машварати ҳуқуқӣ ниёз доранд.
- 4) бо назардошти вазъияти мураккаби раванди муҳочирати меҳнатӣ дар қаламравӣ Федератсияи Россия ба масъалаи омузондани касбҳои зарӯрӣ ва сифатан афзудан шумораи муҷирони меҳнатӣ бояд таваҷҷӯҳи хоса намуд. Дар омӯзишгоҳҳои касбию техникии ватанӣ ФР низоми самарабахши касбомӯзии гурӯҳҳои қобили меҳнати аҳолиро ташаккул додан мувофиқи мақсад мебошад. Зоро ташкили захираҳои баландихтисоси меҳнатӣ вазифаи аввалиндарачаи кишварҳои интиқолдиҳандай қувваи корӣ ба шумор рафта, дар шароити ҳозира омили муҳими расонидани кӯмаки давлатӣ ба муҳочирони меҳнатӣ мебошад. Инчунин, ҷавонон бояд дар доираи барномаҳои таълими дарсхои ҳуқуқӣ омӯзанд;
- 5) имрӯз зарурат ба миён омадааст, ки дар муҳочирати меҳнатӣ синну сол муайян карда шавад. Воқеан, имрӯз Тоҷикистон аз назари демографииӣ дар ҳоли рушди доими қарор дорад ва аз нисф зиёди аҳоли, яъне қувваи асосии пешбарандай онро ҷавонон ташкил медиҳанд. Ҳоло бошад дар қаламрави федератсияи Россия чунин як зууроти номатлуб вучуд дорад, ки ҷавонони аз сини 15-сола ба муҳочират мебаро-

янд. Яке аз омилҳои хатаровар ба рушди миллат гардад;

- 6) имрӯзҳо төъдоди зиёди созмону ҷамъиятҳои Милли тоҷикон қариб дар алоҳидагӣ барои ҳифзи ҳуқуқу манфиатҳои муҳочирони меҳнатӣ ва танзими фаъолияти онҳо дар заминай қонуни амалкунандай ҳар ду кишвар корҳои зиёдеро анҷом медиҳанд. Аксарияти онҳо ҳазорҳо нафар ҳамватаённи моро дар атрофашон ҷамъ намуда, фаъолияти муттадили онҳоро таъмин мекунанд ва дар назди мақомотҳои давлатии кишвари муқим нуғузи калон доранд. Бинобар ин мақсаднок мебуд, ки Шӯрои диаспораи тоҷикистониёни Федератсияи Россия таъсис дода шавад.
- 7) Таъсири аз ҳама ҳалокатовари муҳочирати меҳнатӣ масъалаи гендерӣ мебошад. Дар муҳочират будани мардон ҳам барои занон ва ҳам барои кӯдакон мушкили аслӣ аст.

К СВЕДЕНИЮ АВТОРОВ

В Вестнике Центра стратегических исследований при Президенте Республики Таджикистан «Таджикистан и современный мир» печатаются статьи в области экономики, политологии, культуры, безопасности, экологии, социологии, которые являются результатами научно-исследовательских работ Центра стратегических исследований при Президенте Республики Таджикистан и других организаций.

Редколлегия журнала обращает внимание авторов на необходимость при направлении статьи в редакцию строго соблюдать следующие правила:

1. Статьи принимаются по рекомендации главного редактора Вестника или его заместителей.

2. Текст статьи представляется редакционной коллегии в виде файла на съемном диске и бумажном носителе должны быть подготовлены в текстовом редакторе MS Word, шрифт Times New Roman 12 пт для статей на русском и таджикском языках. Для компьютеров с Windows XP и любой версией МС Офис необходимо использовать клавиатурный редактор Keymap. Интервал между строками - 1,5. Электронные версии статей с использованием Times New Roman Тj **НЕ ПРИНИМАЮТСЯ!** Все листы рукописи должны быть пронумерованы.

3. Размер статьи не должен превышать 10 стр. компьютерного текста, включая текст, таблицы, список литературы (не более 15 источников), рисунки, число которых не должно превышать 6.

4. Рисунки, диаграммы и фотографии прилагаются отдельно в формате той программы, в которой они выпол-

нены. Диаграммы в формате Excel, рисунки и фотографии в формате JPEG.

Оформление статьи:

1. Титульная страница статьи должна содержать: УДК, Ф.И.О. автора(ов) (полностью), ученая степень и (или) звание, должность, название учреждения(ий), в котором выполнена представленная статья, адреса (почтовый и электронный), номера телефонов, полное название специальности.

2. Сокращение слов, имен, названий не допускается, за исключением общепринятых сокращений мер, физических, химических и математических величин, терминов и т.д.

3. Ссылки на цитируемую литературу даются в тексте статьи в квадратных скобках, например: [1], [1,3-5]. Список литературы приводится общим списком (под заголовком «Литература») в порядке упоминания в тексте и оформляется следующим образом:

Для книг: фамилия и инициалы автора, полное название книги, том или выпуск, место издания, издательство, год издания, номер страницы или общее количество страниц. Для периодических изданий: фамилия и инициалы автора, название статьи, название издания, год и номер издания, номер страницы или первая и последняя страницы статьи.

Например:

1. Махмадов А.Н., Асадуллаев И.К. Национальный интерес Таджикистана. (Методическое руководство). – Душанбе: Аввесто, 2009. –С. 8.

ТОЧИКИСТОН ВА ҶАҲОНИ ИМРӮЗ

2. Френсис Фукуяма. Неясность национального интереса// Независимая газета.-1992.- 16 октября. – С.3-5.

К статье прилагается резюме на русском, английском и таджикском языках (не менее 5 строк) и ключевые слова (3-10).

Редколлегия оставляет за собой право производить сокращения и редакционные изменения рукописей, рекомендовать статьи к депонированию. Рукописи, не отвечающие настоящим правилам, редколлегией не принимаются.

Текст присыпаемой рукописи является окончательным, должен быть тщательно подготовлен, выверен, без исправлений и подписан автором(ами).

Образцы оформления можно найти на сайте ЦСИ (www.mts.tj) в разделе Вестники ЦСИ

Ба матбаа 08.10.2013 таҳвил гардид. Чопаш 08.10.2013
ба имзо расид. Коғази оғсет. Андозаи 60x84¹/₈.
Чузъи чопии шартӣ 6,75. Адади нашр 300 нусха.
Супориши № 274. Нархаш шартномавӣ.

Дар матбааи ҶДММ «Эр-граф» ба табъ расидааст.
734036, ш.Душанбе, кӯчаи Р.Набиев 218.